

MAREN KRIMMER

Protecting Property Rights
through International Treaties
but with Constitutional Brakes:
The Case of Contemporary Russia

MAREN KRIMMER

Protecting Property Rights
through International Treaties
but with Constitutional Brakes:
The Case of Contemporary Russia

UNIVERSITY OF TARTU
Press

School of Law, University of Tartu

The dissertation has been accepted for the commencement of the degree of Doctor of Philosophy (PhD) in law by a resolution of the Council of the School of Law of 06 September 2021.

Supervisors: Prof. Dr. Lauri Mälksoo (University of Tartu)
Assoc. Prof. Dr. Vladislav Starzhenetskiy (Higher School of Economics Moscow)

Opponents: Prof. Dr. em. Wolfgang Benedek (University of Graz)
Dr. iur. Cindy Wittke (Leibniz Institute for East and Southeast European Studies (IOS) in Regensburg)

The commencement will take place at 11:00 a.m. on 8 November 2021 in Tartu via video bridge.

Publication of this dissertation is supported by the School of Law, University of Tartu. Research was funded by a grant from the Estonian Research Council PRG969.

ISSN 1406-6394
ISBN 978-9949-03-702-5 (print)
ISBN 978-9949-03-703-2 (pdf)

Copyright: Maren Krimmer, 2021

University of Tartu Press
www.tyk.ee

TABLE OF CONTENTS

LIST OF PUBLICATIONS.....	6
I. INTRODUCTION TO THE PROBLEM AND CURRENT STATE OF THE ART	7
II. OBJECTIVE OF THE RESEARCH AND RESEARCH QUESTIONS.....	15
III. ARGUMENTS SUBJECTED TO DEFENSE	17
IV. DESCRIPTION OF USED METHODS	18
V. THE SOLUTION OF THE RESEARCH TASK AND EVIDENCE ..	19
VI. EXPLAINING THE STATUS OF PROPERTY RIGHTS IN CONTEMPORARY RUSSIA: HISTORICAL-SOCIOLOGICAL FACTORS.....	33
VII. SUMMARY	38
VIII. BIBLIOGRAPHY	41
IX. ABBREVIATIONS.....	48
X. ACKNOWLEDGEMENTS	49
XI. SUMMARY IN ESTONIAN. EESTIKEELNE KOKKUVÕTE.....	51
I. Probleemi tutvustus ja uurimisvaldkonna hetkeseis	51
II. Uurimistöö eesmärk ja uurimisküsimused.....	58
III. Kaitstavad väited	60
IV. Kasutatud meetodite kirjeldus	61
V. Uurimisprobleemi lahendus ja tõestuskäik	62
VI. Selgitus omandiõiguse praeguse seisu kohta Venemaal: ajaloolised ja sotsioloogilised tegurid.....	75
VII. Kokkuvõte	80
XII. PUBLICATIONS.....	83
XIII. CURRICULUM VITAE	148
XIV. ELULOOKIRJELDUS	149

LIST OF PUBLICATIONS

- I. Krimmer, Maren, 'Protection of Property Rights in Crimea: The Tools of International Investment Law compared to the Mechanisms of the European Convention on Human Rights', *Review of Central and East European Law*, 2020, No. 1, 131–146. ETIS rating: 1.1
- II. Krimmer, Maren, 'The Yukos Arbitration Saga and Russia's Constitutional Amendments', *Juridica International*, 2020, No. 29, pp. 86–94. ETIS rating: 1.2
- III. Krimmer, Maren, 'Certain Challenges for Property Rights in Russia', *Osteuropa Recht*, 2017, No. 4, pp. 462–473. ETIS rating: 1.2
- IV. Krimmer, Maren, 'Soviet War Memorials in Poland: An International Legal Analysis', *Osteuropa Recht*, 2019, No. 4, pp. 422–438. ETIS rating: 1.2

Property must be secured, or liberty cannot exist.
John Adams¹

I. INTRODUCTION TO THE PROBLEM AND CURRENT STATE OF THE ART

After the Soviet Union had disintegrated in 1991, the Russian Federation joined the Council of Europe (CoE) in 1996 and ratified the European Convention on Human Rights (ECHR) in 1998. However, over the last decade, more and more doubts have emerged about whether Russia complies with all of its treaty obligations, particularly with international and European human rights standards that it has earlier agreed upon.² During the last years, the international media attention has been primarily on the restriction of civil and political rights in Russia – the restrictions to opposition groups and politicians such as Alexei Navalny, foreign agents law directed at various NGOs, restrictions to freedom of assembly, etc. Time and again, even the question has been raised whether, in light of its non-compliance with certain judgments of the European Court of Human Rights (ECtHR), Russia can continue as a Member State of the CoE.³ The tensions in the CoE have been further exacerbated by international armed conflicts and claims involving Russia, such as the Georgia-Russia war of 2008 and the annexation of Crimea and Russia's participation in the proxy war in Eastern Ukraine since 2014.⁴

¹ Charles Francis Adams, 'The Works of John Adams, Second President of the United States: With A Life of the Author, Notes and Illustrations', Vol. VI (Charles C. Little and James Brown 1851) available at https://oll-resources.s3.us-east-2.amazonaws.com/oll3/store/titles/2104/Adams_1431-06_EBk_v6.0.pdf

² See Courtney Hillebrecht, *Domestic Politics and International Human Rights Tribunals. The Problem of Compliance* (Cambridge University Press 2016); Lauri Mälksoo and Wolfgang Benedek (eds) *Russia and the European Court of Human Rights: The Strasbourg Effect* (Cambridge University Press 2017)

³ See Benedikt C. Harzl, 'Russland und sein möglicher Austritt aus der EMRK. Ausdruck eines exzeptionellen russischen Souveränitätsverständnisses?' (2021) 76 *Zeitschrift für öffentliches Recht (ZöR)/Austrian Journal of Public Law* 197

⁴ See ECtHR, *Ukraine v. Russia (re Crimea)*, 16 December 2020, App Nos. 20958/14 and 38334/18,

and ECtHR, *Case of Georgia v. Russia (II)*, 21 January 2021, App No. 38263/08. See also Marko Milanovic, 'ECtHR Grand Chamber Declares Admissible the Case of Ukraine v. Russia re. Crimea', *EJIL: Talk!* (15 January 2021) <https://www.ejiltalk.org/ecthr-grand-chamber-declares-admissible-the-case-of-ukraine-v-russia-re-crimea/> and 'Georgia v. Russia No. 2: The European Court's Resurrection of Bankovic in the Contexts of Chaos', *EJIL: Talk!* (25 January 2021) <https://www.ejiltalk.org/georgia-v-russia-no-2-the-european-courts-resurrection-of-bankovic-in-the-contexts-of-chaos/>

A sometimes neglected but important and dynamic chapter in this story are property rights. The first Protocol to the ECHR, which was adopted in Paris in 1952, stipulates in its Article 1 ('Protection of Property'):

“Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.

The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property following the general interest or to secure the payment of taxes or other contributions or penalties.”

Thus, the protection of property rights is an integral part of the overall protection of human rights in the CoE and the ECHR.⁵ Post-Soviet Russia constitutes a fascinating but also challenging legal-political laboratory in terms of property rights. A key feature of Marxism-Leninism and the Soviet system for more than 70 years was the denial of private property rights, especially over land and means of production.⁶ On 19 February 1918, the All-Russian Central Executive Committee issued a Decree by which “all private ownership of land, subsoil, waters, forests, and animal life within the limits of the Russian Socialist Federal Soviet Republic is abolished forever,” and “the land, without any (legal or sercet) compensation, henceforth is transferred to be used by all toiling masses”.⁷ The Soviet leaders defined the ‘Soviet system of property’ as defining feature of Soviet Russia and the USSR.⁸ In this sense, the ECHR’s Article 1 of Protocol 1 also had the significant and symbolic potential for supporting Russia’s transition from a previous command economy and state ownership to stable private property and free-market capitalism. This potential, however, had to meet the exceptional historical circumstances of creating property rights after their long denial and suppression in Russia, during the seventy-plus years of the Soviet period, and the subsequent period of challenges to the return to private property during the 1990s.⁹

On the other hand, critical observers of Russia have maintained that the problem of the weak protection of property rights goes further from the Soviet period in the 20th century. In Russia’s history, state power (sovereignty) and

⁵ See Vladislav V. Starzhenetskyi, *Rossia i Sovet Evropy: pravo sobstvennosti* (Moscow Gorodets 2004)

⁶ Cf Imre Szabó (ed) *Socialist Concept of Human Rights* (Budapest Akademiai kiado 1966) Viktor M. Chikvadze, Elena A. Lukasheva (eds) *Sotsialisticheskaja kontseptsia prav cheloveka* (Moscow Nauka 1986)

⁷ Cited in Timothy A. Taracouzio, *The Soviet Union and International Law* (New York Macmillan 1935), pp 49–50

⁸ See e.g. Yevgeni Korovin, *Mezhdunarodnoe pravo perekhodnogo vremeni* (Moscow Gossizdat 1924), p. 22 (referring to Zinoviev who talked about ‘recognition of our regime, ‘of our system of property’)

⁹ See e.g. Jordan Gans-Morse, *Property Rights in Post-Soviet Russia. Violence, Corruption, and the Demand for Law* (Cambridge University Press 2017)

property usually went hand in hand. The late Harvard historian Richard Pipes (1923–2018) had argued that even before the Soviet rule, Russia had historically a ‘patrimonial’ system of government that recognized no distinction between sovereignty and property, allowing the Tsar to act as both the ruler and owner of his realm.¹⁰ Pipes’ conclusion of the status of property rights in Russia was pessimistic as he argued: “In the case of Russia, it is not the presence but the absence of property that is taken for granted.”¹¹ Pipes went even further and postulated that the history of Russia “offers an excellent example of the role that property plays in the development of civil and political rights, demonstrating how its absence makes possible the maintenance of arbitrary and despotic government”.¹² According to this approach, property rights are not a marginal or mundane topic in the context of human rights; they are indeed central, as their violation or neglect paves the way to and is connected with the violation of fundamental civil and political rights.

Although extensive bloodbath could be avoided during the dissolution of the USSR in 1991, specific unresolved political issues remained concerning *inter alia* the question of whether former Soviet republics now already as sovereign States would necessarily maintain their Soviet-era administrative borders and how to relate to transformative periods in the history, especially the history of World War II. This constellation led to deep divisions, such as with Ukraine (and most of the rest of the international community) over the sovereignty of Crimea and Moscow’s debates over the history of World War II with Poland and the three Baltic States. Within Russia, a huge problem was how to create private property rights. Unlike, for example, in the Baltic States, the restoration of pre-Soviet property rights was not an option in Russia as the Soviet rule (and expropriation) dated back to 1917 or its immediate aftermath.

Property rights are such an essential topic for the people involved, yet it remains uncertain to what extent their protection can be backed up with the help of international treaties and international customary law.¹³ The national/domestic level of governance still seems to be best placed to protect property rights. International law has been traditionally preoccupied with protecting property rights of foreign citizens (aliens) via institutes such as diplomatic protection¹⁴ and since the late 1950s by promoting arbitration between the respective state and foreign

¹⁰ See Richard Pipes, *Russia Under the Old Regime*, 2nd ed., (London Penguin 1995) making the connection between property and political power and arguing that in non-Western societies ‘the lines separating ownership from sovereignty either do not exist, or are so vague as to be meaningless’, at p. xxi. Pipes’ central thesis was that in Russia, the separation between authority exercised as sovereignty and authority exercised as ownership ‘occurred very late and very imperfectly’. *Ibid.*, at xxii

¹¹ Richard Pipes, *Property and Freedom* (New York Alfred A. Knopf 1999) 8

¹² *Ibid.*, p. 178

¹³ For an analysis, see Irina V. Mingazova, *Pravo sobstvennosti v mezhdunarodnom prave* (Moscow Wolters Kluwer 2007)

¹⁴ See further Chittaranjan F. Amerasinghe, *Diplomatic Protection* (Oxford University Press 2009)

investors, primarily through bilateral investment protection treaties (BITs).¹⁵ Historically, only after World War II can we speak of international law starting to protect the property rights of the very citizens of the state concerned, such as through the mentioned first Protocol of the ECHR, adopted in 1952.

During the Cold War, property rights remained a contested part of international human rights law. In 1948, the Universal Declaration of Human Rights (UDHR) stipulated in its Article 17 that “everyone has the right to own property alone as well as in association with others”, adding that “no one shall be arbitrarily deprived of his property”. However, the UDHR was still drafted as a legally non-binding instrument. Samuel Moyn, the renowned US historian of human rights, had claimed that the importance of the UDHR came to be highlighted only later when, since the 1970s, human rights became central in the foreign policy of the US and other Western nations.¹⁶ It is an essential fact for this study that the USSR and other socialist countries abstained when the UDHR was adopted in 1948. The Soviet permanent representative at the UN, Andrei Vyshinsky, cited the “formal juridical character” of the text of the UDHR as well as the fact that it intervened too much with State sovereignty.¹⁷ In addition, it can also be assumed that the explicit and quite prominent protection of the right to (private) property in the text of the UDHR was one of the core reasons why the USSR abstained during the voting at the UN in 1948. The USSR had a different kind of ideal society in mind, one in which private property rights were essentially suppressed, arguably for reasons of social equality and justice. In the USSR, extensive property rights were not seen as a solution; they were seen as one of the core problems of the ‘old’ capitalist society, which was based on exploitation.¹⁸

Compared to the UDHR in 1948, both UN human rights covenants of 1966 already represent the moment in time in which the Western powers had lost their majority at the UN, and there was a deep ideological division over how to think of the right to property in the system of the two human rights covenants. The wording of both UN covenants represents a ‘fall of grace’ or downgrading of the classical right to property as a human right, compared to the earlier understanding of the UDHR in 1948 and the regional ECHR’s Protocol 1 of 1952 for a prominent and still surprising reason – the right is not explicitly mentioned in the Covenants. The capitalist and socialist blocks of states simply could not agree on what such a right would mean and where it should be placed in the system of the two covenants. It is then even more significant that post-Soviet Russia, by becoming a member of the CoE in 1996 and the ECtHR in 1998, formally accepted an

¹⁵ See Rudolf Dolzer, Christoph Schreuer, *Principles of International Investment Law* (2nd ed., Oxford University Press 2012)

¹⁶ See Samuel Moyn, *The Last Utopia: Human Rights in History* (Harvard University Press 2012)

¹⁷ Andrei Ya. Vyshinski, *Voprosy mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnoi politiki* (Moscow 1951) 367

¹⁸ For Soviet theory of international law, especially the distinction between ‘old’ and ‘new’ (since 1917) international law, see Grigori I. Tunkin, *Theory of International Law*, edited and translated by William E. Butler (Cambridge, MA Harvard University Press 1974)

understanding of human rights, which entailed protecting the right to private property along with other fundamental rights. It was a turn from the Soviet ideology and understanding of property rights.

Moreover, the ECHR was not the only international treaty expressing optimism regarding new economic relations based on Russia's free market and private property. In December 1994, Russia, along with the other European states, signed a treaty called the Energy Charter Treaty¹⁹ which attempted to ensure foreign investments in the energy sector for which Russia is such a vital country in Eurasia. Moreover, Russia concluded numerous bilateral investment treaties (BITs) with Western countries and Ukraine.²⁰ Typically, such treaties foresee the opportunity of foreign investor-state arbitration in cases of investment disputes. Of course, there were many other significant treaties that Russia concluded during the 1990s, some of them such as with Poland in 1992, dealt with the political framework based on which Moscow pulled out its troops and otherwise agreed to diminish its influence over Poland after the end of the Cold War. As this dissertation will show, Moscow understood that some of those treaty norms continued to protect the Soviet cultural property and historical memory abroad in other former socialist countries.

The story of and eventual clashes over these treaties concluded by Russia dealing with property rights has not been examined comprehensively. To the extent that such treaties and conflicts over their interpretation as well as implementation, have been dealt with in the literature, the analysis still needs to be updated in the light of significant recent developments such as the Russian constitutional amendments of 2020 and the Russian Constitutional Court's (RCC) Yukos judgment of the same year as well as its interpretation of the provisional application of treaties (also relevant for the Yukos case). The problems that have emerged in practice in each case of treaty (non-)application have had wider repercussions for other cases, too. This is the direction in which the present dissertation will take.

Turning now to the current state of the art in academic research we can say at the outset that human rights in Russia, as well as Russia's attitudes towards international law, have preoccupied scholars ever since the collapse of the USSR in 1991 and the ratification of the ECHR by Russia in 1998.²¹ Research has focused on questions such as whether Russia complies with European human rights

¹⁹ See Kaj Hobér, *The Energy Charter Treaty. A Commentary* (Oxford University Press 2020). In the context of the Baltic Sea, see also Anna Marhold, 'In Too Deep – Russia, the Energy Charter Treaty and the Nord Stream Gas Pipeline' (2012), 12 *Baltic Yearbook of International Law*, Brill, p. 303

²⁰ See further Insur Z. Farkhutdinov, *Mezhdunarodnoe investitsionnoe pravo i protsess* (Moscow Prospekt 2013)

²¹ See e.g. Sinikukka Saari, *Promoting Democracy and Human Rights in Russia* (London Routledge 2010) (asking in the conclusions 'What went wrong and how to get it right?') 118; Katlijn Malfliet, Stephan Parmentier (eds) *Russia and the Council of Europe: 10 Years After* (London Palgrave 2010); Olga Chernishova, Mikhail Lobov (eds.) *Russia and the European Court of Human Rights: A Decade of Change* (Wolf Legal Publishers 2013)

standards (which continue, at least currently, to be binding to it, from international law's perspective), what has the impact of international norms been in Russia in terms of the success or failure of the country's transition and what might explain the visible backlash that Russia has experienced in the context of human rights protection over the last decade or so. The battle on the ground over such issues has been waged in prominent concrete cases such as the expropriation of the Yukos company and the expropriation of the – now, from Moscow's perspective, 'foreign', including Ukrainian – private property in Crimea. Although there has been already a case when a German citizen, Franz Sedelmayer, relied on the application of the German-Russian BIT due to the expropriation of a company and fought for the enforcement of the arbitration award,²² the Yukos case has made more headlines as the award is the highest one ever attributed and this, among other issues, has led to problems enforcing the award.

Nevertheless, the question of the protection of property rights as human rights and Russia's compliance with the respective international obligations has constituted just a fraction of academic research on human rights.²³ Nevertheless, the previous contributions are very relevant to the current research. For example, in his 2004 book on property rights in Russia in the light of the ECHR standards and obligations, Vladislav Starzhenetskyi identified the problem that in Russian law, sometimes 'property rights' are identified more narrowly than at the level of the CoE and the ECHR.²⁴ Back in 2004, Starzhenetskyi also expressed the fundamental importance for Russia of studying and understanding the European standard of human rights:

“Geopolitical interests of Russia determine the necessity to integrate with Europe. Such integration is impossible without entering Russia into a common cultural and legal space of European countries, which presupposes the commonality of basic institutes of civil society. Right to property is one of them. European standards in the realm of right to property must be common for all Europe, including Russia.”²⁵

However, since 2004, much has happened related to property rights in Russia and terms of international legal protection and Russia's constitutional understandings. In a certain sense, Starzhenetskyi's optimistic words expressed in 2004 are already like another constitutional era. At the same time, the question of the possibilities

²² PCA, Mr. Franz Sedelmayer v. Russian Federation, 7 July 1998, <https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0757.pdf> . See also Franz J. Sedelmayer, with John Weisman, *Welcome to Putingrad. The Incredible Story of the Only Man to Collect Money from Vladimir Putin* (Welcome to Putingrad Llc, 2017)

²³ For notable exceptions, see Vladislav Starzhenetskyi, 'Property Rights in Russia: Reconsidering the Socialist Legal Tradition', in: L. Mälksoo, W. Benedek (eds) *Russia and the European Court of Human Rights: The Strasbourg Effect* (Cambridge University Press 2017) 295 and Vladislav Starzhenetskyi, *Rossia i Sovet Evropy: pravo sobstvennosti* (Moscow Gorodets 2004)

²⁴ Vladislav Starzhenetskyi, *Rossia i Sovet Evropy: pravo sobstvennosti* (Moscow Gorodets 2004) 139

²⁵ Starzhenetskyi, *ibid.*, 6

of international (or European) protection of property rights in Russia – but also limits to such protection – must be further deepened in research. At the same time, a difficulty is that any study of property rights in the context of post-Soviet Russia must, to a certain extent, aim at a moving target as the Yukos case and the investment treaties-based arbitrations, for instance, are still ongoing one way or another.

Another related and essential direction in research has been what can be called Russia's understandings of international law and international treaties in particular.²⁶ Here what is meant is how the Russian government understands international law and treaties and how such an understanding has changed over time. In this context, the work on the current articles-based dissertation experienced a significant game-changer when on 1 July 2020, Russia adopted constitutional amendments which gave further credence to an earlier approach of the Russian Constitutional Court (RCC) since 2015, namely the position that Russia won't implement judgments of international courts if they are deemed to be in contradiction with the Russian Constitution and when the RCC detects a contradiction between the Constitution and international interpretations.²⁷ As we will see later in this compendium, this has directly impacted property rights cases, especially in the context of the Yukos saga. Again, Starzhenetskyi's important study of 2004 was written under the assumption that there was no doubt about the priority of international legal standards over Russian national legal understandings if the two somehow collided in matters of property rights (or any other relevant issue in this regard).²⁸ Alas, and as will also be elaborated in further detail, this is no longer the case, at least not from Russia's constitutional perspective, which has been 'updated' in this regard, prioritizing national interpretation.

A related stream in research concerns Russia's constitutional law, especially the evolution of the RCC as its leading authoritative interpreter.²⁹ While the main

²⁶ See William E. Butler, *International Law in the Russian Legal System* (Oxford University Press 2020); Lauri Mälksoo, *Russian Approaches to International Law* (Oxford University Press 2015); William E. Butler, *The Law of Treaties in Russia and the Commonwealth of Independent States. Text and Commentary* (Cambridge University Press 2002)

²⁷ See State Duma, *Novyi tekst Konstitutsii RF s porpavkami 2020*, <http://duma.gov.ru/news/48953/>. See also Johannes Socher, 'Farewell to the European Constitutional Tradition: The 2020 Russian Constitutional Amendments, 80 ZaöRV 2020, pp 615–648.; Lauri Mälksoo, 'International Law and the 2020 Amendments to the Russian Constitution'(2021)115 *AJIL* 78, pp 78–93

²⁸ Starzhenetskyi, *Rossia i Sovet Evropy: pravo sobstvennosti*, pp 38–44

²⁹ See Alexei Trochev, *Judging Russia. Constitutional Court in Russian Politics 1990–2006* (Cambridge University Press 2008); Jane Henderson, *The Constitution of the Russian Federation: A Contextual Analysis* (Oxford Hart Publishing 2011); Angelika Nussberger, *Ende des Rechtsstaats in Russland? Probleme der rechtsstaatlichen Entwicklung im Spiegel der Rechtsprechung des russischen Verfassungsgerichts und des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte* (Köln Verlag Dr. Otto Schmidt 2007); Angelika Nussberger, Carmen Schmidt, Tamara Morčakova, *Verfassungsrechtsprechung in der Russischen Föderation. Dokumentation und Analyse der Entscheidungen des Russischen Verfassungsgerichts 1992–2007* (Kehl am Rhein N.P. Engel Verlag 2009). Of course, the list of Russian academic works on constitutional law is very long.

interest of this dissertation is not on constitutional law, it inevitably becomes a major factor as the RCC has played a leading role in changing Russia's approach to international treaty obligations.

Overall, it appears to open up new potential for knowledge to connect research on property rights in the context of post-Soviet Russia, the impact of treaties and international judicial mechanisms in this regard, as well as Russia's (in the meantime officially hardened) constitutional views on international law and treaties. To connect these dots is what the present dissertation sets out to do.

There also exists broader philosophical and political science literature about property rights and their aspects in post-Soviet Russia – how it has worked out in practice and the cultural, political, etc., obstacles facing the Western-style implementation of property rights in Russia.³⁰ While these are highly pertinent questions, and this is also the backdrop for the present study, the main focus of this thesis remains on law, particularly on the interplay of international (including European) legal standards, especially treaty standards and Russian law.

³⁰ See e.g. Jordan Gans-Morse, *Property Rights in Post-Soviet Russia. Violence, Corruption, and the Demand for Law* (Cambridge University Press 2017); Timothy Frye, 'Original Sin, Good Works, and Property Rights in Russia' (2006), 58 *World Politics*, 479; Timothy Frye, *Property Rights and Property Wrongs. How Power, Institutions, and Norms Shape Economic Conflict in Russia* (Cambridge University Press 2017)

II. OBJECTIVE OF THE RESEARCH AND RESEARCH QUESTIONS

This dissertation aims to address Russia's compliance with international treaties and its understanding of the role of international law concerning Russian domestic law with a focus on property rights. In particular, the relationship Russia has developed over the years with the CoE and its influential court, the ECtHR, will be examined in the context of property rights and the much-debated Yukos case. Moreover, the reach of protection and compliance questions are also highly relevant concerning other international treaties such as the Energy Charter Treaty (ECT) and the Ukrainian-Russian bilateral investment treaty (BIT).

The starting questions for the research are: in the context of property rights, does the Russian Federation comply with its obligations under international and European law? Can property rights be effectively backed up with international treaties and European human rights law when the state in question is the world's largest territorial state which experienced decades of Communist rule, Russia? What role, more precisely, have key international treaties and protection mechanisms played in the success or failure of protecting property rights in Russia? Which prevails in practice: the standards protected by international treaty obligations or the domestic will of the sovereign? It is the often tense interplay between the domestic will, constitutional principles (which can be changed over time and, in Russia's case, have been changed) and the country's international obligations that determine the prominent legal battles over property rights.

Connected with these overall objectives and research questions, the first specific objective of the present dissertation is to gather empirical evidence regarding the 'fate' of property rights in post-Soviet Russia. In the disputes and conflicts that caught the attention of the international legal professionals, especially in complex cases, could property rights be defended by international treaties and protection mechanisms? What have been the outcomes in contested international cases, and what avenues are there to resolve such disputes? The dynamics of property rights cannot be studied without a focus on concrete cases and disputes. To follow some prominent disputes, legal proceedings and diplomatic skirmishes has thus been a key aim in the articles section of the thesis.

Another specific objective in this dissertation is to focus on international treaties and Russia's relationship with them in the protection of property rights. What role did the respective international treaties play, as opposed to domestic political and constitutional interpretations? How did Russia interpret treaties such as the ECHR and the Energy Charter Treaty, and how were they, in contrast, interpreted by international bodies? What have been Russia's strategies vis-à-vis various treaties that Russia concluded during the 1990s and which *inter alia* were meant to ensure the protection of property rights? Have there been cases in which Russia has ended up violating such treaties? In contrast, what domestic and constitutional justifications has Russia used in such cases?

The third group of questions concerns the use of the Russian Constitution and its 2020 amendments in the context of international treaties. What role has constitutional interpretation played in restricting the reach of the impact of international treaties, particularly concerning property rights? In cases of clashes of interpretation, what has won out in Russia, constitutional interpretations of international judgments? When do constitutional interpretations clash with or even entail potential violations of international agreements?

To achieve the dissertation's set objectives in part concerning concrete cases, the larger research questions are furthermore broken down into more specific sub-questions. These are addressed in four articles constituting the main body of this dissertation. The articles deal with the following questions:

1. What is the legal-political significance of the Yukos case for Russia, and how the case can be linked to the changed attitude towards international treaties in general?;
2. Can property rights can be protected in the illegally annexed Crimean Peninsula through the Russia-Ukraine bilateral investment treaty?
3. What does the case of the almost overnight demolition of dozens of kiosks in Moscow tell us about the protection of property rights, and was the act compatible with the ECHR?
4. Based on the analysis of the Polish-Russian Treaty of 1992, has Russia itself been injured in terms of its perceived cultural property rights regarding monuments erected in Poland following World War II and honouring the Soviet soldiers?

The present research also has certain limits, as, for example, it does not discuss intellectual property rights. In this sense, generalizations regarding property rights in Russia are somewhat conditional as technically not 'all' property rights are covered in case studies.

III. ARGUMENTS SUBJECTED TO DEFENSE

The comprehensive analysis of cases such as Yukos, Crimean investments, and the destruction of kiosks in Moscow, which are discussed in detail in this dissertation, proves that systemic challenges to property rights protection remain in post-Soviet Russia, notwithstanding the legally binding nature of international treaties *inter alia* designed to protect such rights. In certain prominent cases, arbitrariness has intervened with the application of Protocol 1 of the ECHR and other international treaties aimed at protecting property rights in post-Soviet Russia. The Yukos case became such a path-breaking precedent that it partly paved in itself a way to a new restrictive rule of constitutional interpretation of international treaty obligations in Russia.

The treaties such as the ECHR, the Energy Charter Treaty and the BITs remain important treaties, but in order to diminish or balance their impact, the Russian government has through the interpretations of the Constitutional Court since 2015 but especially with the constitutional amendments of 2020 attempted to diminish or undermine the role of such treaties. The central argument of this thesis is that this has had and further potentially has a negative impact in the context of the protection of property rights and the impact of these international treaties in Russia. A treaty remains 'toothless' in practice if a country succeeds in overriding it through constitutional interpretation and challenges the very effect or interpretation of the treaty in concrete circumstances. Nevertheless, even a big country like Russia still pays the price when distancing itself from its treaty obligations as its political image suffers abroad and among foreign investors in particular.

When international legal obligations and the domestic understanding of sovereignty clash, the latter tends to win, at least in major countries such as Russia. It is the sovereign state which decides whether to eventually exit a treaty (as Russia did in the case of the Energy Charter Treaty) or formally remain a party to the treaty but only partly and selectively fulfilling its obligations (ECHR), referring to one's changed the understanding of the Constitution. Russia is economically and politically such an important country for the rest of Europe that it is unlikely to be expelled from the CoE in the foreseeable future. Of course, especially if the amount of 'negative' cases and the foreign criticism for the non-execution of judgments should intensify, Moscow can eventually decide to exit the CoE and thus end the validity of the ECHR for the Russian Federation. However, in the mid-term, it seems to have opted for challenging the impact of 'hostile' international treaties and their foreign interpretations through the primacy of constitutional interpretations. As a sovereign state, it knows that it has the last word, even when facing the criticism of having violated the treaty. This strategy presents and will further present existential challenges to the respective international treaties and the main principles of international treaty law such as *pacta sunt servanda* and the principle that a state should not rely on its domestic law to excuse the non-implementation of international legal obligation. In particular, the CoE must decide whether to include among its Member States a state that defies the ECtHR's judgments. It seems inevitable that the selective implementation of judgments of the ECtHR will damage the legal-political prestige of the ECtHR.

IV. DESCRIPTION OF USED METHODS

The initial method used in the four articles constituting the empirical part of this articles-based thesis is case study. In the already published articles, I have closely followed four prominent legal-political stories and cases relevant to understanding property rights protection in post-Soviet Russia. These are the Yukos case (particularly in the Permanent Court of Arbitration and to an extent also at the ECtHR), the destruction of Moscow's 'illegal' kiosks, and the deprivation of Ukrainian and other foreign private property rights in post-2014 Crimea. In order not to give a too one-sided image of Russia's treaty record, I also examined in my fourth article another constellation in which Moscow has subjectively found itself more in the role of an accuser – this concerns the removal of certain Soviet World War II monuments in Poland, in the light of the 1992 Russian-Polish treaty. There are various kinds of treaties relating to property rights (including cultural property rights). At least in the latter case and subjectively, Moscow does not always see itself in the role of a treaty violator only.

No legal academic work of this kind can do without the analytical method. Legal events and facts must be placed in their context and evaluated and connected with relevant legal facts and developments. Connections between international and constitutional law must be drawn in order to understand their mutual interplay and, occasionally, power struggle; *кто кого?*, as it sometimes asked in Russia. In the context of the application of international law and treaties, the understanding of the legal-political context of their application (or non-application or partial application) is also essential. Moreover, all treaty interpretations in international law entail the use of the analytical method.

To a certain extent, also historical and comparative methods of research have been used in the dissertation. The Crimea article concerning the Russian-Ukrainian BIT and the ECHR entails comparisons in its research design. In the present compendium, historical explanations have been included to an extent to illuminate Russia's record in terms of international treaties affecting the protection of property rights.

Traditional legal methods or theories have been used in order to explain the protection of property rights in Russia and the application of international treaties. However, the analysis of legal concepts alone is unable to explain for example non-compliance with treaty or even constitutional norms. In order to provide a better contextualization of property rights in Russia, certain broader social science concepts were borrowed. Moreover, while law develops via cases, case study research as such is also anchored in broader social sciences.¹ In this sense and in seeking explanations for the state of property rights, the present thesis also reaches out to interdisciplinarity. History and social science concepts are sometimes needed in addition in order to understand better why the legal reality has evolved in a certain way.

¹ R.K. Yin, *Case Study Research Design and Methods*, 6th Edition (Sage 2017)

V. THE SOLUTION OF THE RESEARCH TASK AND EVIDENCE

As already mentioned, the body of the thesis builds on four original articles published in peer-reviewed journals. The articles study Russia's protection of property rights and the related application of international treaties.

The first article, published in the *Review of Central and East European Law* in 2021, deals with the protection of foreign citizens' property rights in Crimea ("Protection of Property Rights in Crimea: The Tools of International Investment Law Compared to the Mechanism of the European Convention on Human Rights"). Russia annexed Crimea in March 2014, but the majority of the international community has considered this act illegal and continues to recognize Crimea as part of Ukraine.² The question is, what happens to Ukrainian private investments and other foreign including Estonian private investments in Crimea.³ On 20 March 2020, the Russian President issued a decree that prohibits foreigners from owning land in most parts of Crimea⁴, but Ukraine, in turn, has declared such a decree null and void.

Many properties in Crimea have been expropriated since 2014⁵, but occasionally their expropriation has been contested, relying on relevant BITs. For example, in the case *PJSC Ukrnafta v The Russian Federation*, the Ukrainian gasoline company initiated arbitration based on the Russian-Ukrainian BIT of 1998. The final award in favour of Ukraine was issued on 12 April 2019. However, Russia has denied the jurisdiction of the arbitration panel formed under the UNCITRAL Arbitration Rules 1976.⁶ Russia had argued that when the Russian-Ukrainian bilateral investment treaty was concluded in 1998, it did not cover investments of Ukrainian companies in Crimea, which at that time was part of Ukraine. However, Swiss courts (Switzerland having been the seat of arbitration)

² UNGA, A/Res/68/262, 'Territorial Integrity of Ukraine', 27.03.2014.

³ See Marek Kuul, 'Tõnis Palts võitis Krimmi kohtus Vene kaitseministeeriumi', *ERR* (30 March 2017) <https://www.err.ee/587077/tonis-palts-voitis-krimmi-kohtus-vene-kaitseministeeriumi>. However, at the appellate level, Mr Palts already lost; see Anonymous, 'Tõnis Palts kaotas kõik Krimmi rajatised', *Äripäev*, (24 August 2017) <https://www.aripaev.ee/uudised/2017/08/24/tonis-palts-kaotas-koik-krimmi-rajatised>

⁴ See Ukaz Prezidenta Rossiiskoi Federatsii 'O vnesenii izmenenii prigranichnykh territorii, na kotorykh inostrannye grazhdane, litsa bez grazhdanstva i inostrannye iuridicheskie litsa ne mogut obladat' na prave sobstvennosti zemel'nymi uchastkami, utverzhdennyi ukazom Prezidenta Rossiiskoi Federatsii ot 9 ianvaria 2011.g No 26', Moscow (20 March 2020) <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202003200021?index=0&rangeSize=1>. See also Pjotr Sauer, 'New Crimean Law Banning Foreign Ownership Comes Into Force', *Moscow Times* (01 April 2021) <https://www.themoscowtimes.com/2021/04/01/new-crimean-law-banning-foreign-ownership-comes-into-force-a73443>

⁵ See Neil MacFarquhar, 'Seizing Assets in Crimea, From Shipyard to Film Studio', *New York Times* (10 January 2015) <https://www.nytimes.com/2015/01/11/world/seizing-assets-in-crimea-from-shipyard-to-film-studio.html>

⁶ *PJSC Ukrnafta v. The Russian Federation*, <https://pca-cpa.org/en/cases/121/>

have further interpreted the Vienna Convention on the Law of Treaties and the Russian-Ukrainian BIT in a way that acknowledges the jurisdiction of international arbitration established under UNCITRAL Arbitration Rules.

While the legal proceedings in Swiss courts regarding the validity of the arbitral award – Russia having denied the jurisdiction – are still ongoing, it can already now be established that a deep conflict exists about the very jurisdiction of the international arbitration body to decide on the matter. International arbitrators (backed by Swiss courts and their interpretation of the VCLT) have affirmed the jurisdiction in the case, but Russia has vehemently rejected it. As international legal process and judicial settlement of disputes, including in the context of BITs, is dependent on state consent, it constitutes a problem in the context of the implementation of international legal obligations. Currently, there is no consensus on what exactly the respective international obligations are or how far they reach (in the context of whether the Russian-Ukrainian BIT covers expropriations in Crimea or not).

Nevertheless, when examining the protection of property rights in Crimea, the application of the Russia-Ukraine BIT is occasionally also met with criticism. The assertion is that application could *de facto* mean “recognition” of the Crimean Peninsula as part of Russia for Ukrainian investors to make claims under the BIT. Although this option would seem favourable in the eyes of the Russian Federation, it might still be a valid option for Ukrainian investors in asserting claims for “lost” property and in obtaining damages from Russia, even though Russia rejected the jurisdiction of arbitral tribunals in such cases.

Concerning property in Crimea, legal proceedings in the ECtHR may be more promising than investor-State arbitration based on the Russian-Ukrainian BIT in the sense that as of today, Russia does not at least reject the jurisdiction of the ECtHR as such. It is also well known from the earlier case law of the ECtHR since at least the famous *Loizidou v. Turkey* case concerning property in Cyprus⁷ that the Court has awarded damages also in cases of illegal occupation, essentially based on *de facto* control of territory. However, here too, the possibility of non-implementation of judgments remains. The Strasbourg system’s capabilities to enforce implementation of judgments remains limited as the Committee of Ministers, which is entitled to this task, relies primarily on peer pressure and ‘naming and shaming’ of the respective countries. The European system of the protection of human rights is still based on good faith by participant states, on the expectation that they will not be recalcitrant regarding the implementation of judgments.

At the background of Crimea investment ‘lawfare’, no legal-political settlement between Russia and Ukraine over Crimea seems in sight. Ukraine is waiting for what it sees as the illegal occupation and annexation to end, but with each year, Russia creates new economic and domestic legal facts in Crimea. From the viewpoint of Russia’s own legal order, the absorption of Crimea has been completed in a legally correct and valid manner. The Russian Constitutional

⁷ ECtHR, *Case of Loizidou v. Turkey*, 18 December 1996, App No 15315/89

Court did not find any flaws in the ‘joining’ of Crimea with the Russian Federation in March 2014.

The second article – “The Yukos Arbitration Saga and Russia’s Constitutional Amendments”, published in *Juridica International* in 2020 – is dedicated to analysing the by now already (ill-)famous Yukos case. The story is somewhat similar to Ukrainian arbitration cases based on BIT except that the legal dispute between the investors and the State is based on the Energy Charter Treaty (ECT), which was signed on 17 December 1994 (entered into force in 1998), involves even more money and has already a while ago reached its first climax in the merits phase. On 18 July 2014, the Permanent Court of Arbitration (PCA) issued an award in which it asked Russia to pay to former shareholders of Yukos more than 50 billion USD for the company’s expropriation, a record sum in the history of international arbitration.⁸ Again, Russia has denied the jurisdiction of the international arbitration court because it had only signed and not ratified the ECT. Moscow has accordingly challenged the legality of the PCA’s Yukos arbitral award in Dutch courts, but the Dutch Supreme Court (Hoge Raad) – the highest court in the fields of civil, criminal and tax law in The Netherlands – supported the view that the PCA arbitration tribunal was constituted legally.⁹ On 5 February 2021, the Dutch Supreme Court heard the cassation appeal of the Russian Federation against the judgment of the Hague Court of Appeal dated 18 February 2020, which upheld the PCA award of 2014.¹⁰ It has been estimated that Russia is unlikely to prevail in the Dutch Supreme Court.¹¹ Nevertheless, Karen Maxwell from London’s law office 20 Essex Street has concluded:

“When the award was first issued in 2014, commentators estimated that it would probably take 10–12 years to enforce. The latest decision in the saga suggests that, if anything, that estimate may be on the optimistic side.”¹²

A key question, in this case, concerns the Energy Charter Treaty’s provisional application clause (Art 45 (1) of the Treaty), which stipulates:

⁸ PCA Case No AA227, *Yukos Universal Limited (Ilse of Man) v The Russian Federation*, Final Award, 18 July 2014

⁹ Dutch Supreme Court, 4 December 2020, <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:HR:2020:1952>

¹⁰ The information provided by the Russian government’s lawyers on the Yukos case can be found at <https://www.yukoscase.com/> (last visited on 5 July 2021).

¹¹ Ulrike Verboom, Basya Klinger, ‘End of Yukos Saga May Be In Sight – Ultimate Attempts to Set Aside \$ 57 Billion Awards Are Likely to Fail’, *International Law Office* (20 May 2021) <https://www.internationallawoffice.com/Newsletters/Arbitration-ADR/Netherlands/Freshfields-Bruckhaus-Deringer-LLP/End-of-Yukos-saga-may-be-in-sight-ultimate-attempts-to-set-aside-57-billion-awards-are-likely-to-fail>

¹² Karen Maxwell, ‘Yukos Investors – Down But Not Out’, 20 *Essex Street Bulletin*, 2020 (unidentified date) 3, <https://twentyessex.com/wp-content/uploads/2019/10/Yukos.pdf>

“Each signatory agrees to apply this Treaty provisionally pending its entry into force for such signatory in accordance with Article 44, to the extent that such provisional application is not inconsistent with its constitution, laws or regulations.”

Article 26 of the same treaty concerns settlement of disputes between an Investor and a Contracting Party and foresees the possibility of investor-State arbitration. Thus, the core question is whether such arbitration – leading to outcomes such as the PCA’s 50 billion USD award – is compatible under the provisional application scheme. The Dutch courts have affirmed that accepting the investor-state arbitration is part of the essence of the provisional application. In contrast, Russia has claimed that provisional application is inconsistent with Russia’s Constitution, laws and regulations. Again, there is a clash between the national will and interpretation and the international treaty, as interpreted by the Dutch highest courts. The *Economist* magazine concluded that international jurisdiction hinged on interpreting the word ‘such’ in Art 45 (1) of the ECT.¹³

Already in 2009, Russia informed other member states of the ECT that it did not any more intend to become a contracting party to the treaty (i.e., ratify it) and declared its intention to terminate the provisional application of the treaty. However, the provisions regarding dispute settlements and investment protection were, in principle, still in force for additional twenty years (the so-called sunset clause). The significant Russian constitutional amendments and manoeuvres regarding the Yukos case will be discussed further in the compendium.

The third article, “Certain Challenges for Property Rights in Russia” was published in the *Osteuropa Recht* academic journal in 2017, and it deals with the ‘overnight’ destruction of about 100 kiosks in Moscow on 9 February 2016,¹⁴ followed by another wave of destruction in August 2016.¹⁵ Such kiosks had often existed sometimes for nearly twenty-five years but, according to city authorities, had been built without proper permits (‘unauthorized structures’). In contrast to the expropriation of Yukos and the situation in Crimea, the case of destruction of kiosks has not been a highly politicized one and, to a certain extent, concerns the average entrepreneurial Russian citizen rather than glamorous ‘oligarchs’. The main reason for destroying the kiosks was an aesthetic, not an economic one: Major Sobyenin’s project to make Moscow more beautiful and modern.

Such a decision can be made – even Baron Haussmann’s famous plan to renew Paris in the 19th century was based on the destruction of earlier and often valuable property. However, the key is that such property then needs to be compensated.

¹³ Anonymous, ‘How One Word in a Treaty Could Cost Russia Billions for Seizing Yukos’, *The Economist* (16 February 2020) <https://www.economist.com/europe/2020/02/16/how-one-word-in-a-treaty-could-cost-russia-billions-for-seizing-yukos>

¹⁴ Ilya Zhegulev, ‘They Tore It All Down’: How Moscow Destroyed My Business Overnight’, *Guardian* (16 February 2016) <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/16/they-tore-it-all-down-moscow-demolition-kiosks>

¹⁵ Anonymous, ‘Moscow Undergoes Second Wave of Kiosk Demolition’, *The Moscow Times* (29 August 2016) <https://www.themoscowtimes.com/2016/08/29/dozens-of-kiosks-deconstructed-overnight-a55138>

Insufficient or no compensation has been an issue in several expropriated cases concerning Russia, e.g., *Volchkova and Mironova* of 28 March 2017.¹⁶ In Moscow's kiosks, the authorities' approach was not favourable towards the recognition of property rights as no compensation was foreseen for the destroyed kiosks, and it was simply argued that they had been built illegally.¹⁷

In the article, the case is made that in light of the earlier practice of the ECtHR, the destruction of kiosks could be qualified as a violation of the right to property of the kiosk owners. Of course, the work of the ECtHR is based on the exhaustion of local remedies, but it is the estimation of this writer that some kiosk-related cases could end up in the ECtHR as well in the future. The case raises interesting questions about how property rights are or aren't created during societal transitions, especially in the context of the shadow economy, and how the authorities can attempt to reverse such rights.

Finally, the fourth article is somewhat an outlier as it does not deal with property rights *stricto sensu*, and not even in Russia, but is about the interpretation of treaty obligations in the context of what could be termed as Soviet cultural property in Poland. The article is entitled "Soviet War Memorials in Poland: An International Legal Analysis", and it was published in the same academic journal *Osteuropa Recht* in 2019. In the context of other case studies, we have looked at the impact of the ECHR Protocol I and certain investment protection treaties such as the ECT and the Russian-Ukrainian BIT. Here we are talking about another treaty, the Polish-Russian Friendship Treaty on Neighbourly Cooperation of 1992.

In April 2016, Poland adopted a law called Law on the Prohibition of Propaganda of Communist or Other Totalitarian Regimes through Naming Buildings, Objects and Public Utility Installations. Based on this law, Soviet-era monuments have been dismantled in Poland.¹⁸ The official Moscow has protested against such removals of monuments. The article is not dealing with political and historical aspects of the Russian-Polish contestation but focuses on a legal aspect: that it is also a legal dispute about interpreting the Polish-Russian Friendship Treaty on Neighbourly Cooperation, concluded in Moscow on 22 May 1992.

Article 17 of the Polish-Russian treaty stipulates:

1. Cemeteries, burial places, monuments and other memorial places that are objects of respect and memory of citizens of one of the Parties, both military and civil, currently or created by mutual agreement in the future on the territory

¹⁶ ECtHR, *Volchkova and Mironov v. Russia*, 28 March 2017, App. nos. 45668/05 and 2292/06

¹⁷ See Anna Shamanska, 'Moscow Major Says Kiosk Owners 'Can't Hide' Behind Their Documents', *Radio Free Europe* (11 February 2016) <https://www.rferl.org/a/russia-moscow-kiosks-demolished-sobyanin-tweet-social-media/27545909.html>

¹⁸ See e.g. Amos Chapple, 'Then and Now: Soviet Monuments Disapper Across Poland', *Radio Free Europe* (23 October 2020) <https://www.rferl.org/a/then-and-now-photos-show-soviet-monuments-disappearing-in-poland-after-decommunization-law/30905305.html>

of the other party, will be preserved, protected by law in accordance with international norms and standards, as well as national and religious customs.

Citizens of one party will be provided access and opportunities to care for the graves of compatriots and places of memory located on the territory of the other party (...)

In 2015, the Polish Council for the Protection of the Memory of Struggle and Martyrdom (ROPWiM) issued a statement in which they interpreted the respective norm in the Polish-Russian treaty in the way that protection would only apply to war graves but not monuments not related to specific war graves. Russia has protested the removal of the monuments, arguing that it is not only wrong for moral reasons but also a violation of the 1992 treaty.¹⁹ The Russian MFA has continued to criticize Poland for its arguable violation of treaty obligations in this regard.²⁰

Of course, the background of the war memorials is more generally that Poland and Russia do not agree on the history of World War II in what Moscow sees as a liberation of Poland from murderous Nazi rule, but Poland sees as one hostile power replacing another, even though both had earlier conspired on the destruction of Poland based on secret protocols of the Hitler-Stalin Pact (or Molotov-Ribbentrop Pact) of 23 August 1939. Unlike in Poland, the Russian history narrative also does not emphasize the Soviet killing of 22 000 Polish officers and representatives of the intelligentsia in Katyn in 1940.

The story with the Russian-Polish treaty of 1992 demonstrates that treaty interpretations can change over time; *de facto* treaties can be subject to revision by at least one party. Whether the other party accepts such modifications and how he reacts to them is another matter.²¹ This theme has preoccupied the International Law Commission (ILC) of the UN, drawing from the work of special rapporteur Georg Nolte of Germany, adopted in 2018 draft conclusions on “Subsequent

¹⁹ See e.g. Dmitri Laru, ‘Snos pamiati: Pol’sha demontirovala bolee 420 sovetских monumentov’, *Izvestia* (20 August 2019) <https://iz.ru/911057/dmitrii-laru/snos-pamiati-polsha-demontirovala-bolee-420-sovetских-monumentov> (Referring to the Russian Ambassador in Warsaw, Sergei Andreev.) See also Valentin Zhukov, ‘Pamiatniki Krasnoi Armii v Polshe zashtshishtaet lish prakh sovetских soldat’, *Vzgliad* (2 June 2021) <https://vz.ru/world/2021/6/2/1102121.html> (referring to the Russian deputy foreign minister Mikhail Bogdanov); Elnar Bainazarov, Snosnyi kharakter: Varshava demontirovala shest’ pamiatnikov krasnoarmeitsam, *Izvestia* (16 April 2021) <https://iz.ru/1152030/elmar-bainazarov/snosnyi-kharakter-varshava-demontirovala-shest-pamiatnikov-krasnoarmeitsam>

²⁰ See e.g. ‘Brifing ofitsial’nogo predstavitelia MID Rossii M.V. Zakharovoi’, Moscow (22 April 2021) Russian MFA, https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4698265#16, p.16 (on the removal of the Soviet monument in the Polish town of Lesko)

²¹ See generally Malgosia Fitzmaurice, Panos Merkouris, *Treaties in Motion. The Evolution of Treaties from Formation to Termination* (Cambridge University Press 2020); for current developments see e.g. Gennady Petrov, ‘Pol’sha ne budet sokhranyat’ pamyatniki, proslavlyayushchiye Stalina’ (Poland will not preserve monuments glorifying Stalin), *Nezavizimaia gazeta*, 11.07.2021. https://www.ng.ru/world/2021-07-11/1_8195_poland.html

agreements and subsequent practice concerning the interpretation of treaties”.²² Conclusion 7 of the ILC makes the point that subsequent agreements and following practice, in their interaction with other ways of interpretation, clarify the meaning of the treaty. This leads to narrowing, widening, or otherwise defining the array of likely interpretations. This might include any scope for the exercise of discretion which the treaty accords to the parties. However, it should be kept in mind that Poland and Russia have no subsequent agreement on this treaty norm, and the subsequent *practice* is merely unilateral, performed by Poland but not accepted by Russia.

The case study of Soviet monuments in Poland shows that the treaty content does not reflect the contracting parties’ current mindset and that the context under which this treaty was signed has changed. For example, when the Polish-Russian treaty was concluded in 1992, the post-Soviet Russian military was still in Poland.²³ Thus, one might question the continued validity of certain treaty norms and whether holding on to them still makes sense, or if they should be terminated or renegotiated. In any case, as has been demonstrated, Moscow believes that Warsaw has not upheld what had been agreed upon in 1992. Moscow has not claimed state responsibility and has not signalled any interest in amending the treaty norm or accepting Poland’s ‘reformed’ interpretation of what Article 17 of the 1992 treaty protects. In any case, it remains a well-established principle of international treaty law that treaties cannot be abandoned unilaterally.

Thus, what is historically common is the context of transition to the Polish-Russian monuments dispute and the other cases discussed in the articles in the context of transition and what impact this has had on treaty interpretation and implementation. Just as Poland as a state transformed itself from a Soviet ‘vassal’ state and Warsaw Pact member state to a NATO and EU member, property rights in Russia also experienced full-scale transition. The articles that form part of this thesis focus on legal conflicts that the transition generated in Russia, particularly property rights in particular. What has been particularly challenging is the reversal of the transition – like when the Russian government allowed Yukos to develop its oil business and then took it back or when the Russian government accepted Crimea as part of Ukraine in the 2003 border treaty and still took it back afterwards in 2014. Both of these deeply political conflicts are a function of the problematic and conflict-ridden transition from the Soviet Union to the post-Soviet world, from state property to private property; a transition that has been characterized, as this thesis demonstrates, by backlashes.

²² See ILC, Subsequent agreements and subsequent practice in relation to the interpretation of treaties, Text of the draft conclusions adopted by the Drafting Committee on second reading (11 May 2018) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G18/132/33/PDF/G1813233.pdf?OpenElement>. The then Special Rapporteur of the ILC, Georg Nolte, has also published extensively on the subject matter, see e.g. Georg Nolte (ed.) *Treaties and Subsequent Practice* (Oxford University Press 2013)

²³ See John Pomfret, ‘Last Russian Troops Leave Poland’, *Washington Post* (19 September 1993) <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1993/09/19/last-russian-troops-leave-poland/09b43e47-1ee7-494d-a37a-7d65f06ad6d1/>

All four articles address one crucial point: Russia's constitutional interpretation of the application of international treaties has been refined over the last years, especially since 2015. However, it is significant that this has been detrimental to international treaties and their interpretation by international courts. The leader of this process has been the Russian Constitutional Court, which has its seat in St Petersburg and is chaired by Mr Valery Zorkin.

In any case, the Russian government decided that it cannot only be 'losing' (including money) or appearing weak while implementing international or foreign courts' judgments without reservations when other states do not always uphold their commitments towards Russia. This is how Russia reversed its constitutional approach to international treaty obligations, which, of course, has had an impact beyond the context of property rights. Nevertheless, especially the Yukos case with enormous money at stake was a key factor why Russia's constitutional transformation towards the more autarchic and nationalist approach happened.

The constitutional transformation has had the following stages. When the Russian Constitution of 1993 was adopted, one of its widely cited norms was Article 15 (4):

The commonly recognized principles and norms of international law and the international treaties of the Russian Federation shall be a part of its legal system. If an international treaty of the Russian Federation stipulates other rules than those stipulated by the law, the rules of the international treaty shall apply.

It was widely understood in the way that finally, international law has priority over domestic law in the Russian Federation as a historical novelty. However, in the new millennium, Russia started to experience major backlashes and defeats in international disputes, including in the ECtHR. A question started to come up in Russian politics and legal scholarship: The Constitution says that international norms supersede Russian 'law' but does the notion of 'law' include or exclude the *Constitution itself*? In other words, if an international ruling is really detrimental to Russia's perceived interests, should the Russian government still accept it dutifully, or should it instead refer to the Constitution as a 'barrier' for such an international ruling to take effect?

The clash between the ECtHR and the RCC emerged in the Markin case in which the two high courts came to different conclusions concerning the question of whether the human rights of Markin, a military man, had been violated or not.²⁴

As indicated, the change in constitutional thinking was completed with a RCC's judgment of 14 June 2015²⁵ which resulted from abstract norm control, i.e. was not connected to any concrete case or court proceeding. A group of State

²⁴ ECtHR, *Markin v. Russia*, 22 March 2012, App No 30078/06

²⁵ RCC, *Postanovlenie Konstitutsionnogo Suda Rossiiskoi Federatsii po delu o proverke polozhenii stat'i 1 Federal'nogo zakona 'O ratifikatsii Konventsii o zashchite prav cheloveka i osnovnykh svobod i Protokolov k nei', punktov 1 i 2 stat'i 32 Federal'nogo zakona 'O mezhdunarodnykh dogovorakh Rossiiskoi Federatsii', etc.*, (14 July 2015) <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision201896.pdf>

Duma deputies wanted from the RCC to know the answer to the question that preoccupied them. Namely, they found that the legal obligation to implement international judgments would be unconstitutional even if they would contradict the Russian Constitution.²⁶

Indeed, the RCC agreed with the deputies that the Constitution was the highest in the Russian legal order.²⁷ Although Russia shared competencies with international organizations and bodies such as the ECtHR, it remained a sovereign State.²⁸ Thus, as an exception, if a collision with the Constitution becomes apparent, Russia is entitled *not* to fulfil such a judgment of the ECtHR.²⁹

It is further interesting how the RCC discussed the VCLT in its 14 July 2015 judgment. The RCC reminded of a general rule of interpretation³⁰, established in Article 31 (1) of the VCLT:

“A treaty shall be interpreted in good faith in accordance with the ordinary meaning to be given to the terms of the treaty in their context and in the light of its object and its purpose.”

Somewhat unexpectedly, the RCC then brings the example that in light of the above-mentioned rule of interpretation of the VCLT, if the ECtHR would give an unusual meaning to a concept or would go beyond the object and purpose of the ECHR with its interpretation, then the state which it concerns has the right to refuse the implementation of such a judgment, as it goes beyond the obligations that the respective state accepted in good faiths when becoming a member of the ECHR.³¹ Even more stunning is the next example that the RCC brings to make its point: if the ECtHR would go against imperative norms of international law (*jus cogens*) to which belong “unconditionally” sovereign equality and respect of rights stemming from sovereignty but also the principle of non-intervention in internal affairs of a state.

At this stage, it is enough to say that the range of *jus cogens* norms in international law is heavily disputed³², and it is not obvious for everyone that a non-

²⁶ Ibid., p. 4

²⁷ Ibid., p. 12

²⁸ Ibid., p. 12

²⁹ See also Matthias Hartwig, ‘Vom Dialog zum Disput? Verfassungsrecht vs Europäische Menschenrechtskonvention – Der Fall der Russländischen Föderation (2017), *Europäische Grundrechtezeitschrift* N0 1-6, 1

³⁰ RCC, Postanovlenie (14 July 2015) *ibid*, p. 13

³¹ Ibid, p. 13

³² See ILC, *Fourth report on peremptory norms of general international law (jus cogens) by Dire Tladi, Special Rapporteur* (13 January 2019) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/024/33/PDF/N1902433.pdf?OpenElement>. The report includes draft conclusion 24, non-exhaustive list of peremptory norms which include many norms protecting the human being but none mentioning State sovereignty or non-intervention principle. As the list is non-exhaustive, nothing further can be concluded by it except that there is a chance that ILC’s Special Rapporteur from South Africa and RCC have seen *jus cogens* with different accents.

intervention principle belongs to such norms (and if it does, what exactly it implies). In any case, it seems a bit strange for a country to join the ECHR and then refer to the non-intervention principle as *jus cogens* norm that should somehow restrict the work of the ECtHR. It is fair to say that every judgement of the ECtHR in a way constitutes an ‘intervention’ in the domestic affairs of the respective state, which voluntarily decided to become a member of the treaty regime. Thus, the RCC’s comment on *jus cogens* seems to have been directed at purely domestic audiences who maybe expected to hear something emphasizing Russia’s sovereignty but were perhaps less informed about the fact that the ECtHR usually isn’t known as ‘usual suspect’ for violating *jus cogens* norms in international law.

The RCC went on to say that it was possible that initially, there was no clash between the treaty and the Constitution, but when a relatively abstract norm of a treaty was concretized over time by the ECHR, such a contradiction with the Constitution concerning rights and freedoms of citizens but also sovereignty and the highest juridical force of the Constitution.³³ Again, this argumentation is unusual as it essentially postulates that the ECtHR, in its interpretation, could – theoretically, at least – violate the rights and freedoms of the citizens. The RCC further specifies that in such a case of a collision, it does not mean that the respective treaty stops being in force for Russia; only the specific judgment cannot be enforced in the country.³⁴ Furthermore, the point is made in the judgment that it may also be that an international judgment can go against ‘constitutional values’ (*konstitutsionnym tsennostiam*)³⁵ and then cannot be implemented. Russia cannot enforce a judgment of the ECHR if its constitutional interpretation by the RCC enables protection better than the ECtHR would ensure the protection of rights and freedoms of the individual, also in the balance with the rights and freedoms of other persons.³⁶ In the last argument of the RCC, there seems to be a collectivist seed present, already familiar from the Soviet doctrine of human rights – human rights claims of individuals can collide with collective interests and then, in the end, collective interest or the rights of the others must trump.

In its 14 July 2015 judgment, the RCC went further to say that highlighting the constitutional priority was not its invention in national dealings with the ECtHR and the ECHR. In the judgment, references are made to the Görgülü case of the German Constitutional Court, the Maggio case of the Italian Constitutional Court and the ICJ case concerning jurisdictional immunities of the State

³³ RCC, Postanovlenie, RCC, Postanovlenie Konstitutsionnoga Suda Rossiiskoi Federatsii po delu o razreshenii voprosa o vozmozhnosti ispolnenia o sootvetstvii s Konstitutsiei Rossiiskoi Federatsii postanovlenia Evropeiskogo Suda po pravam cheloveka ot 31 iulia 2014 po delu “OAO Neftianaiia kompania ‘Yukos’ protiv Rossii” v sviazi s zaprosom Ministerstva iustitsii Rossiiskoi Federatsii (19 January 2017) <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision-258613.pdf>

³⁴ Ibid, p. 16

³⁵ Ibid, p. 17

³⁶ Ibid, p. 17

(Germany v Italy; Greece intervening), as Austrian case from 1987 and the Hirst case in the UK.

Towards the end of the judgment, the RCC asserted that the ECtHR had to respect the national constitutional identity of the member states of the CoE.³⁷ The RCC also held that the risk was that the ECtHR would ignore the principle of subsidiarity (margin of appreciation) and grab from the national legislator a piece of sovereignty that was not foreseen to be transferred.³⁸ In sum, the RCC concluded that if various Russian constitutional organs, from lower courts to the President, concluded that implementation of international judgments was impossible for constitutional reasons, they are authorized to turn to the RCC for its conclusive opinion.³⁹

The 2015 judgment of the RCC was an abstract, principled decision that was applied in actual cases later on, in our context, most significantly in the Yukos cases. On 19 January 2017, the RCC held that the Yukos judgment of the ECHR⁴⁰ could not be implemented in Russia because doing so would mean violating the Russian Constitution.⁴¹ The rationale of the RCC in its 19 January 2017 judgment was the following.

The Russian Ministry of Justice turned to the RCC with the request to confirm that implementing the ECHR judgment on compensation would be unconstitutional. In its findings, the RCC repeated the thought already known from its 2015 judgment: the principle of *pacta sunt servanda* exists in international law (VCLT), but later on, after the treaty is already ratified and in force, the abstract norms of a treaty can be concretized by a treaty body in a way that goes apart from *jus cogens* in international law to which, “unconditionally”, belong the principle of state sovereignty and non-intervention in domestic affairs of the state.⁴² The RCC again found that a judgment of the ECHR cannot be implemented in Russia if it “violates the corresponding stipulations in the Constitution, concerning the rights and freedoms of the human being and the citizen and the foundations of the constitutional edifice in Russia”.⁴³ The RCC then turned to the centrality of having to pay one’s taxes in the Russian legal order as only the taxes enable the implementation of the state’s social policy.⁴⁴ Much of the judgment of

³⁷ Ibid, p. 29

³⁸ Ibid, p. 31

³⁹ Ibid, pp 33–34

⁴⁰ ECtHR, *OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia*, App No 14902/04

⁴¹ RCC, Postanovlenie Konstitutsionnogo Suda Rossiiskoi Federatsii po delu o razreshenii voprosa o vozmozhnosti ispolnenia o sootvetstvii s Konstitutsiei Rossiiskoi Federatsii postanovlenia Evropeiskogo Suda po pravam cheloveka ot 31 iulia 2014 po delu “OAO Neftianaiia kompania ‘Yukos’ protiv Rossii” v sviazi s zaprosom Ministerstva iustitsii Rossiiskoi Federatsii (19 January 2017) <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision258613.pdf>

⁴² Ibid. p. 8. The reference to the concept of *jus cogens* in the judgment of the RCC in such a way has been criticized by essentially incompetent from the perspective of international law in: Stanislav V. Chernichenko, ‘Evropeiskii Sud po pravam cheloveka: problema neispolnimosti postanovlenii’ (2018), 3 *Moscow Journal of International Law*, p. 7

⁴³ Postanovlenie, ibid, p. 10

⁴⁴ Ibid, pp 11–12

the RCC is dedicated to the explanation why what the ECHR had considered as a retroactive application of tax laws either had not been that or had been justified.⁴⁵

In this context, one argument that the RCC raises is the “concrete-historical context of developing the regulation of tax relations”.⁴⁶ The RCC then referred to the “political and economic instability of the 1990-s” when tax legislation and application were unstable, and tax collection was difficult. After the year 2000, Russia succeeded in completing tax reform with a new Tax Code, etc.⁴⁷ Essentially, what the RCC offers in its judgment is an interpretation of the history of tax legislation in Russia since the 1990s; however, a history that brings it to a diametrically different conclusion compared to the ECHR. Namely, the RCC found that as Yukos had not paid its taxes properly, paying now compensation to its former shareholders and successors, as ordered by the ECHR, from the same state budget to which Yukos was supposed to fully contribute but failed to do so, would “violate the constitutional principles of equality and justice in legal relations concerning tax”.⁴⁸ Thus, the focus of the RCC in rejecting the implementation of the judgment of the ECHR is really on the constitutional principles of “equality and justice”, more specifically that the payment of taxes must be done based on these principles.⁴⁹ For that reason, the RCC found that paying out the compensation to Yukos shareholders as the ECHR had ordered (1,866 billion EUR) was impossible.⁵⁰

To the 2017 Yukos judgment of the RCC, judges Yaroslavtsev and Aranovski also added their separate opinions.⁵¹

With its 2017 Yukos judgment, the RCC showed to the ECHR who has the “last word” concerning Russia and how Russia interprets the functioning of the ECHR anew as a treaty.⁵²

When the 2017 Yukos judgment of the RCC dealt with the non-implementation of the respective judgment of the ECHR in Russia, then on 24 December 2020, the RCC issued another interpretation⁵³ preparing the ground for the non-

⁴⁵ Ibid, pp 15–16

⁴⁶ Ibid, p. 17 (4.3.)

⁴⁷ Ibid, p. 18

⁴⁸ Ibid. p. 22

⁴⁹ See also ibid, p. 24–25, 31

⁵⁰ Ibid, p. 25 and in operative part p. 34

⁵¹ Ibid. pp. 35–44 and 45–67

⁵² For similar conclusions, see also Iryna Marchuk, ‘Flexing Muscles (Yet Again): The Russian Constitutional Court’s Defiance of the Authority of the ECtHR in the Yukos Case’, *EJIL: Talk! Blog* (13 February 2017) <https://www.ejiltalk.org/flexing-muscles-yet-again-the-russian-constitutional-courts-defiance-of-the-authority-of-the-ecthr-in-the-yukos-case/>; Maxim Timofeev, ‘Money Makes the Court Go Round: The Russian Constitutional Court’s Yukos Judgment’, *Verfassungsblog* (26 January 2017) <https://verfassungsblog.de/money-makes-the-court-go-round-the-russian-constitutional-courts-yukos-judgment/>

⁵³ RCC, *Opređenje Konstitucionnogo Suda Rossijskoi Federatsii o raziasnenii Postanovlenia Konstitucionnoga Suda Rossijskoi Federatsii ot 27 marta 2012 goda No 8-II po delu o proverke konstitucionnosti punkta 1 stat’i 23 Federal’nogo zakona ‘O mezhdunarodnykh dogovorakh Rossijskoi Federatsii’* (24 December 2020) <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFD-ecision507357.pdf>

implementation of the PCA's arbitral award, pending the end of litigation in the Supreme Court of the Netherlands. It concerned the question of provisional application of treaties and concluded that if the Russian government signed an international treaty, foreseeing dispute resolution between Russia and foreign investors in international arbitration, such a treaty could become binding for Russia only after the ratification of such a treaty by the State Duma.⁵⁴ (This, however, had, of course, not happened in the case of the ECT, based on which the Yukos arbitration was held.) The RCC further argued that such logic was not in contradiction with Article 18 of the VCLT, which concerns the obligation not to defeat the object and purpose of a treaty before it entered into force, including when the treaty had just been signed but not ratified.⁵⁵ In its interpretation, the RCC demonstrated that it was at least informed about the most recent developments in international legal interpretation, as it referred to the ILC study on the provisional application of treaties.⁵⁶

The RCC concluded that even the official publication of the treaty in Russia could not extend the provisional application of the ECT to its dispute resolution provision, as to decide on this remained prerogative of the State Duma.⁵⁷

It can be assumed that when the provisional application of the ECT in 1994 was agreed upon and before the Russian government later announced that it wouldn't join the treaty, after all, at least some treaty partners and foreign investors may have understood that foreign investor-state dispute resolution belonged to the very object and purpose of the ECT (at least being part of such an object and purpose) and securing this is what provisional application meant. They were now probably surprised to learn that the Russian government was not constitutionally entitled to accept such obligations bypassing Russia's court system in the first place.

Of course, the RCC has been recently further encouraged by Russia's constitutional amendments of 1 July 2020, which gave its 2015 interpretation of the priority of the Constitution over international treaties a constitutional rank and legality. It can be maintained that the Yukos case concerning property rights – and the enormous sums of compensation that threaten(ed) the Russian State budget – played such an important role that they facilitated a constitutional change in Russia, to the detriment of the priority of international treaties.⁵⁸ From now on, when international obligations and domestic interests clash, it will always be tempting to refer to the priority of the Constitution, whatever interpretation suits

⁵⁴ Ibid, pp. 21–22

⁵⁵ Ibid, p. 22

⁵⁶ ILC, *Sixth Report on the Provisional Application of Treaties*, by Juan Manuel Gómez-Robledo, Special Rapporteur (24 February 2020) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N20/049/98/PDF/N2004998.pdf?OpenElement>

⁵⁷ RCC, *Opređenje* (24 December 2020) pp. 24–25

⁵⁸ See further Vladislav Starzhenetskiy, 'The Execution of ECtHR Judgements and the 'Right to Object' of the Russian Constitutional Court, in: Marten Breuer (ed) *Principled Resistance to ECtHR Judgments – A New Paradigm?*, Heidelberg: Springer, 2019, pp 245–272

in a given context. We should keep in mind that the constitutional principles of equality and justice in tax matters that the RCC referred to in its 2017 Yukos judgment are very broad and basic indeed, as is the phrase often used by the RCC, ‘foundations of the constitutional edifice’ (*osnovy konstitutsionnoga stroia*).

Thus, even when Russia is bound by international obligations *inter alia* protecting property rights (such as Protocol I of the ECHR), it has recently become accustomed to significant constitutional brakes on these international obligations. This may enter into direct conflict with main principles of international treaty law such as *pacta sunt servanda* (Article 26, VCLT) and that a party may not invoke such provisions of its internal law as a justification for its failure to perform a treaty (Article 27, VCLT). Moreover, constitutionally diminishing the role of international treaties and judicial settlement mechanisms is potentially bad news from the perspective of protecting property rights, at least for foreign investors in the cases of BITs and the ECT but potentially also Russian domestic investors in the case of the ECHR.

VI. EXPLAINING THE STATUS OF PROPERTY RIGHTS IN CONTEMPORARY RUSSIA: HISTORICAL-SOCIOLOGICAL FACTORS

International law cannot ‘determine’ the status of property rights in a country; it can mainly just help to uphold and support such rights. Primarily, property rights are defined by the trajectory of national history and the country’s society and governmental institutions.

When Russia joined the CoE in 1996, arguably, it did not consider the full impact that membership of the CoE and the ECHR would have on its national legal arena. It is hardly surprising that in recent times, Russia has chosen not to comply with judgments issued by the ECtHR, arguing that these would be contrary to its Constitution. This was initially concretely illustrated by the judgment in *Anchugov and Gladkov v. Russia*,⁵⁹ which could be understood as a step towards an “à la carte” approach of compliance with the ECHR. This attitude was further underlined with the Yukos case.⁶⁰ Contrary to international standards of the CoE, the RCC understands the Russian Constitution to be superior to the ECHR and consequently uses this to justify its ability not to execute judgments of the ECtHR. The RCC’s main arguments consist of the assumption that the ECHR should not be extensively part of evolutive interpretation, or at least Russia wants to maintain a veto power of sorts over such interpretations. According to this reasoning, RCC issues should be dealt with “in the context of the circumstances and conditions in which Russia has signed and ratified it [the ECHR]”. (Judgment RCC no 12-P/2016/ (n2) para 4.2.) (...) The RCC added that its interpretation is confirmed by the absence of objections from the CoE at the time of Russian ratification about the existence of conflict between the Russian Constitution and the ECHR. Thus, the RCC favours a static interpretation of the ECHR. Nevertheless, the ECHR is considered a “living instrument”. This insistence of the interpretation “in light of the conditions in which Russia ratified the ECHR” and then its non-execution defies the binding nature of ECtHR judgments.

The case of Yukos studied in this dissertation is important for two reasons. First, it reflects recent Russian history in which extensive privatization of Russian assets occurred, commencing in the early 1990s and ending when Vladimir Putin became President of the Russian Federation in 2000. Additionally, Yukos illustrates its ambiguities in the privatization process as well as the connection to current politics. This case emphasizes the link between politics and the law in Russia since the former owner of Yukos, Mikhail Khodorkovsky, and Yukos shareholders were charged with fraud and tax evasion after becoming politically

⁵⁹ Russian Constitutional Court, No. 12-P 2016 (9 April 2016) 18 ff, http://www.ksrf.ru/en/Decision/Judgments/Documents/2016_April_19_12-P.pdf

⁶⁰ See Marshall I Goldman, *Petrostate: Putin, Power, and the New Russia* (Oxford University Press 2008)

active in Russia. With Yukos's declaration of bankruptcy, the Russian government transferred its assets to government-owned companies.

In anticipation of the amendments of the Russian Constitution undertaken on 1 July 2020, the Venice Commission of the CoE issued an opinion.⁶¹ It assessed the compatibility of the proposed amendments with Article 46, paragraph 1 of the ECHR and other norms of international law, and at the same time, Article 15 of the Russian Constitution, which suggests precedence of international agreements over national law. Nevertheless, the Venice Commission concludes that Russia, as a member of the CoE and having ratified the ECHR, commits itself to execute judgments of the ECtHR, which are then binding. The Venice Commission stresses that it had already in previous matters elaborated that non-execution of an ECtHR judgment would contravene Russian obligations under the ECHR.

In 2019, when the Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE) restored Russia's voting rights, which had been withdrawn due to Russia's annexation of Crimea and activities in Eastern Ukraine, the Russian media⁶² marked this act as a political victory. This shows that membership in the Council of Europe is essential for Russia. The ECtHR will remain a tool for Russian citizens to address human rights abuses before an international court.⁶³

Russia's difficulties in implementing human rights treaties come from domestic institutions that do not always support compliance with human rights treaties. Additionally, the problem stems from the fact that the ECHR is not efficiently incorporated in the domestic legal acts. This is not a recent phenomenon, though – indeed, it goes back to the 1990s when Russia became a member of international organizations such as the Council of Europe.

With the considerable enlargement of the CoE in the 1990s,⁶⁴ the 'capitalist' idea of property rights had suddenly been transferred to the former socialist countries, in which private property rights were still under development and a relatively new notion. The current notion of property appeared in the late 1980s, limiting state activities and private sector development. Privatizations were

⁶¹ CoE, Venice Commission, Russian Federation – Opinion on draft amendments to the Constitution (as signed by the President of the Russian Federation on 14 March 2020) related to the execution in the Russian Federation of decisions by the ECtHR, adopted by the Venice Commission on 18 June 2020 by a written procedure replacing the 123rd Plenary Session, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2020\)009-e#](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)009-e#)

⁶² Yuri Safronov, 'Krichashchiy primer realpolitik – Rossii vernuli pravo golosa v PASE', *Novaya Gazeta* (25 June 2019) <https://novayagazeta.ru/articles/2019/06/25/81019-krichashchiy-primer-realpolitik>

⁶³ Netherlands Helsinki Committee, Russia's Continuation in the Council of Europe: Challenges and Chances for Human Rights (23 December 2019) <https://www.nhc.nl/russia-and-council-of-europe-challenges-chances/>

⁶⁴ Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Rapport sur l'élargissement du Conseil d'Europe, Doc. 7103 (10 June 1994) <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=8102&lang=FR>

nevertheless carried out even before there was a civil code.⁶⁵ These privatizations constituted a political tool as well as a means to promote democracy. Simultaneously, they created “owners” who had no interest in going back to how things had been before.⁶⁶

We might also include here the concept of legal transplants. When speaking of legal transplants, a wide variety of legal concepts, practices, and institutions have to be considered. A legal transplant is generally defined as “disseminating legal models from an exporting legal order to a receiving one”.⁶⁷ However, borrowed laws and institutions planted in foreign soil will not automatically function as envisioned.⁶⁸

Alan Watson introduced this term in 1974,⁶⁹ claiming that there are no obstacles when exporting one law from one country to another or from one historical period to another. This argument was based on the assumption that the intellectual creation of law could be easily used by other lawyers elsewhere. On the contrary of this argument stands Pierre Legrand, who insists that imported laws cannot be successfully implanted into another legal space.⁷⁰ Thus, the discussion on Watson versus Legrand underlines that notions of comparative law and legal culture differ when looked at from a legal positivist (Watson) angle and, on the other side, from a culturally more sensitive contextual approach (Legrand).⁷¹ Of course, one also needs to remember that at least before the Communists came to power in 1917, the Russian Empire recognized private property rights; in this sense, the return to private property rights in the early 1990s also marked a return to something that Russia had lost. The transplant was not entirely ‘alien’.

This, however, leads to another concept of ‘path dependence’. In this context, ‘path dependence’ describes how some decisions can be linked or connected to historical events even though, at the time, those events might have seemed insignificant.⁷² Thus, the historical context is crucial in assessing the feasibility of a ‘legal transplant’. This might explain the functioning of particular institutions

⁶⁵ Aurore Chaigneau, *Le droit de propriété à la lumière de l'expérience russe* (Paris Dalloz 2005), p. 334 ; see also Stefan Hedlund, *Russia's Market Economy: A Bad Case of Predatory Capitalism* (London Routledge 2002)

⁶⁶ Alexander Radygin, ‘Privatization in Russia: Hard choice, First Results, New Targets’, The Center for Research into Communist Economies (CRCE) (1995)

⁶⁷ Gianmaria Ajani, ‘Legal Transplants’, in: Marciano A., Ramello G.B., *Encyclopedia of Law and Economics* (Heidelberg Springer 2019) https://doi.org/10.1007/978-1-4614-7753-2_731

⁶⁸ Inga Markovits, ‘Exporting Law Reform-But Will It Travel’ *Cornell Int'l LJ* 37 (2004) 95

⁶⁹ Alan Watson, *Legal transplants: an approach to comparative law* (University of Georgia Press 1993)

⁷⁰ Pierre Legrand, ‘The Impossibility of ‘Legal Transplants’ *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 4, no. 2 (1997), pp. 111–124

⁷¹ Jaakko Husa, ‘Developing Legal System, Legal Transplants, and Path Dependence: Reflections on the Rule of Law’ *The Chinese Journal of Comparative Law* 6, no. 2 (2018)129–150 at 136

⁷² *Ibid*, p. 138

and interdependencies in a specific system.⁷³ Therefore, legal culture is taken into consideration, which helps to “tailor” solutions to some legal issues.

Understanding this legal historical background is necessary to see where the limits of successful transplantation can be as Soviet laws still strongly influence legal thinking in Russia. Here, ‘path dependence’ can show if some legal reforms are likely to be effective and not.

Given this different legal background, the Council of Europe could have given more time for Russia to gradually develop its legal culture towards the rule of law as international standards are establishing and developing it. Path dependence helps to conceptualize and discuss possibilities of comparative law-based legal engineering.⁷⁴

Other opinions concerning law reforms and importing legal theories state that the probability of fulfilment arises if those reforms do not require individual compliance. In this regard, reforms that do not depend much on existing local cooperation tend to improve if they come with their surroundings (“potted plant”).⁷⁵ Markovits claims that transplants are only successful if they do not attack the central conviction of a legal system.⁷⁶

The Russian case illustrates how a framework that integrates analysis of state legal capacity, demand-side barriers, and the effectiveness of illegal strategies can offer a comprehensive approach to property security, combining insights about institutional supply and demand to make sense of property security strategies post-communist world and elsewhere.⁷⁷

When assuming the presidency in 2000, Vladimir Putin announced in the Presidential Address to the Federal Assembly that he would build a “dictatorship of the law”⁷⁸ by setting limits on state power.⁷⁹ This led the way to the improvement of Russia’s legal institutions. This was an important step to fill the gap that had appeared in the 1990s when most privatizations of state-owned enterprises took place. Although many components of a formal legal infrastructure saw the light of day during this time, there was also a substantial legal void during privatization processes.⁸⁰

An essential step towards a formal legal infrastructure was the 1993 Constitution since it proclaimed an independent judiciary.⁸¹ Nevertheless, other obstacles

⁷³ Ibid, p. 140

⁷⁴ Ibid, p. 149

⁷⁵ Inga Markovits (n 98), p. 110

⁷⁶ Inga Markovits (n 98), p. 108

⁷⁷ Jordan Gans-Morse (n 30), p. 35

⁷⁸ Julien Nocetti explains this term in his paper “Russia’s ‘dictatorship-of-law’ approach to internet policy” that this expression can be understood as an analogy to the Marxist concept of “dictatorship of the proletariat”

⁷⁹ President’s Putin Presidential Address to the Federal Assembly of the Russian Federation, 8 July 2000, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/21480>

⁸⁰ Jordan Gans-Morse (n 30) 74; see also Andrei Shleifer, *A Normal Country. Russia after Communism* (Harvard University Press 2005)

⁸¹ Constitution of the Russian Federation of 12 December 1993, Art 10

appeared, and the one that stuck out was the competence of legal officials. Adapting to a fundamentally different legal system necessary for a functioning market economy, lawyers in crucial state positions and the judiciary struggled to enforce and interpret the laws.⁸²

According to Hendley,⁸³ this led to the ‘Development Argument’, which can be seen as a set of rules developed through cooperation between state and society that are applied across the board by institutions that are politically neutral and are fully capable of being enforced, if necessary, by the state.⁸⁴

Boyko and Shleifer further laid out the ‘Development Argument’ as newly privatized firms would need legal protection as well as laws to thrive. Such a demand for legal reform did not exist before the privatizations, explaining why such privatizations had not been tackled before.⁸⁵

Nevertheless, the general practice in law-making is to borrow legal rules from legally experienced and advanced countries than to make them from scratch. Thus, systems like French and German civil law and English common law are used for orientation. Still, new laws need to consider prevailing custom and the law enforcement agents and judiciary to operate them.⁸⁶

⁸² Jordan Gans-Morse (n 30), p. 76

⁸³ Kathryn Hendley, ‘Legal Development in Post-Soviet Russia’ *Post-Soviet Affairs* 13, no. 3 (1997). pp. 228–251

⁸⁴ *Ibid*

⁸⁵ *Ibid*

⁸⁶ Jonathan R Hay and Shleifer A, ‘Private Enforcement of Public Laws: A Theory of Legal Reform’ *The American Economic Review* 88, no. 2 (1998), pp 398–403 at 401–402

VII. SUMMARY

When considering Russia's compliance with international treaties, it becomes clear that recent years have revealed several fundamental issues. Paradoxically, this cannot only be looked at as a black and white matter, which could easily be translated into implementation or non-implementation of decisions of the ECtHR in the Russian domestic legal system. Here, a broader picture must be drawn, including Russia's history and Russia's more recent past after the fall of the Soviet Union. Not only has the transformation of the Russian legal system since the mid-1980s – and especially since 1991 – been immense but with accession to the CoE in 1996 and ratification of the ECHR in 1998, human rights and consequently constitutional amendments have been added to the equation. Still, if seen as a legal transplant of sorts, the concept of human rights, at least compared to the earlier Soviet period, is not as easily implemented in the Russian legal system as had been expected when Russia signed the ECHR.

This dissertation aims to address compliance by the Russian Federation with international treaties, and its understanding of the role of international law concerning its domestic law has thus proven quite challenging. To achieve the dissertation's set objective, the research question has been broken down into different sub-questions treated in four articles constituting the main body of this dissertation. Hence, this dissertation examines different case studies of Russia's compliance with international treaties, standards, and norms to which it had previously agreed.

When analyzing the Yukos case and whether Article 15 (1) of the Russian Constitution would justify non-enforcement by the Russian government of the arbitral award and what impact the current amendments to the Russian Constitution have regarding international treaties and decisions by international bodies, it quickly becomes apparent that here as well the answer is multifaceted. The amendments to the Russian Constitution directly assure the pre-eminence and priority of the Russian Constitution in the Russian legal system and over international law. That, in turn, results in the Russian Constitutional Court determining that international treaties and decisions of international bodies cannot be valid in Russian territory if they contradict the Constitution of the Russian Federation. Therefore, this will lead to a continuation of political and theory-based debates. It is likely to remain challenging for the former Yukos shareholders to collect their money under the PCA's arbitral award.

A case study regarding the Russia-Ukraine BIT of 1998 and its application on the Crimean Peninsula shows that it can still guarantee adequate property protection, even though Crimea is now considered an illegally annexed/occupied territory under international law. As analyzed in the article, both tools – the Russia-Ukraine BIT and the ECHR – protect property rights and can, at least in principle, usefully co-exist. This may lead to further litigation in comparable disputes, such as the Donbas region of Ukraine currently under the Russian-leaning Ukrainian separatists' control but, unlike Crimea, not annexed by Russia. This shows that

at least two legal (international) avenues exist for guaranteeing protection for investors concerning properties in Crimea. Of course, this now needs to be further tested in practice.

To better understand property rights in the Russian legal system, a case study of the ‘kiosk destruction’ has been undertaken as property rights should be guaranteed under Russian law and the ECHR. Russia’s recent decision to recognize decisions of the ECtHR that are not regarded as contrary to its Constitution still shows the continued importance of the ECHR for Russia. Indeed, Russia is still a member of the CoE and thus respects the ECHR as such, which it had agreed to when becoming a member of the CoE. However, the whole process of transformation towards a market economy and the privatization process, in general, are exceptional cases, which not all member states needed to go through; and this constitutes a different starting position. This, of course, does not justify disrespecting the ECHR, but it does explain difficulties in complying with these international standards in the sphere of property rights.

A somewhat different perspective can be obtained by looking at the 1992 Polish-Russian treaty concerning the protection of cultural property. This not only shows the extent of property rights in general but, in this case, puts Russia on the side of defending former Soviet cultural property on Polish soil. Here, a bilateral agreement between two states is under analysis. In this case study, Polish law looks at cultural heritage merely from one side, which leads to a deeply restrictive outcome regarding the interpretation of (cultural) property rights. The current regime wants to eradicate all traces linked to Poland’s communist past, which the USSR dominated. Nevertheless, this past also constitutes a part of the country’s history. As has been done before (for example, with Nazi propaganda in Germany), national heritage can be manipulated, history and the past rewritten. To conclude, if combining interpretations of such a bilateral agreement does not appear possible, then now might be the time to rethink the agreement and whether it still makes sense to continue with it.

This all leads back to Russia’s membership in the CoE and, consequently, the question concerning Russia’s intentions when heading towards disengagement from international law and treaties by returning to ‘traditional values’ and sovereignty. By changing the Russian Constitution yet remaining a member of important international institutions, it appears as if Russia is trying to redefine its role in the current international sphere and is asking for a re-examination of the existing power structures on international law. This trend for disengagement is similarly being followed by the USA, especially during the past Trump Presidency, by selectively choosing which treaties and international norms to comply with and which not to comply.⁸⁷

⁸⁷ Karen J Alter, ‘The Future of International Law’, in: Diana Ayton-Shenker (ed), *The New Global Agenda*, (Lahnham: Rowman & Littlefield 2018). Chapter 2 (25–42)., iCourts Working Paper Series, No. 101, 2017, Northwestern Public Law Research Paper No. 17–18, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3015177>

The Yukos case triggered Russia's new perception of the application of international treaties and international judicial settlements. This includes the ECtHR and the PCA, so Russia's current perception is a threat to BITs and foreign investments. The amendments to the Russian Constitution regarding international treaties and decisions by international bodies substantiate this behaviour.

Russia's compliance with international treaties and its understanding of the role of international law concerning its domestic law differs from the initial understanding of the application of the ECtHR as other member states of the CoE apply it. Regarding Article 1 P-1 ECHR, this means that the property rights protection as it is guaranteed in the ECHR is no longer automatically/practically guaranteed in Russia. However, it is a member state of the CoE. The ECHR is thus applicable at the national level for member states. In this context, an essential point for Russia, especially regarding the current judgments of its Constitutional Court, is that it fails to consider the ECHR as a "living instrument" established by the ECtHR through case law. At least it wants to maintain a 'veto power' regarding what it sees as judicial activism and a 'too' dynamic interpretation on the part of the ECtHR.

An examination of the protection of property rights in Russia uncovers many flaws. As demonstrated by the four articles in this dissertation, substantive property rights need the rule of law and respect for formal legal rules (nationally and internationally) as a basis. Since laws are not being respected, the current regulations may not be effective enough to protect property rights (as guaranteed in the ECHR) in Russia.

Currently, however, the trend is towards using the constitutional veto – or brakes, as they are called in this dissertation – over the country's international legal obligations. This may save money in the short run, but its negative impact on property rights, investment climate in Russia and the country's overall historical trajectory should also not be under-estimated.

VIII. BIBLIOGRAPHY

Literature and Publications

- Adams C F, *The Works of John Adams, Second President of the United States: With A Life of the Autor, Notes and Illustrations*, Vol. VI, (Charles C. Little and James Brown 1851) available at https://oll-resources.s3.us-east-2.amazonaws.com/oll3/store/titles/2104/Adams_1431-06_EBk_v6.0.pdf
- Ajani G, 'Legal Transplants', in: Marciano A., Ramello G.B., *Encyclopedia of Law and Economics* (Springer 2019) https://doi.org/10.1007/978-1-4614-7753-2_731
- Alter K J, 'The Future of International Law' In Diana Ayton-Shenker (ed.), *The New Global Agenda*, (Lahnham: Rowman & Littlefield 2018). Chapter 2 (25–42)., iCourts Working Paper Series, No. 101, 2017, Northwestern Public Law Research Paper No. 17–18, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3015177>
- Amerasinghe C F, *Diplomatic Protection* (Oxford University Press 2009)
- Anonymous, 'How One Word in a Treaty Could Cost Russia Billions for Seizing Yukos', *The Economist* (16 February 2020) <https://www.economist.com/europe/2020/02/16/how-one-word-in-a-treaty-could-cost-russia-billions-for-seizing-yukos>
- Anonymous, 'Moscow Undergoes Second Wave of Kiosk Demolition', *The Moscow Times* (29 August 2016) <https://www.themoscowtimes.com/2016/08/29/dozens-of-kiosks-deconstructed-overnight-a55138>
- Bainazarov E, Сносный характер: Варшава демонтировала шесть памятников красноармейцам *Izvestia* (16 April 2021) <https://iz.ru/1152030/elnar-bainazarov/snosnyi-kharakter-varshava-demontirovala-shest-pamiatnikov-krasnoarmeitcam>
- Butler W E, *The Law of Treaties in Russia and the Commonwealth of Independent States: Text and Commentary* (Cambridge University Press 2002)
- Butler W E, 'Russian Law', in: *Elgar Encyclopaedia of Comparative Law, Second Edition* (Edward Elgar Publishing 2012)
- Butler W E, *International Law in the Russian Legal System* (Oxford University Press 2020)
- Chaigneau A, *Le droit de propriété à la lumière de l'expérience russe* (Paris Dalloz 2005)
- Chapple A, 'Then and Now: Soviet Monuments Disapper Across Poland', *Radio Free Europe* (23 October 2020) <https://www.rferl.org/a/then-and-now-photos-show-soviet-monuments-disappearing-in-poland-after-decommunization-law/30905305.html>
- Chernichenko S V, 'Evropeiskii Sud po pravam cheloveka: problema neispolnimosti postanovlenii', 3 *Moscow Journal of International Law* 2018, p. 7
- Chernishova, O, Mikhail Lobov (eds.) *Russia and the European Court of Human Rights: A Decade of Change* (Nijmegen Wolf Legal Publishers 2013)
- Chikvadze, V M, Elena A. Lukasheva (eds) *Sotsialisticheskaia kontseptsia prav cheloveka* (Moscow Nauka 1986)
- CoE, Venice Commission, Russian Federation – Opinion on draft amendments to the Constitution (as signed by the President of the Russian Federation on 14 March 2020) related to the execution in the Russian Federation of decisions by the ECtHR, adopted by the Venice Commission on 18 June 2020 by a written procedure replacing the 123rd Plenary Session, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2020\)009-e#](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)009-e#)
- Danilenko G M, 'Implementation of International Law in Russia and other CIS States' *Wayne State University School of Law* (1998)
- Dolzer, R, Christoph Schreuer, *Principles of International Investment Law*, 2nd ed., (Oxford University Press 2012)

- ECtHR, Background paper for the Judicial Seminar 2020: The Convention as a living instrument at 70 :5, https://www.echr.coe.int/Documents/Seminar_background_paper_2020_ENG.pdf
- Farkhutdinov I, *Mezhdunarodnoe investitsionnoe pravo i protsess* (Moscow Prospekt 2013)
- Fitzmaurice M, P Merkouris, *Treaties in Motion. The Evolution of Treaties from Formation to Termination* (Cambridge University Press 2020)
- Frye T, *Property Rights and Property Wrongs: How Power, Institutions, and Norms Shape Economic Conflict in Russia* (Cambridge University Press 2017)
- Frye T, 'Credible Commitment and Property Rights: Evidence from Russia' *American Political Science Review* (2004), pp. 453–466
- Frye T, 'Original Sin, Good Works, and Property Rights in Russia', 58 *World Politics* (2006), pp. 479–504
- Gans-Morse J, 'Demand for Law and the Security of Property Rights: The Case of Post-Soviet Russia' *American Political Science Review* 111, no. 2 (2017) 338–359
- Gans-Morse J, *Property Rights in post-Soviet Russia* (Cambridge University Press 2017)
- Goldman, M I, *Petrostate: Putin, Power, and the New Russia* (Oxford University Press, 2008)
- Hartwig M, 'Vom Dialog zum Disput? Verfassungsrecht vs Europäische Menschenrechtskonvention – Der Fall der Russländischen Föderation', *Europäische Grundrechtszeitschrift* N0 1–6, 2017, pp 1–23
- Harzl, B C, 'Russland und sein möglicher Austritt aus der EMRK. Ausdruck eines exzeptionellen russischen Souveränitätsverständnisses?', 76 *Zeitschrift für öffentliches Recht (ZöR)/Austrian Journal of Public Law* 2021, pp 197–224
- Hay J R and Shleifer A, 'Private Enforcement of Public Laws: A Theory of Legal Reform' *The American Economic Review* 88, no. 2 (1998) 398–403
- Hedlund S, *Russia's Market Economy: a Bad Case of Predatory Capitalism* (London Routledge 2002)
- Henderson, J, *The Constitution of the Russian Federation: A Contextual Analysis* (Oxford Hart Publishing 2011)
- Hendley K, 'Legal Development in Post-Soviet Russia' *Post-Soviet Affairs* 13, no. 3 (1997) 228–251
- Hillebrecht C, *Domestic Politics and International Human Rights Tribunals. The Problem of Compliance* (Cambridge University Press 2016)
- Hobér K, *The Energy Charter Treaty. A Commentary* (Oxford University Press 2020)
- Husa J, 'Developing Legal System, Legal Transplants, and Path Dependence: Reflections on the Rule of Law' *The Chinese Journal of Comparative Law* 6, no. 2 (2018) 129–150
- Korovin Y, *Mezhdunarodnoe pravo perekhodnogo vremeni* (Moscow Gossizdat 1924)
- Kuul M, 'Tõnis Palts võitis Krimmi kohtus Vene kaitseministeeriumi', *ERR*, (30 March 2017) <https://www.err.ee/587077/tonis-palts-voitis-krimmi-kohtus-vene-kaitseministeeriumi>
- Laru D, 'Snos pamiati: Pol'sha demontirovala bolee 420 sovetkikh monumentov', *Izvestia*, (20 August 2019), <https://iz.ru/911057/dmitrii-laru/snos-pamiati-polsha-demontirovala-bolee-420-sovetkikh-monumentov>
- Legrand P, 'The Impossibility of 'Legal Transplants'' *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 4, no. 2 (1997), pp. 111–124
- MacFarquhar N, 'Seizing Assets in Crimea, From Shipyard to Film Studio', *New York Times* (10 January 2015), <https://www.nytimes.com/2015/01/11/world/seizing-assets-in-crimea-from-shipyard-to-film-studio.html>

- Malfliet K, Parmentier, S. (eds) *Russia and the Council of Europe: 10 Years After* (London Palgrave 2010)
- Mälksoo L, 'International Law and the 2020 Amendments to the Russian Constitution' (2021) 115 (1) *American Journal of International Law*, pp. 78–93
- Mälksoo L, *Russian Approaches to International Law* (Oxford University Press 2015)
- Mälksoo L, 'The Controversy over Human Rights, UN Covenants, and the Dissolution of the Soviet Union.' 61 *Japanese Yearbook of International Law* (2018), pp 260–283
- Mälksoo L, Benedek, W. (eds) *Russia and the European Court of Human Rights: The Strasbourg Effect* (Cambridge University Press 2017), pp 295–32
- Marchuk I, 'Flexing Muscles (Yet Again): The Russian Constitutional Court's Defiance of the Authority of the ECtHR in the Yukos Case', *EJIL: Talk! Blog*, (13 February 2017), <https://www.ejiltalk.org/flexing-muscles-yet-again-the-russian-constitutional-courts-defiance-of-the-authority-of-the-ecthr-in-the-yukos-case/>
- Marhold, A, 'In Too Deep – Russia, the Energy Charter Treaty and the Nord Stream Gas Pipeline', 12 *Baltic Yearbook of International Law* (Leiden Brill 2012), pp. 303–315
- Markovits I, 'Exporting Law Reform-But Will It Travel' *Cornell Int'l LJ* 37 (2004)
- Maxwell K, 'Yukos Investors – Down But Not Out', 20 *Essex Street Bulletin*, 2020 (unidentified date) 3, <https://twentysex.com/wp-content/uploads/2019/10/Yukos.pdf>
- Milanovic M, 'ECtHR Grand Chamber Declares Admissible the Case of Ukraine v. Russia re. Crimea', *EJIL: Talk!* (15 January 2021) <https://www.ejiltalk.org/ecthr-grand-chamber-declares-admissible-the-case-of-ukraine-v-russia-re-crimea/>
- Milanovic M, 'Georgia v. Russia No. 2: The European Court's Resurrection of Bankovic in the Contexts of Chaos', *EJIL: Talk!* (25 January 2021) <https://www.ejiltalk.org/georgia-v-russia-no-2-the-european-courts-resurrection-of-bankovic-in-the-contexts-of-chaos/>
- Mingazova I V, *Право собственности в международном праве* (Property Rights in International Law) (Moscow Wolters Kluwer 2007)
- Moyn S, *The Last Utopia: Human Rights in History* (Cambridge, MA Harvard University Press 2012)
- Netherlands Helsinki Committee, *Russia's Continuation in the Council of Europe: Challenges and Chances for Human Rights* (23 December 2019) <https://www.nhc.nl/russia-and-council-of-europe-challenges-chances/>
- Nocetti J, 'Russia's 'dictatorship-of-law' approach to internet policy', *Internet Policy Review* (10 November 2015) <https://policyreview.info/articles/analysis/russias-dictatorship-law-approach-internet-policy>
- Nolte G (ed.) *Treaties and Subsequent Practice* (Oxford University Press 2013)
- Nußberger A, *Einführung in das russische Recht* (München Beck 2010)
- Nußberger A, *Ende des Rechtsstaats in Russland? Probleme der rechtsstaatlichen Entwicklung im Spiegel der Rechtsprechung des russischen Verfassungsgerichts und des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte* (Köln Verlag Dr. Otto Schmidt 2007)
- Nußberger A, Carmen Schmidt, Tamara Morčakova, *Verfassungsrechtsprechung in der Russischen Föderation. Dokumentation und Analyse der Entscheidungen des Russischen Verfassungsgerichts 1992–2007* (Kehl am Rhein N.P. Engel Verlag 2009)
- Parliamentary Assembly of the Council of Europe, *Rapport sur l'élargissement du Conseil d'Europe*, Doc. 7103 (10 June 1994) <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=8102&lang=FR>
- Petrov G, 'Pol'sha ne budet sokhranyat' pamyatniki, proslavlyayushchiye Stalina' (Poland will not preserve monuments glorifying Stalin), *Nezavisimaia gazeta* 11.07.2021, https://www.ng.ru/world/2021-07-11/1_8195_poland.html

- Pipes R, *Property and Freedom* (Vintage 2000)
- Pipes R, *Russia Under the Old Regime*, 2nd ed (London Penguin 1995)
- Pollitt C. *New Perspectives on Public Services: Place and Technology* (Oxford University Press 2012)
- Pomfret J, 'Last Russian Troops Leave Poland', *Washington Post* (19 September 1993) <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1993/09/19/last-russian-troops-leave-poland/09b43e47-1ee7-494d-a37a-7d65f06ad6d1/>
- Putin V, 'President's Putin Presidential Address to the Federal Assembly of the Russian Federation' (8 July 2000) <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/21480>
- Radygin A, 'Privatization in Russia: Hard choice, First Results, New Targets', The Center for Research into Communist Economies (CRCE) (1995)
- Russian MFA, 'Brifing ofitsial'nogo predstavileia MID Rossii M.V. Zakharovoi', Moscow (22 April 2021) https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4698265#16
- Saari, S, *Promoting Democracy and Human Rights in Russia* (London Routledge 2010)
- Safronov Y, 'Krichashchiy primer realpolitik – Rossii vernuli pravo golosa v PASE' *Novaya Gazeta* (25 June 2019) <https://novayagazeta.ru/articles/2019/06/25/81019-krichaschiy-primer-realpolitik>
- Sauer P, 'New Crimean Law Banning Foreign Ownership Comes Into Force', *Moscow Times* (01 April 2021) <https://www.themoscowtimes.com/2021/04/01/new-crimean-land-law-banning-foreign-ownership-comes-into-force-a73443>
- Sedelmeyer F J, J Weisman, *Welcome to Putingrad. The Incredible Story of the Only Man to Collect Money from Vladimir Putin* (Welcome to Putingrad Llc, 2017)
- Shamanska A, 'Moscow Major Says Kiosk Owners 'Can't Hide' Behind Their Documents', *Radio Free Europe* (11 February 2016) <https://www.rferl.org/a/russia-moscow-kiosks-demolished-sobyanin-tweet-social-media/27545909.html>
- Shleifer A, *A Normal Country. Russia after Communism* (Cambridge, MA Harvard University Press 2005)
- Socher, J, 'Farewell to the European Constitutional Tradition: The 2020 Russian Constitutional Amendments', 80 *Zeitschrift für öffentliches ausländisches Recht und Völkerrecht*, 2020, pp. 615–648
- Starzhenetskiy V V, 'Property Rights in Russia: Reconsidering the Socialist Legal Tradition', in: Mälksoo, L., Benedek, W., *Russia and the European Court of Human Rights. The Strasbourg Effect* (Cambridge University Press 2008), pp 295–325
- Starzhenetskiy V V, 'The Execution of ECtHR Judgements and the 'Right to Object' of the Russian Constitutional Court'. In: Breuer M. (eds) *Principled Resistance to ECtHR Judgments – A New Paradigm?* (Heidelberg Springer 2019). Pp. 245–272
- Starzhenetskiy V V, *Rossia i Sovet Evropy: pravo sobstvennosti* (Russia and the Council of Europe: property rights) (Moscow Gorodets" 2004)
- Szabó I, Kovacs I et al (ed) *Socialist Concept of Human Rights* (Budapest Akademiai Kiado 1966)
- Taracouzio T, *The Soviet Union and International Law* (New York Macmillan 1935)
- Timofeev M, 'Money Makes the Court Go Round: The Russian Constitutional Court's Yukos Judgment', *Verfassungsblog* (26 January 2017) <https://verfassungsblog.de/money-makes-the-court-go-round-the-russian-constitutional-courts-yukos-judgment/>
- Trochev A, *Judging Russia: The Role of the Constitutional Court in Russian Politics 1990–2006* (Cambridge University Press 2008)
- Tunkin, G I, *Theory of International Law*, edited and translated by William E. Butler (Cambridge, MA Harvard University Press 1974)

- Verboom U, B Klinger, ‘End of Yukos Saga May Be In Sight – Ultimate Attempts to Set Aside \$ 57 Billion Awards Are Likely to Fail’, International Law Office (20 May 2021) <https://www.internationallawoffice.com/Newsletters/Arbitration-ADR/Netherlands/Freshfields-Bruckhaus-Deringer-LLP/End-of-Yukos-saga-may-be-in-sight-ultimate-attempts-to-set-aside-57-billion-awards-are-likely-to-fail>
- Vereshchetin V S, ‘New Constitutions and the old problem of the relationship between international law and national law’ *Eur. J. Int’l L.* 7 (1996), pp. 29–41
- Yin R. K, *Case Study Research Design and Methods*, 6th Edition, (Sage 2017)
- Vyshinski, A Y, *Voprosy mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnoi politiki*, (Moscow Iuridicheskaiia literatura 1951)
- Watson A, *Legal Transplants: An Approach to Comparative law* (University of Georgia Press 1993)
- Zhegulev I, ‘They Tore It All Down’: How Moscow Destroyed My Business Overnight’, *Guardian* (16 February 2016) <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/16/they-tore-it-all-down-moscow-demolition-kiosks>
- Zhukov V, ‘Pamiatniki Krasnoi Armii v Polshe zashtshishtaet lish prakh sovetskikh soldat’, *Vzgliad* (2 June 2021) <https://vz.ru/world/2021/6/2/1102121.html>

Normative Documents

International and Interstate Conventions and Treaties

- Energy Charter Treaty
Helsinki Final Act 1975
- International Law Committee, Subsequent agreements and subsequent practice in relation to the interpretation of treaties, Text of the draft conclusions adopted by the Drafting Committee on second reading (11 May 2018) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G18/132/33/PDF/G1813233.pdf?OpenElement>
- International Law Committee, *Fourth report on peremptory norms of general international law (jus cogens) by Dire Tladi, Special Rapporteur* (13 January 2019) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/024/33/PDF/N1902433.pdf?OpenElement>
- International Law Committee, *Sixth Report on the Provisional Application of Treaties*, by Juan Manuel Gómez-Robledo, Special Rapporteur (24 February 2020) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N20/049/98/PDF/N2004998.pdf?OpenElement>
- Kremlin, “Interstate treaty” between the Russian Federation and the “Republic of Crimea”, (18 March) 2014, available at <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20604>
- Treaty of the Russian Federation and the Republic of Poland on friendly and Good-neighborly Cooperation, Moscow 22 May 1992 (Договор между Российской Федерацией и Республикой Польша о дружественном и добрососедском сотрудничестве (Москва, 22 мая 1992 г.), <http://dokipedia.ru/print/5191632>
- UNESCO Declaration Concerning the Intentional Destruction of Cultural Heritage, UNESCO, Paris, 16 October 2003, Standard-Setting in UNESCO, 729–732, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=17718&URL_DO=DO_PRINTPAGE&URL_SECTION=201.html
- UNGA, A/Res/68/262, ‘Territorial Integrity of Ukraine’, 27.03.2014.
- Vienna Convention on the Law of Treaties, of 23 May 1969, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf

National Legislation of Russia

- Constitution of the Russian Federation (12 December 1993)
- Russian State Duma, *Novyi tekst Konstitutsii RF s porpavkami 2020*, <http://duma.gov.ru/news/48953/>
- Federal Constitutional Law no. 1-FKZ, 21 July 1994, passed State Duma on 4 December 2015 and entered into force on 15 December 2015
- Federal Law of July 1995, СЗ РФ (1995), no. 29, item 2757
- Federal Law on the application of International Treaties, no. 101-FZ, 15 July 1995, https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/rus_e/WTACCRUS48_LEG_56.pdf
- Kremlin, Decree of the President of the Russian Federation of May 19, 2008 No. 815 (Указ Президента Российской Федерации от 19.05.2008 г. № 815, Ukaz Prezidenta Rossiyskoy Federatsii ot 19.05.2008 g. № 815), <http://www.kremlin.ru/acts/bank/2749>
- Russian Constitutional Court, No. 12-P 2016, 19 April 2016, pp. 18 ff, http://www.ksrf.ru/en/Decision/Judgments/Documents/2016_April_19_12-P.pdf
- Russian Constitutional Court, On clarification of the decision of the Constitutional Court of the Russian Federation of March 27, 2012 No. 8-P on the case of checking the constitutionality of paragraph 1 of Article 23 of the Federal Law “On International Treaties of the Russian Federation”, 24 December 2020, <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision507357.pdf>
- Russian Constitutional Court, Postanovlenie Konstitutsionnogo Suda Rossiiskoi Federatsii po delu o proverke polozhenii stat’i 1 Federal’nogo zakona ‘O ratifikatsii Konventsii o zashchite prav cheloveka i osnovnykh svobod i Protokolov k nei’, punktov 1 i 2 stat’i 32 Federal’nogo zakona ‘O mezhdunarodnykh dogovorakh Rossiiskoi Federatsii’, etc, 14.07.2015, <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision201896.pdf>
- Russian Constitutional Court, Postanovlenie Konstitutsionnoga Suda Rossiiskoi Federatsii po delu o razreshenii voprosa o vozhmozhnosti ispolnenia o sootvetstvii s Konstitutsiei Rossiiskoi Federatsii postanovlenia Evropeiskogo Suda po pravam cheloveka ot 31 iulia 2014 po delu “OAO Neftianaia kompania ‘Yukos’ protiv Rossii” v sviazi s zaprosom Ministerstva iustitsii Rossiiskoi Federatsii, 19.01.2017, <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision258613.pdf>
- Russian Constitutional Court, *Opreделение Konstitutsionnogo Suda Rossiiskoi Federatsii o raziasnenii Postanovlenia Konstitutsionnoga Suda Rossiiskoi Federatsii ot 27 marta 2012 goda No 8-II po delu o proverke konstitutsionnosti punkta 1 stat’i 23 Federal’nogo zakona ‘O mezhdunarodnykh dogovorakh Rossiiskoi Federatsii’* (Ruling of the Constitutional Court of the Russian Federation on the, 24.12.2020, <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision507357.pdf>
- Russian Federation, Federal Law on the Application of International Treaties, no. 101-FZ, 15 July 1995, https://www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/rus_e/WTACCRUS48_LEG_56.pdf
- Ukaz Prezidenta Rossiiskoi Federatsii ‘O vnesenii izmenenii prigranichnykh territorii, na kotorykh inostrannye grazhdane, litsa bez grazhdanstva i inostrannye iuridicheskie litsa ne mogut obladat’ na prave sobstvennosti zemel’nymi uchastkami, utverzhdennyi ukazom Prezidenta Rossiiskoi Federatsii ot 9 ianvaria 2011.g No 26’, Moscow, 20.03.2020, <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202003200021?index=0&rangeSize=1>
- Russian Federation, The Yukos Case (the information provided by the Russian government’s lawyers on the Yukos case) <https://www.yukoscase.com/>

National Legislation of Poland

Law on Prohibition of Propaganda of Communist or Other Totalitarian Regime by Naming Buildings, Objects and Public Utility Installations, dated 1 April 2016, <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20160000744>

Jurisprudence of the ECtHR

ECtHR, *Volchkova and Mironov v. Russia*, 28 March 2017, App nos 45668/05 and 2292/06
ECtHR, *Ukraine v. Russia (re Crimea)*, 16 December 2020, App nos 20958/14 and 38334/18

ECtHR, *Georgia v. Russia (II)*, 21 January 2021, App no 38263/08

ECtHR, *Loizidou v. Turkey*, 18 December 1996, App no 15318/89

Decisions of the PCA

PCA, *Yukos, Universal Limited (Isle of Man) v. The Russian Federation* (n 2)

PCA, *PJSC Ukrnafta v. The Russian Federation*

PCA, *Mr. Franz Sedelmayer v. Russian Federation*

Jurisprudence of the Dutch Courts

The Hague Court of Appeal, 18 February 2020, <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHDHA:2020:234>

Dutch Supreme Court, 4 December 2020, <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:HR:2020:1952>

IX. ABBREVIATIONS

BIT	Bilateral Investment Treaty
CoE	Council of Europe
ECHR	European Convention on Human Rights
ECT	Energy Charter Treaty
ECtHR	European Court of Human Rights
EU	European Union
E.g.	Example
FDI	Foreign Direct Investment
GA	General Assembly
ILC	International Law Commission
MFA	Ministry of Foreign Affairs
NATO	North Atlantic Treaty Organization
PCA	Permanent Court of Arbitration
PiS	Prawo i Sprawiedliwość
RC	Russian Constitution
RCC	Russian Constitutional Court
RoL	Rule of Law
UN	United Nations
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
USA	United States of America
USSR	Union of Soviet Socialist Republics
VCLT	Vienna Convention on the Law of Treaties

X. ACKNOWLEDGEMENTS

My journey towards a PhD has been a great experience, but also challenging at times. To get here, I want to mention several very important persons, without whom I likely would not have been able to finish it:

First and foremost, I am extremely grateful to my supervisors, Prof. Lauri Mälksoo and Prof. Vladislav Starzhenetsky for their invaluable advice, continuous support, and patience during my PhD study. Their immense knowledge and plentiful experience have encouraged me throughout my academic research and daily life. Lauri convincingly guided and encouraged me, especially at times when the intricacies of Russian law seemed overwhelming. I greatly profited from his knowledge and extended network, which helped to bring this project to a successful conclusion. Without him this project simply would not have been possible. Vladislav helped me to keep an open view on things, not only during analysis of Russian law but also in approaching things from a different side – learning to understand Russia better. I could always rely on his expertise and valuable feedback.

I benefited from programme leadership by Professor Merike Ristikivi, who has been highly supportive throughout the work on my thesis. She always had an open ear, and encouraged me to keep to the focus of my project when I had doubts. Lastly, I would like to thank her for organizing the insightful and productive research seminars.

A big thank you goes especially to Katri Holst who has helped in so many different ways – from guiding me through the administrative jungle to uplifting me when writing the thesis seemed endless.

My gratitude goes to the Public Law Department of the School of Law at the University of Tartu for such an interesting and diverse doctoral programme that helped me to grow as a researcher. It is their kind help and support that have made my study and life in Tartu a wonderful time.

Then I would like to thank my colleague, Dr. Kerttu Mäger, for the endless fruitful discussions on Russia and international law and for being able to test my theories on her.

Special thanks go to my friend Ksenia Yegorova for supporting my empirical work by taking wonderful pictures, which were an integral part of one of my articles.

I would like to thank my extended family, in particular, my uncle and aunt Dr. Helmut and Petra Deuter, for inspiring and supporting the idea of doing a Ph.D. and my godfather Wolfgang Rothe for guidance when I needed it. I also thank Michael and Tina Bunger for hosting me and always sharing their interest for my research. I couldn't go without thanking my mother Jutta for her love and my late father Karl-Heinz, who would have been proud to see me graduating and also my brother Malte and his wife Antje for never losing faith in me as well as my parents in law Verena and Otto Krimmer who always managed to keep my spirits up.

In the end my last words belong to my husband Robert and our children Pauline, Maximilian Julius: Thank you!

This work was supported by a research grant from the Estonian Research Council PRG969, a scholarship from the EU-Russia Research Center at the University of Tartu (CEURUS), and the European Regional Development Fund (Dora Pluss research mobility programme).

XI. SUMMARY IN ESTONIAN. EESTIKEELNE KOKKUVÕTE

Rahvusvaheliste lepingutel põhinev omandiõiguste kaitse konstitutsiooniliste piirangutega: kaasaegse Venemaa juhtum

I. Probleemi tutvustus ja uurimisvaldkonna hetkeseis

Pärast Nõukogude Liidu lagunemist 1991. aastal liitus Vene Föderatsioon 1996. aastal Euroopa Nõukoguga ja ratifitseeris 1998. aastal Euroopa inimõiguste konventsiooni. Sellegipoolest on viimasel aastakümnel tekkinud järjest rohkem kahtlusi, kas Venemaa ikka täidab kõiki oma lepingulisi kohustusi, eriti rahvusvahelisi ja Euroopa inimõigusnorme, millele ta varem on alla kirjutanud.¹ Viimastel aastatel on rahvusvaheline meedia pööranud tähelepanu eelkõige Venemaal toimuvale kodaniku- ja poliitiliste õiguste piiramisele: opositsiooniliste rühmituste ja poliitikute, näiteks Aleksei Navalnõi tegevuse tõkestamine, erinevate vabaaühenduste vastu suunatud välisagentide seadus, kogunemisvabaduse piirangud jne. Korduvalt on tõstatatud koguni küsimus, kas Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) teatud otsuste täitmata jätmise valguses saab Venemaa üldse Euroopa Nõukogu liikmeks jääda.² Euroopa Nõukogus valitsevaid pingeid on veelgi süvendanud Venemaaga seotud rahvusvahelised relvakonfliktid ja nõuded, näiteks 2008. aasta Gruusia-Vene sõda ning Krimmi annekteerimine ja Venemaa osalus Ida-Ukrainas 2014. aastast peetavas varisõjas.³

Üks mõnikord tähelepanuta jääv, kuid siiski oluline ja heitlik peatükk selles loos puudutab omandiõigust. Pariisis 1952. aastal vastu võetud Euroopa inimõiguste konventsiooni esimese protokolli artiklis 1 (Vara kaitse) sätestatakse:

¹ Vt Courtney Hillebrecht, *Domestic Politics and International Human Rights Tribunals. The Problem of Compliance* (Cambridge University Press 2016); Lauri Mälksoo and Wolfgang Benedek (eds) *Russia and the European Court of Human Rights: The Strasbourg Effect* (Cambridge University Press 2017)

² Vt Benedikt C. Harzl, 'Russland und sein möglicher Austritt aus der EMRK. Ausdruck eines exzeptionellen russischen Souveränitätsverständnisses?' (2021) 76 *Zeitschrift für öffentliches Recht (ZöR)/Austrian Journal of Public Law* 197

³ Vt ECtHR, *Ukraine v. Russia (re Crimea)*, 16 December 2020, App Nos. 20958/14 and 38334/18,

ja ECtHR, *Case of Georgia v. Russia (II)*, 21 January 2021, App No. 38263/08. Vt ka Marko Milanovic, 'ECtHR Grand Chamber Declares Admissible the Case of Ukraine v. Russia re. Crimea', *EJIL: Talk!* (15. jaanuar 2021) <https://www.ejiltalk.org/ecthr-grand-chamber-declares-admissible-the-case-of-ukraine-v-russia-re-crimea/> and 'Georgia v. Russia No. 2: The European Court's Resurrection of Bankovic in the Contexts of Chaos', *EJIL: Talk!* (25. jaanuar 2021) <https://www.ejiltalk.org/georgia-v-russia-no-2-the-european-courts-resurrection-of-bankovic-in-the-contexts-of-chaos/>

„Igal füüsilisel või juriidilisel isikul on õigus oma omandit segamatult kasutada. Kellelki ei või võtta tema omandit muidu, kui üldistes huvides ja seaduses ettenähtud tingimustel ning rahvusvahelise õiguse üldpõhimõtteid järgides.

Eelnenud sätteid ei piira siiski mingil viisil riigi õigust vajadusel kehtestada seadusi vara üldistes huvides kasutamise kontrollimiseks või maksude, maksete või trahvide tasumise tagamiseks.“

Seega kuulub omandiõiguse kaitse Euroopa Nõukogus ja Euroopa inimõiguste konventsioonis lahutamatult üldise inimõiguste kaitse juurde.⁴ Nõukogudejärgne Venemaa on omandiõiguse mõttes põnev, kuid ühtlasi keeruline õiguslik-poliitiline labor. Üks marksismi-leninismi ja enam kui 70 aastat kestnud Nõukogude süsteemi põhitunnuseid oli eraomandi eitamine, eriti mis puudutas õigust omada maad ja tootmisvahendeid.⁵ Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee andis 1918. aasta 19. veebruaril välja dekreedid, mille kohaselt „tühistatakse Venemaa Sotsialistliku Föderatiivse Nõukogude Vabariigi piirides igaveseks ajaks igasugune maa, aluspinnase, veekogude, metsade ja loomastiku eraomand“ ning „maa antakse nüüdsest alates ilma mis tahes (seadusliku või varjatud) hüvitiseta üle kasutamiseks kõikidele töötavatele massidele“.⁶ Nõukogude Liidu juhtide jaoks oli „nõukogude omandisüsteem“ üks peamisi Nõukogude Venemaal ja NSV Liitu määratlevaid tunnuseid.⁷ Selles mõttes omas Euroopa inimõiguste konventsiooni esimese protokolliga artikkel 1 ka olulist sümboolset potentsiaali toetada Venemaa üleminekut varasemalt käsumajanduselt ja riigiomandilt stabiilsele eraomandile ja vabaturumajanduslikule kapitalismile. Ent see potentsiaal pidi kohtuma erakordsete ajalooliste tingimustega, mille käigus loodi omandiõigus pärast selle pikaajalist eitamist ja allasurumist Venemaal rohkem kui 70 aastat kestnud Nõukogude perioodi vältel, ning sellele järgnes 1990. aastatel aeg, mida iseloomustasid raskused eraomandi taastamisel.⁸

Venemaa kriitilised vaatlejad on siiski leidnud, et omandiõiguse nõrga kaitsuse probleem ulatub 20. sajandi Nõukogude perioodist kaugemale. Venemaa ajaloos on riigivõim (suveräänsus) ja omand tavaliselt käiskäes käinud. Kadunud Harvardi ajaloolane Richard Pipes (1923–2018) on väitnud, et Venemaal kehtis ajalooliselt juba enne nõukogude võimu „patrimoniaalne“ valitsussüsteem, milles ei tehtud vahet suveräänsusel ja omandil ning mis võimaldas tsaaril käituda nii

⁴ Vt Vladislav V. Starzhenetskyi, *Rossia i Sovet Evropy: pravo sobstvennosti* (Moskva Gorodets 2004)

⁵ Vrd Imre Szabó (ed) *Socialist Concept of Human Rights* (Budapest Akademiai Kiado 1966;) Viktor M. Chikvadze, Elena A. Lukasheva (eds) *Sotsialisticheskaia kontseptsia prav cheloveka* (Moskva Nauka 1986)

⁶ Tsiteeritud teoses Timothy A. Taracouzio, *The Soviet Union and International Law* (New York: Macmillan 1935), lk 49–50

⁷ Vt nt Yevgeni Korovin, *Mezhdunarodnoe pravo perekhodnogo vremeni* (Moskva Gossizdat 1924), lk 22 (viidatakse Zinovjevile, kes rääkis „meie omandirežiimi“, „meie omandisüsteemi tunnustamisest“)

⁸ Vt nt Jordan Gans-Morse, *Property Rights in Post-Soviet Russia. Violence, Corruption, and the Demand for Law* (Cambridge University Press 2017)

oma riigi valitseja kui ka omanikuna.⁹ Pipes'i järelalus omandiõiguse seisundist Venemaal oli pessimistlik: „Venemaal ei peeta enesestmõistetavaks omandi olemasolu, vaid selle puudumist.“¹⁰ Pipes läks isegi kaugemale ja väitis, et Venemaa ajalugu „on suurepärane näide sellest, millist rolli mängib omandi kodaniku- ja poliitiliste õiguste kujunemisel, demonstreerides, kuidas selle puudumine võimaldab säilitada meelevaldset ja despootlikku valitsust.“¹¹ Selle käsituse kohaselt ei ole omandiõigus inimõiguste kontekstis teisejärgiline ega argine teema, vaid see on lausa keskse tähtsusega, sest selle rikkumine või eiramine sillutab teed ka teiste põhiliste kodaniku- ja poliitiliste õiguste rikkumisele.

Kuigi NSV Liidu lagunemise ajal 1991. aastal õnnestus vältida suuremat vere- sauna, jäid lahendamata teatud poliitilised küsimused, mis puudutasid muu hulgas seda, kas endised Nõukogude vabariigid peaksid nüüd suveräänsete riikidena säilitama oma nõukogudeaegsed halduspiirid ja kuidas suhtuda pöördelistesse ajalooperioodidesse, eriti seoses II maailmasõjaga. Selline asjade seis tõi kaasa sügavaid vastuolusid, näiteks erimeelsusi Ukrainaga (ja suurema osaga ülejäänud rahvusvahelisest kogukonnast) Krimmi suveräänsuse küsimuses ning Moskva vaidlusi II maailmasõja ajaloo üle eelkõige Poola ja kolme Balti riigiga. Venemaal osutus tohutuks probleemiks see, millisel viisil tuleks üleminek eraomandile korraldada. Erinevalt näiteks Balti riikidest ei olnud Venemaal võimalik taastada Nõukogude ajale eelnenud omandit, sest nõukogude võim (ja sundvõõrandamine) ulatus tagasi 1917. aastasse või sellele vahetult järgnenud aega.

Omandiõigus on asjassepuutuvate inimeste jaoks väga oluline teema, kuid ometi jääb ebaselgeks, millisel määral saab selle kaitset toetada rahvusvaheliste lepingute ja rahvusvahelise tavaõiguse alusel.¹² Endiselt näib, et omandiõigust on kõige paremini võimalik kaitsta riiklikul valitsemistasandil. Rahvusvaheline õigus on traditsiooniliselt tegelenud välisriikide kodanike (välismaalaste) omandiõiguse kaitsmisega selliste instituutide kaudu nagu näiteks diplomaatiline kaitse¹³ ning alates 1950. aastate lõpust on edendatud vahekohtumenetlust asjaomase riigi ja välisinvestorite vahel, eelkõige kahepoolsete investeeringute kaitse lepingute abil.¹⁴ Alles pärast II maailmasõda saab rääkida sellest, et rahvusvaheline õigus on hakanud kaitsma ka asjaomase riigi kodanike omandiõigust, näiteks sellesama

⁹ Vt Richard Pipes, *Russia Under the Old Regime* (2nd ed., Penguin 1995), kus tuuakse välja seos omandi ja poliitilise võimu vahel ning väidetakse, et väljaspool läänemaailma „ei ole omandi ja suveräänsuse vahelisi eraldusjooni olemas või need on sedavõrd ähmased, et kaotavad mõtte“, p. xxi. Pipesi põhiväite kohaselt toimus läbi suveräänsuse teostatava võimu ja läbi omandi teostatava võimu teineteisest eraldumine Venemaal „väga hilja ja väga puudulikult“. Ibid. xxii

¹⁰ Richard Pipes, *Property and Freedom* (Alfred A. Knopf 1999), lk 8

¹¹ Ibid., lk 178

¹² Analüüsi vt Irina V. Mingazova, *Pravo sobstvennosti v mezhdunarodnom prave* (Moskva Wolters Kluwer 2007)

¹³ Vt lisaks Chittaranjan F. Amerasinghe, *Diplomatic Protection* (Oxford University Press 2009)

¹⁴ Vt Rudolf Dolzer, Christoph Schreuer, *Principles of International Investment Law* (2nd ed., Oxford University Press 2012)

Euroopa inimõiguste konventsiooni 1952. aastal vastu võetud esimese protokolliga.

Külma sõja ajal jäi omandiõigus rahvusvaheliste inimõiguste valdkonnas vaidlusaluseks alaks. Aastal 1948 sätestati inimõiguste ülddeklaratsiooni artiklis 15, et „igähele on õigus nii üksinda kui ka koos teistega omada vara“ ning lisati, et „kellelki ei tohi tema vara meelevaldselt ära võtta“. Samas ei olnud inimõiguste ülddeklaratsioon veel õiguslikult siduv dokument. USA nimekas inimõiguste ajaloolane Samuel Moyn on väitnud, et inimõiguste ülddeklaratsiooni tähtsus sai selgeks alles hiljem, kui inimõigused muutusid 1970. aastatel USA ja teiste lääneriikide välispoliitika keskseks osaks.¹⁵ Käesoleva uurimuse seisukohast oluline on asjaolu, et NSV Liit ja teised sotsialistlikud riigid jäid ülddeklaratsiooni vastuvõtmisel 1948. aastal erapooletuks. Nõukogude Liidu alaline esindaja ÜROs Andrei Võšinski põhjendas seda inimõiguste ülddeklaratsiooni „formaaljuriidilise iseloomuga“ ning asjaoluga, et deklaratsioon rikkus liiga tugevalt riikide suveräänsust.¹⁶ Lisaks võib aga oletada, et (era)omandi selgesõnaline ja üsna silmatorkav kaitse inimõiguste deklaratsiooni tekstis oli ka üks peamisi põhjusi, miks NSV Liit 1948. aastal ÜRO hääletusel erapooletuks jäi. Nõukogude Liidu jaoks oleks ideaalne ühiskond pidanud olema teistsugune: eraomand peaks seal olema sisuliselt keelatud, seda väidetavalt sotsiaalse võrdsuse ja õigluse kaalutlustel. NSV Liit ei näinud ulatuslikus omandiõiguses lahendust, vaid ühte ekspluaterimisel põhineva „vana“ kapitalistliku ühiskonna põhi-probleemi.¹⁷

Võrreldes 1948. aasta inimõiguste ülddeklaratsiooniga esindavad mõlemad 1966. aasta ÜRO inimõiguspaktid juba aega, mil lääneriigid olid ÜROs enamuse kaotanud ning valitses sügav ideoloogiline lõhe küsimuses, kuidas mõtestada omandiõigust kahe inimõiguspakti süsteemis. Võrreldes inimõiguste ülddeklaratsiooniga 1948. aastal ja Euroopa inimõiguste konventsiooni 1952. aasta esimeses protokollis esindatud varasema arusaamaga pisendab ÜRO mõlema pakti sõnastus klassikalise omandiõiguse kui inimõiguse tähtsust silmatorkaval ja sellegipoolest üllataval põhjusel – seda õigust paktides otsesõnu ei mainita. Kapitalistlike ja sotsialistlike riikide blokid lihtsalt ei suutnud kokku leppida, mida selline õigus peaks tähendama ja kuhu see kahe pakti süsteemis asetuks. Ajalugu arvestades on veelgi tähelepanuväärsem, et 1996. aastal Euroopa Nõukoguga ja 1998. aastal Euroopa inimõiguste konventsiooniga liitudes tunnustas nõukogudejärgne Venemaa ametlikult sellist inimõiguste käsitust, mis hõlmab muude põhiõiguste kõrval ka eraomandi kaitset. Sellega eemalduti nõukogudeaegsest ideoloogiast ja omandikäsitusest.

¹⁵ Vt Samuel Moyn, *The Last Utopia: Human Rights in History* (Cambridge, MA Harvard University Press 2012)

¹⁶ Andrei Ya. Vyshinski, *Voprosy mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnoi politiki* (Moskva Iuridicheskaja literatura 1951), lk 367

¹⁷ Nõukogude rahvusvahelise õiguse teooria ning eriti nn vana ja uue (alates 1917. aastast kehtiva) rahvusvahelise õiguse eristuse kohta vt Grigori I. Tunkin, *Theory of International Law*, edited and translated by William E. Butler (Cambridge, MA Harvard University Press 1974)

Euroopa inimõiguste konventsioon ei olnud sugugi ainus rahvusvaheline leping, milles väljendus Venemaa vabaturul ja eraomandil põhinev optimism uute majandussuhete suhtes. Venemaa ja teised Euroopa riigid sõlmisid 1994. aasta detsembris energiaharta lepingu,¹⁸ millega sooviti kindlustada välisinvesteeringuid energiasektoris, kus Venemaa on Euraasia ruumis tõenäoliselt olulisim riik. Peale selle sõlmis Venemaa lääneriikide ja Ukrainaga mitmeid kahepoolseid investeeringulepinguid.¹⁹ Üldjuhul nähakse sellistes lepingutes ette võimalus kasutada välisinvestori ja riigi investeeringuvaidluste korral vahekohtumenetlust. Mõistagi sõlmis Venemaa 1990. aastatel veel mitmeid olulisi lepinguid ning näiteks 1992. aastal Poolaga sõlmitud lepingus käsitleti poliitilist raamistikku, mille alusel Moskva viis riigist välja sõjaväe ja nõustus muul moel taanduma oma mõjuga Poolast pärast külma sõja lõppu. Nagu käesolev väitekirj näitab, tõlgendas Moskva mõningaid nende lepingute norme nii, et need tagavad jätkuva kaitse endistes sotsialistlikes riikides asuvatele Nõukogude kultuurivaradele ja ajaloomälestistele.

Nende Venemaaga sõlmitud ja omandiõigust käsitlevate lepingute ajalugu ning nende üle hiljem tekkinud vaidlusi ei ole põhjalikult uuritud. Isegi kui selliseid lepinguid ning nende tõlgendamise ja rakendamise seotud konflikte on kirjanduses käsitletud, vajavad need analüüsid ajakohastamist, võttes arvesse selliseid viimase aja olulisi arenguid nagu näiteks Venemaa 2020. aasta põhi-seadusemuudatused, samal aastal langetatud Venemaa konstitutsioonikohtu (VKK) otsus Jukose kohtuasjas ning Venemaa tõlgendus lepingute ajutisest rakendamisest (mis puudutab ka Jukose kaasust). Iga lepingu (mitte)rakendamise olukorra puhul praktikas tekkinud probleemid avaldavad laiemat mõju ka muudele juhtumitele. Neid seoseid omandiõiguse kontekstis käesolevas väitekirjas uuritaksegi.

Minnes nüüd rahvusvahelise akadeemilise uurimistöo praeguse seisjuurde nimetatud küsimustes, võime alustuseks öelda, et inimõiguste olukord Venemaal ja Venemaa hoiakud rahvusvahelise õiguse suhtes on teadlastele huvi pakkunud juba alates NSV Liidu lagunemisest 1991. aastal ning Euroopa inimõiguste konventsiooni ratifitseerimisest Venemaa poolt 1998. aastal.²⁰ Uurimistöodes on keskendunud näiteks sellele, kas Venemaa täidab Euroopa inimõigusnorme (mis on tema suhtes vähemalt rahvusvahelise õiguse seisukohast jätkuvalt siduvad),

¹⁸ Vt Kaj Hobér, *The Energy Charter Treaty. A Commentary* (Oxford University Press 2020). Seoses Läänemerega vt ka Anna Marhold, 'In Too Deep – Russia, the Energy Charter Treaty and the Nord Stream Gas Pipeline' (2012), 12 *Baltic Yearbook of International Law*, Brill, lk 303

¹⁹ Vt lisaks Insur Z. Farkhutdinov, *Mezhdunarodnoe investitsionnoe pravo i protsess* (Moskva Prospekt 2013)

²⁰ Vt nt Sinikukka Saari, *Promoting Democracy and Human Rights in Russia* (London Routledge 2010) (kokkuvõttes esitatakse küsimus: „Mis läks valesi ja kuidas seda parandada?“), lk 118; Katlijn Malfliet, Stephan Parmentier (eds) *Russia and the Council of Europe: 10 Years After* (London Palgrave 2010); Olga Chernishova, Mikhail Lobov (eds.) *Russia and the European Court of Human Rights: A Decade of Change* (Nijmegen Wolf Legal Publishers 2013)

kuidas on rahvusvahelised normid mõjutanud Venemaa ühiskonna ümberkujundamise edu või ebaedu ning mis võiks seletada Venemaal viimasel aastakümnel aset leidnud tagasilööki inimõiguste kaitse vallas. Reaalseid vaidlusi taoliste küsimuste üle on peetud konkreetsetes väljapaistvates kohtuasjades, näiteks Jukose sundvõõrandamine ja – Moskva seisukohast „välismaalastele“ kuulunud – eraomandi konfiskeerimine Krimmis. Kuigi juba varem oli Saksamaa kodanik Franz Sedelmayer nõudnud ühes kaasuses seoses ettevõtte sundvõõrandamisega Saksa-Vene kahepoolse investeerimislepingu kohaldamist ja vahekohtu otsuse täitmist,²¹ on ajakirjanduses rohkem tähelepanu pälvinud Jukose kohtuasi, sest selles välja mõistetud summa on kõigi aegade suurim ning see asjaolu ise on üks põhjusi, mis on raskendanud otsuse täitmist.

Sellegipoolest on küsimus omandi kui inimõiguse kaitsest ja vastavate rahvusvaheliste kohustuste täitmisest Venemaal moodustanud üksnes murdosa inimõiguste alal tehtud akadeemilisest uurimistööst.²² Samas on sellealased varasemad tööd käesoleva uurimuse seisukohast väga asjakohased. Näiteks Vladislav Starženetski osutas oma 2004. aastal ilmunud raamatus, mis käsitleb omandiõigust Venemaal Euroopa inimõiguste konventsiooni normide ja kohustuste valguses, probleemile, et Venemaa õiguses määratletakse „omandiõigust“ mõnikord kitsamalt kui Euroopa Nõukogu ja inimõiguste konventsiooni tasandil.²³ Toona väitis Starženetski ka seda, et Euroopa inimõiguse normide uurimine ja mõistmine on Venemaa jaoks põhimõttelise tähtsusega:

„Venemaa geopoliitilistest huvidest tuleneb vajadus lõimuda Euroopaga. Selline lõimumine ei ole võimalik, kui Venemaa ei sisene Euroopa riikide ühisesse kultuuri- ja õigusruumi, ning see eeldab kodanikuühiskonna põhiliste instituutide ühetaolisust. Õigus omandile on üks nendest. Omandiõiguse vallas kehtivad Euroopa normid peavad olema ühised kogu Euroopas, kaasa arvatud Venemaal.“²⁴

Ent pärast 2004. aastat on toimunud suuri muutusi seoses omandiõigusega Venemaal, samuti seoses rahvusvahelise õiguskaitse tingimuste ja Venemaa riigiõiguslike arusaamadega. Teatud mõttes näivad Starženetski 2004. aastal kirjutatud optimistlikud sõnad pärinevat juba otsekui teisest riigiõiguslikust ajastust. Samas vajab küsimus omandiõiguse rahvusvahelisest (või Euroopa tasandi) kaitsest Venemaal – aga ka sellise kaitse piiridest – põhjalikumat uurimist. Üks sellega kaasnevaid raskusi seisneb asjaolus, et nõukogudejärgse Venemaa

²¹ PCA, Mr. Franz Sedelmayer v. Russian Federation, 7 July 1998, <https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0757.pdf>. Vt ka Franz J. Sedelmayer, with John Weisman, *Welcome to Putingrad. The Incredible Story of the Only Man to Collect Money from Vladimir Putin* (Welcome to Putingrad Llc, 2017)

²² Märkimisväärselt eranditena vt Vladislav Starzhenetski, 'Property Rights in Russia: Reconsidering the Socialist Legal Tradition', in: L. Mälksoo, W. Benedek (eds) *Russia and the European Court of Human Rights: The Strasbourg Effect* (Cambridge University Press 2017), lk 295–325 and Vladislav Starzhenetski, *Rossia i Sovet Evropy: pravo sobstvennosti* (Moskva Gorodets 2004)

²³ Vladislav Starzhenetski, *Rossia i Sovet Evropy: pravo sobstvennosti*, lk 139

²⁴ Starzhenetski, *ibid.*, lk 6

kontekstis omandiõiguse uurimine peab vaatlema teatud määral liikuvat objekti, sest näiteks Jukose kaasus ja investeeringute kaitse lepingutel põhinevad vahekohtumenetlused ei ole ühel või teisel moel veel lõplikult lahenenud.

Teine seotud oluline uurimissuund on vaadelnud Venemaa arusaama laiemalt rahvusvahelisest õigusest ja eriti rahvusvahelistest lepingutest.²⁵ Siin peetakse silmas seda, kuidas Venemaa valitsus käsitleb rahvusvahelist õigust ja lepinguid ning kuidas see käsitus on ajas muutunud. Selles kontekstis ilmnes käesoleva artiklipõhise väitekirja jaoks märkimisväärne uus asjaolu 1. juulil 2020, kui Venemaa võttis vastu põhiseaduse muudatused, millega kindlustati Venemaa konstitutsioonikohtu poolt alates 2015. aastast esindatud seisukohta, et Venemaa ei täida rahvusvaheliste kohtute otsuseid, kui need leitakse olevat vastuolus Venemaa põhiseadusega ja kui konstitutsioonikohus tuvastab vastuolu põhiseaduse ja rahvusvaheliste tõlgenduste vahel.²⁶ Nagu käesolevas kokkuvõttes tagapool selgub, on see otseselt mõjutanud omandiõigusega seotud kohtuvaidlusi, eriti Jukose saaga puhul. Starženetski 2004. aasta oluline uurimus oli kirjutatud eeldusel, et pole mingit kahtlust rahvusvaheliste õigusnormide prioriteetsuses Venemaa riiklike õigustõlgenduste ees, kui need peaksid omandiõiguse (või mõnes muus seotud asjakohases) küsimuses vastuollu sattuma.²⁷ Paraku on olukord praeguseks muutunud, nagu tagapool täpsemalt selgitatakse, vähemalt kui lähtuda Venemaa riigiõiguslikust vaatenurgast, mida on selles osas „ajakohastatud“ riikliku tõlgenduse esikohale tõstmisega.

Sellega seotud uurimissuund käsitleb Venemaa riigiõigust ja eriti konstitutsioonikohtu kui selle juhtiva autoriteetse tõlgendaja arengut.²⁸ Kuigi Vene riigiõigus ei ole käesoleva väitekirja põhiline huviobjekt, saab see paratamatult oluliseks teguriks, sest Venemaa suhtumine rahvusvaheliste lepingutega võetud kohustustesse on muutunud suuresti just konstitutsioonikohtu eestvedamisel.

²⁵ Vt William E. Butler, *International Law in the Russian Legal System* (Oxford University Press 2020); Lauri Mälksoo, *Russian Approaches to International Law* (Oxford University Press 2015); William E. Butler, *The Law of Treaties in Russia and the Commonwealth of Independent States. Text and Commentary* (Cambridge University Press 2002)

²⁶ Vt State Duma, *Novyi tekst Konstitutsii RF s porpavkami 2020*, <http://duma.gov.ru/news/48953/>. Vt ka Johannes Socher, 'Farewell to the European Constitutional Tradition: The 2020 Russian Constitutional Amendments', 80 *ZaöRV* 2020, lk 615–648; Lauri Mälksoo, 'International Law and the 2020 Amendments to the Russian Constitution' (2021) 115 *AJIL*, lk 78–93

²⁷ Starzhenetski, *Rossia i Sovet Evropy: pravo sobstvennosti*, lk 38–44

²⁸ Vt Alexei Trochev, *Judging Russia. Constitutional Court in Russian Politics 1990–2006* (Cambridge University Press 2008); Jane Henderson, *The Constitution of the Russian Federation: A Contextual Analysis* (Oxford Hart Publishing 2011); Angelika Nussberger, *Ende des Rechtsstaats in Russland? Probleme der rechtsstaatlichen Entwicklung im Spiegel der Rechtsprechung des russischen Verfassungsgerichts und des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte* (Köln Verlag Dr. Otto Schmidt 2007); Angelika Nussberger, Carmen Schmidt, Tamara Morčakova, *Verfassungsrechtsprechung in der Russischen Föderation. Dokumentation und Analyse der Entscheidungen des Russischen Verfassungsgerichts 1992–2007* (Kehl am Rhein N.P. Engel Verlag 2009). Mõistagi on Venemaal tehtud riigiõigust käsitlevate uurimistöde loetelu väga pikk.

Üldiselt näib, et nõukogudejärgsel Venemaal omandiõiguse tagamist, sellega seotud lepingute ja rahvusvaheliste kohtusüsteemide mõju ning rahvusvahelist õigust ja lepinguid käsitlevaid Venemaa (vahepeal ametlikult jäigastunud) riigi-õiguslike seisukohti vaatlevate uuringute omavaheline seostamine võib avada uusi võimalusi teadmiste saamiseks. Nende aspektide ühendamine analüüsis on käesoleva väitekirja eesmärk.

Lisaks on avaldatud ka üldisemaid filosoofilisi ja politoloogilisi käsitlusi omandiõigusest ja selle eri aspektidest nõukogudejärgsel Venemaal: kuidas need praktikas on toimunud ning millised kultuurilised, poliitilised ja muud tegurid on Venemaal takistanud lääne moodi omandiõiguse kehtestamist.²⁹ Kuigi need on äärmiselt asjakohased küsimused, mis ühtlasi moodustavad käesoleva uurimuse tausta, keskendutakse selles väitekirjas siiski õigusele, eelkõige rahvusvaheliste (sh Euroopa) õigus- ja lepingunormide ning Venemaa õiguse vastastikustele mõjudele.

II. Uurimistöö eesmärk ja uurimisküsimused

Käesoleva väitekirja eesmärk on vaadelda rahvusvaheliste lepingute täitmist Venemaa poolt ja Venemaa käsitust rahvusvahelise õiguse vahekorra riigisisese õigusega eelkõige omandiõiguse valguses. Täpsemalt uuritakse Venemaa ning Euroopa Nõukogu ja selle mõjuka kohtuinstantsi, Euroopa Inimõiguste Kohtu vahel aastate jooksul kujunenud suhteid omandiõiguse, sh palju vaieldud Jukose kaasuse kontekstis. Lisaks on väga asjakohased ka küsimused, mis puudutavad kaitse ja normide täitmise ulatust seoses selliste rahvusvaheliste lepingutega nagu energiaharta leping ja Ukraina-Venemaa kahepoolne investeerimisleping.

Uurimistöö algab küsimusest, kas Vene Föderatsioon täidab omandiõiguse kontekstis rahvusvahelisest ja Euroopa õigusest tulenevaid kohustusi. Kas rahvusvahelised lepingud ja Euroopa inimõigusaktid suudavad tõhusalt omandiõigust tagada, kui neid püütakse rakendada maailma suurima territooriumiga riigis, mis on elanud aastakümneid kommunistliku režiimi all? Täpsemalt millist rolli on tähtsamad rahvusvahelised lepingud ja kaitsemehhanismid mänginud selles, kuidas omandiõiguse kaitse on Venemaal õnnestunud või ebaõnnestunud? Kas praktikas jäävad peale pigem rahvusvaheliste lepingukohustustega kaitstud normid või suverääni siseriiklik tahe? Omandiõigust puudutavate oluliste õigusvaidluste tulemuse määrab just see tihtipeale pingeline vastasmõju siseriikliku tahte, riigi-õiguslike põhimõtete (mis võivad aja jooksul muutuda ning Venemaa puhul ongi muutunud) ja riigi rahvusvaheliste kohustuste vahel.

²⁹ Vt nt Jordan Gans-Morse, *Property Rights in Post-Soviet Russia. Violence, Corruption, and the Demand for Law* (Cambridge University Press 2017); Timothy Frye, 'Original Sin, Good Works, and Property Rights in Russia' (2006), 58 *World Politics*, 479; Timothy Frye, *Property Rights and Property Wrongs. How Power, Institutions, and Norms Shape Economic Conflict in Russia* (Cambridge University Press 2017)

Nende üldise eesmärkide ja uurimisküsimustega on seotud käesoleva väitekirja esimene konkreetne eesmärk: koguda empiirilist tõendusmaterjali omandiõiguse olukorra kohta nõukogudejärgsel Venemaal. Kas rahvusvaheliste õigusteadlaste tähelepanu köitnud vaidlustes ja konfliktides on võimalik omandiõigust kaitsta rahvusvaheliste lepingute ja kaitsemehhanismide abil, eriti kui tegemist on keeruliste kaasustega? Millega on lõppenud vastuolulised rahvusvahelised kohtuasjad ja millised võimalused on olemas selliste vaidluste lahendamiseks? Omandiõiguse dünaamikat ei saa uurida ilma konkreetsetele juhtumitele ja vaidlustele keskendumata. Seega on üks olulisi eesmärke väitekirja jaoks artikliteemade valimisel olnud jälgida mõningaid olulisemaid vaidlusi, kohtumenetlusi ja diplomaatilisi jagelusi.

Väitekirja teine konkreetne eesmärk on keskenduda rahvusvaheliste lepingutele ja Venemaa suhtumisele nendesse seoses omandiõiguse kaitsega. Millist rolli mängisid vastavad rahvusvahelised lepingud võrreldes siseriiklike poliitiliste ja riigiõiguslike tõlgendustega? Kuidas tõlgendas Venemaa selliseid lepinguid nagu Euroopa inimõiguste konventsioon ja energiaharta leping ning kuidas tõlgendasid neid rahvusvahelised organisatsioonid? Millised on olnud Venemaa strateegiad seoses erinevate lepingutega, mille Venemaa sõlmis 1990. aastatel ja mille eesmärk oli muu hulgas tagada omandiõiguse kaitse? Kas Venemaa on mõne juhtumi puhul neid lepinguid rikkunud? Milliseid siseriiklike ja riigiõiguslikke põhjendusi on Venemaa sel juhul kasutanud?

Kolmas küsimuste ring puudutab Venemaa konstitutsiooni ja selle 2020. aastal tehtud muudatuste kasutamist rahvusvaheliste lepingute kontekstis. Millist rolli on mängunud riigiõiguslik tõlgendus rahvusvaheliste lepingute mõju piiramisel, eriti seoses omandiõigusega? Kas vastandlike tõlgenduste korral on Venemaal peale jäänud pigem riigiõiguslik käsitlus või rahvusvahelised kohtulahendid? Millal satuvad riigiõiguslikud tõlgendused vastuollu rahvusvaheliste lepingutega ja võivad viia koguni nende rikkumiseni?

Konkreetsete juhtumitega seotud väitekirja osa eesmärkide saavutamiseks on suuremad uurimisküsimused omakorda jagatud kitsamateks allküsimusteks. Neid käsitletakse väitekirja põhiosa moodustavas neljas artiklis. Artiklites vaadeldakse järgmisi küsimusi:

1. Milline on Jukose kaasuse õiguslik-poliitiline tähtsus Venemaa jaoks ja kuidas on see üldiselt seostatav riigi muutunud hoiakuga rahvusvaheliste lepingute suhtes?
2. Kas õigusvastaselt annekteeritud Krimmi poolsaarel saab omandiõigust kaitsta mh Vene-Ukraina kahepoolse investeerimislepingu alusel?
3. Mida ütleb Moskvas praktiliselt üleöö lammutatud kümnete kioskite juhtum meile omandiõiguse kaitse kohta ning kas see tegu oli kooskõlas Euroopa inimõiguste konventsiooniga?
4. Kas Poola-Vene 1992. aasta lepingu analüüsi põhjal saab väita, et Venemaa enda kultuurivaraga seotud õigusi on rikutud Poolas pärast II maailmasõda Nõukogude sõdurite auks püstitatud monumentide puhul?

Käesoleval uurimistööl on teatud piirid, sest selles ei käsitleta näiteks intellektuaalomandiõigust. Selles mõttes on Venemaal tagatud omandiõiguse kohta tehtavad üldistused mõnevõrra tinglikud, sest juhtumiaringud ei hõlma rangelt võttes kõiki omandiõiguse liike.

III. Kaitstavad väited

Selliste käesolevas väitekirjas üksikasjalikult käsitletud juhtumite nagu Jukose kaasus, Krimmi investeeringud ja Moskva kioskide lammutamine põhjalik analüüs kinnitab, et nõukogudejärgsel Venemaal esineb omandiõiguse kaittsel endiselt süsteemseid takistusi, vaatamata sellele, et muu hulgas ka vastavate õiguste kaitsmiseks mõeldud rahvusvahelised lepingud on õiguslikult siduvad. Teatud oluliste juhtumite puhul on Euroopa inimõiguste konventsiooni ja teisi omandiõigust kaitsvaid rahvusvahelisi lepinguid rakendatud nõukogudejärgsel Venemaal meelevaldselt. Jukose kaasusest endast sai selline teedrajav pretsetent, et see hakkas kujundama Venemaa rahvusvaheliste lepinguliste kohustuste kitsamat riigiõiguslikku tõlgendust.

Euroopa inimõiguste konventsioon, energiaharta leping, kahepoolsed investimislepingud ja muud taolised lepingud on endiselt olulised, kuid nende mõju piiramiseks või neile vastukaaluks on Venemaa valitsus alates 2015. aastast läbi konstitutsioonikohtu tõlgenduste ja eriti 2020. aasta põhiseadusemuudatuste püüdnud selliste lepingute rolli pisendada. Käesoleva väitekirja põhiväide on, et sellel on olnud ja võib olla ka edaspidi kahjulik mõju omandiõiguse kaitsele ja rahvusvaheliste lepingute toimivusele Venemaal. Rahvusvaheline leping jääb praktikas hambutuks, kui riigil õnnestub sellest riigiõiguslike tõlgendustega mööda minna ning ta vaidlustab konkreetsel juhtudel otse lepingust tulenevad järeldused või tõlgendused. Sellegipoolest läheb lepingulistest kohustustest eemaldumine isegi Venemaa taolise suure riigi jaoks kalliks maksma, sest see halvendab tema poliitilist mainet välisriikide ja eriti välisinvestorite silmis.

Kui tekib konflikt rahvusvahelisest õigusest tulenevate kohustuste ja siseriikliku suveräänsuskäsituse vahel, kipub tavaliselt peale jääma viimane, vähemalt selliste suurriikide puhul nagu Venemaa. Suveräänne riik on see, kes otsustab, kas lahkuda lepingust (nagu Venemaa tegi energiaharta lepingu puhul) või jääda vormiliselt lepingu osapooliks, kuid täita sellest tulenevaid kohustusi üksnes osaliselt ja valikuliselt, tuues ettekäändeks muutunud põhiseaduse-tõlgenduse (näiteks Euroopa inimõiguste konventsioon). Venemaa on majanduslikult ja poliitiliselt ülejäänud Euroopa jaoks sedavõrd oluline riik, et ettenähtavas tulevikus teda tõenäoliselt Euroopa Nõukogust välja ei heideta. Mõistagi võib Moskva ise lõpuks otsustada Euroopa Nõukogust lahkuda ja lõpetada sellega Euroopa inimõiguste konventsiooni kehtivuse Vene Föderatsioonis, eriti kui tema jaoks ebasoodsate kohtusjade arv ja välisriikide kriitika kohutuotsuste mittetäitmise suhtes peaks kasvama. Esialgu näib siiski, et ta on otsustanud piirata „vaenulike“ rahvusvaheliste lepingute ja nende välismaiste tõlgenduste mõju oma riigiõiguslike tõlgenduste ülimuslikkuse rõhutamisega. Suveräänse riigina

ta teab, et viimane sõna jääb talle, isegi kui teda lepingu rikkumise pärast kritiseeritakse. See strateegia tekitab nüüd ja edaspidi eksistentsiaalseid ohte vastavatele rahvusvahelistele lepingutele ja rahvusvahelise lepinguõiguse põhiprintsiipidele, näiteks põhimõttele *pacta sunt servanda* ja printsiibile, et riik ei tohiks kasutada siseriiklikku õigust rahvusvahelisest õigusest tuleneva kohustuse mitte-täitmise ettekäändena. Eelkõige peab Euroopa Nõukogu otsustama, kas tema liikmete seas saab olla riik, kes ei täida EIK teatud otsuseid. Näib vältimatu, et EIK otsuste valikuline täitmine kahjustab lõpuks ka EIK õiguslik-poliitilist mainet.

IV. Kasutatud meetodite kirjeldus

Käesoleva artiklitepõhise väitekirja empiirilise osa moodustavas neljas artiklis kasutatud algne meetod on juhtumiuuring. Olen juba avaldatud artiklites tähelepanelikult jälginud nelja väljapaistvat õiguslik-poliitilist lugu ja juhtumit, mis aitavad mõista omandiõiguse kaitset nõukogudejärgsel Venemaal. Need on Jukose kaasus (eriti selle arutamine Alalises Vahekohtus ja teatud määral ka Euroopa Inimõiguste Kohtus), Moskva „ebaseaduslike“ kioskite lammutamine ning ukrainlaste ja välismaalaste eraomandi äravõtmine Krimmis pärast 2014. aastat. Et mitte jätta Venemaa käitumisest rahvusvaheliste lepingute suhtes liiga ühekülgselt muljet, olen neljandas artiklis vaadelnud veel ühte olukorda, milles Moskva leidis ennast subjektiivselt pigem süüdistaja rollist – see on seotud mõnede Nõukogude ajal püstitatud II maailmasõja monumentide mahavõtmisega Poolas 1992. aasta Vene-Poola lepingu valguses. Seoses omandiõigusega (kaasa arvatud kultuurivara suhtes kehtivate õigustega) on sõlmitud erinevaid lepinguid. Vähemalt viimasel juhul ei näe Moskva ennast subjektiivselt üksnes lepingu rikkuja rollis.

Üheski seda laadi õigusteaduslikus töös ei saa läbi ilma analüütilise meetodita. Õiguslikud sündmused ja asjaolud tuleb asetada konteksti, neid tuleb hinnata ja seostada asjakohaste õiguslike faktide ja arengutega. Rahvusvahelise ja riigiõiguse vastastikuse mõju ja aeg-ajalt tekkiva võimuvõitluse (selle kohta kasutatakse Venemaal mõnikord küsimust *кто кого?*) mõistmiseks tuleb välja tuua nendevahelised seosed. Seoses rahvusvahelise õiguse ja lepingute kohaldamisega on samuti oluline mõista nende rakendamise (või rakendamata jätmise või osalise rakendamise) õiguslik-poliitilist konteksti. Lisaks kasutatakse analüütilist meetodit rahvusvahelises õiguses kõikide lepingute tõlgendamisel.

Teatud määral on väitekirjas kasutatud ka ajaloolisi ja võrdlevaid uurimismeetodeid. Seoses Krimmiga Vene-Ukraina kahepoolset investeerimislepingut ja Euroopa inimõiguste konventsiooni käsitlev artikkel sisaldab võrdlusi. Mõningaid ajaloolisi seletusi on käesolevas kokkuvõttes esitatud selleks, et heita valgust Venemaa ajaloolisele käitumisele omandiõiguse kaitset mõjutavate rahvusvaheliste lepingute suhtes.

Traditsioonilisi õigusteaduse meetodeid või teooriaid on kasutatud eesmärgiga selgitada omandiõiguse kaitset Venemaal ja rahvusvaheliste lepingute kohaldamist. Ainult õigusmõistete analüüs üksinda ei anna siiski veel piisavat seletust näiteks lepingu või isegi põhiseaduslike normide mittetäitmisele. Venemaal

omandiõigusega seotud konteksti paremaks selgitamiseks on laenatud teatud üldisemaid mõisteid sotsiaalteadusest. Kuigi õigus areneb läbi kaasuste, lähtub ka juhtumiuuring kui meetod laiemalt sotsiaalteadustest.³⁰ Selles mõttes jõuab käesolev väitekirjandus omandiõiguse seisundit selgitada püüdes teatava interdistsiplinaarsuseni. Mõnikord on vaja appi võtta ajaloo ja sotsiaalteaduste mõisteid, et paremini mõista, miks mõni õiguslik olukord just selliseks on kujunenud.

V. Uurimisprobleemi lahendus ja tõestuskäik

Nagu juba mainitud, põhineb väitekirja põhiosa neljal originaalartiklil, mis on avaldatud eelretsenseeritavates ajakirjades. Artiklites vaadeldakse omandiõiguse kaitset Venemaal ja sellega seotud rahvusvaheliste lepingute kohaldamist.

Esimene artikkel, mis on avaldatud 2021. aastal ajakirjas *Review of Central and East European Law*, käsitleb välisriikide kodanike omandiõiguse kaitset Krimmis („Protection of Property Rights in Crimea: The Tools of International Investment Law Compared to the Mechanism of the European Convention on Human Rights“). Venemaa annekteeris Krimmi 2014. aasta märtsis, kuid rahvusvahelise kogukonna enamik peab seda õigusvastaseks aktiks ja tunnustab Krimmi jätkuvalt Ukraina osana.³¹ Küsimus on selles, mis juhtub Ukraina erainvesteeringutega ja välisriikide, kaasa arvatud Eesti kodanike investeeringutega Krimmis.³² Venemaa president andis 2020. aasta 20. märtsil välja dekreedid, millega välismaalastele keelatakse maa omamine enamikus Krimmi osades,³³ kuid Ukraina omakorda kuulutas selle dekreedid õigustühiseks.

Paljud Krimmis asuvad varad on pärast 2014. aastat sundvõõrandatud,³⁴ kuid mõnikord on püütud nende võõrandamist vastavatele kahepoolsetele investeeringulepingutele tuginedes vaidlustada. Näiteks kaasuses *PJSC Ukrnafta vs Vene Föderatsioon* algatas Ukraina bensiniettevõtte 1998. aasta Vene-Ukraina

³⁰ R.K. Yin, *Case Study Research Design and Methods*, 6th Edition (Sage 2017)

³¹ UNGA, A/Res/68/262, ‘Territorial Integrity of Ukraine’, 27.03.2014.

³² Vt Marek Kuul, ‘Tõnis Palts võitis Krimmi kohtus Vene kaitseministeeriumi’, *ERR* (30. märts 2017) <https://www.err.ee/587077/tonis-palts-voitis-krimmi-kohtus-vene-kaitseministeeriumi>. Ent järgmisel kohtuastmel on Tõnis Palts juba kaotanud; vt anonüümne autor, ‘Tõnis Palts kaotas kõik Krimmi rajatised’, *Äripäev*, (24. august 2017) <https://www.aripaev.ee/uudised/2017/08/24/tonis-palts-kaotas-koik-krimmi-rajatised>

³³ Vt Ukaz Prezidenta Rossiiskoi Federatsii ‘O vnesenii izmenenii prigranichnykh territorii, na kotorykh inostrannye grazhdane, litsa bez grazhdanstva i inostrannye iuridicheskie litsa ne mogut obladat’ na prave sobstvennosti zemel’nyimi uchastkami, utverzhdennyi ukazom Prezidenta Rossiiskoi Federatsii ot 9 ianvaria 2011.g No 26’, Moscow (20. märts 2020) <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202003200021?index=0&rangeSize=1> See also Pjotr Sauer, ‘New Crimean Law Banning Foreign Ownership Comes Into Force’, *Moscow Times* (1. aprill 2021) <https://www.themoscowtimes.com/2021/04/01/new-crimean-law-banning-foreign-ownership-comes-into-force-a73443>

³⁴ Vt Neil MacFarquhar, ‘Seizing Assets in Crimea, From Shipyard to Film Studio’, *New York Times* (10. jaanuar 2015) <https://www.nytimes.com/2015/01/11/world/seizing-assets-in-crimea-from-shipyard-to-film-studio.html>

kahepoolse investeerimislepingu alusel vahekohtumenetluse. Lõplik otsus Ukraina kasuks tehti 12. aprillil 2019, kuid Venemaa keeldus ÜRO rahvusvahelise kaubandusõiguse komisjoni (UNCITRAL) 1976. aasta vahekohtumenetluse eeskirjade kohaselt moodustatud vahekohtu jurisdiktsiooni tunnustamast.³⁵ Venemaa väitis, et Vene-Ukraina 1998. aasta kahepoolne investeerimisleping ei olnud kohaldatav Ukraina ettevõtete investeeringute suhtes Krimmis, mis tol ajal oli Ukraina osa. Ent Šveitsi kohtud (Šveits oli määratud vahekohtumenetluse kohaks) tõlgendasid rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsiooni ja Vene-Ukraina kahepoolset investeerimislepingut nii, et selle alusel tuleks UNCITRALi vahekohtumenetluse eeskirjade kohaselt moodustatud rahvusvahelise vahekohtu jurisdiktsiooni tunnustada.

Kuigi Šveitsi kohtutes jätkub veel menetlus vahekohtu otsuse kehtivuse kohta (kuna Venemaa ei ole kohtu jurisdiktsiooni tunnustanud), võib juba praegu tõdeda sügavat vastuolu küsimuses, kas rahvusvahelisel vahekohtul on selles asjas otsuse tegemiseks vajalik jurisdiktsioon. Rahvusvahelised vahekohtunikud (keda on toetanud Šveitsi kohtud ja nende tõlgendus rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsioonist) on jurisdiktsiooni olemasolu kinnitanud, samas kui Venemaa on seda ägedalt eitanud. Kuna rahvusvaheline õigusmenetlus ja vaidluste kohtulik lahendamine (k.a kahepoolsete investeerimislepingute kontekstis) sõltub riigi nõusolekust, raskendab see rahvusvaheliste õiguslike kohustuste täitmist. Praegu puudub konsensus küsimuses, millised need rahvusvahelised kohustused täpselt on ja kui kaugele need ulatuvad (ehk antud juhul kas Vene-Ukraina kahepoolne investeerimisleping on Krimmis toimunud sundvõõrandamiste suhtes kohaldatav või mitte).

Sellegipoolest on seoses omandiõiguse kaitsega Krimmis esitatud Vene-Ukraina investeerimislepingu kohaldamise suhtes ka kriitilisi seisukohti. Väidetakse, et lepingu kohaldamine tähendaks Krimmi poolsaare *de facto* „tunnustamist“ Venemaa osana, sest ainult siis saaksid Ukraina investorid kahepoolse investeerimislepingu alusel nõudeid esitada. Kuigi see võimalus võiks tunduda Vene Föderatsiooni seisukohast kasulik, võib see siiski olla üks reaalne variant, kuidas Ukraina investorid saaksid oma „kaotatud“ vara eest nõudeid esitada ja Venemaalt hüvitist saada, olgugi et Venemaa ei ole sellistel juhtudel vahekohtute jurisdiktsiooni tunnustanud.

Seoses Krimmis asuva varaga võib Euroopa Inimõiguste Kohtus peetav menetlus olla perspektiivikam kui Vene-Ukraina investeerimislepingul põhinev investori ja riigi vaheline vahekohtumenetlus, sest vähemalt tänase seisuga ei eita Venemaa EIK jurisdiktsiooni. Lisaks on EIK varasemast kohtupraktikast (vähemalt alates kuulsast kaasusest *Loizidou vs Türgi*, mis puudutas Küprosel asuvat vara³⁶) hästi teada, et kohus on mõistnud kahjuhüvitisi välja ka õigusvastase okupatsiooni korral, lähtudes sisuliselt *de facto* kontrollist territooriumi üle. Kuid ka sel juhul jääb alles võimalus, et kohtuotsuseid ei täideta. Strasbourgi süsteemi võimekus kohtuotsuste täitmise tagamisel on jätkuvalt piiratud, sest seda

³⁵ PJSC Ukrnafta v. The Russian Federation, <https://pca-cpa.org/en/cases/121/>

³⁶ ECtHR, *Case of Loizidou v. Turkey*, 18 December 1996, App No 15315/89

ülesannet täitev ministrite komitee kasutab jõustamisvõtetena eelkõige vastavate riikide ühist survestamist ja avalikku häbistamist. Euroopa inimõiguste kaitse süsteem põhineb endiselt osalevate riikide heal tahtel, lähtudes eeldusest, et nad ei ole kohtuotsuste täitmise suhtes tõrksad.

Krimmi investeringute üle peetava „õigussõja“ taustal näib, et õiguslik-poliitilist kokkulepet Venemaa ja Ukraina vahel Krimmi küsimuses niipea loota ei maksa. Ukraina ootab tema seisukohast õigusvastase okupatsiooni ja anneksiooni lõppu, kuid iga aastaga loob Venemaa Krimmis uusi majanduslikke ja siseriiklikke õiguslikke asjaolusid. Venemaa enda õiguskorra vaatepunktist toimus Krimmi liitmine õiguslikult korrektselt ja kehtival. Venemaa konstitutsioonikohus ei leidnud 2014. aasta märtsis mingeid vigu selles, kuidas Krimm Vene Föderatsiooniga „ühines“.

Teine artikkel – „The Yukos Arbitration Saga and Russia’s Constitutional Amendments“, avaldatud 2020. aastal ajakirjas *Juridica International* – on pühendatud nüüdseks (kuri)kuulsa Jukose kaasuse analüüsimisele. Lugu on mõneti sarnane kahepoolisel investeerimislepingul põhinevate Ukraina vahekohtumenetluse juhtumitega, ainult nüüd on investorite ja riigi õigusvaidluse aluseks 17. detsembril 1994 allkirjastatud (ja 1998. aastal jõustunud) energiaharta leping, mängus on veel rohkem raha ning asi on jõudnud sisulise läbivaatamise etapis juba mõnda aega tagasi esimese kulminatsioonini. Alaline Vahekohtu tegi 18. juulil 2014 otsuse, mille kohaselt Venemaa peab maksma Jukose endistele aktsionäridele ettevõtte sundvõõrandamise eest rohkem kui 50 miljardit USA dollarit ehk rahvusvaheliste vahekohtumenetluste ajaloos rekordilise summa.³⁷ Venemaa eitab taas rahvusvahelise vahekohtu jurisdiktsiooni põhjendusega, et ta on energiaharta lepingu üksnes allkirjastanud, aga mitte ratifitseerinud. Sellest lähtudes vaidlustas Moskva Alalise Vahekohtu otsuse Jukose asjas Madalmaade kohtutes, kuid Madalmaade ülemkohus (Hoge Raad), mis on tsiviil-, kriminaal- ja maksuõiguse küsimustes Madalmaade kõrgeim kohus, toetas seisukohta, et Alalise Vahekohtu kohtukoosseis moodustati õiguspäraselt.³⁸ 5. veebruaril 2021 arutas Hollandi ülemkohus Vene Föderatsiooni kassatsioonikaebust Haagi apellatsioonikohtu 18. veebruari 2020. aasta otsuse peale, millega kinnitati Alalise Vahekohtu 2014. aasta otsust.³⁹ Prognooside kohaselt ei saavuta Venemaa tõenäoliselt Hollandi ülemkohtus võitu.⁴⁰ Sellegipoolest on Londoni õigusbüroos 20 Essex Street töötav Karen Maxwell järeldanud:

³⁷ PCA Case No AA227, *Yukos Universal Limited (Ilse of Man) v The Russian Federation*, Final Award, 18 July 2014

³⁸ Madalmaade ülemkohus, 4. detsember 2020, <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inzien-document?id=ECLI:NL:HR:2020:1952>

³⁹ Venemaa valitsuse juristide esitatud teave Jukose kaasuse kohta on leitav aadressil <https://www.yukoscase.com/> (külastatud 5. juulil 2021).

⁴⁰ Ulrike Verboom, Basya Klinger, ‘End of Yukos Saga May Be In Sight – Ultimate Attempts to Set Aside \$ 57 Billion Awards Are Likely to Fail’, International Law Office (20. mai 2021) <https://www.internationallawoffice.com/Newsletters/Arbitration-ADR/Netherlands/Freshfields-Bruckhaus-Deringer-LLP/End-of-Yukos-saga-may-be-in-sight-ultimate-attempts-to-set-aside-57-billion-awards-are-likely-to-fail>

„Kui otsus 2014. aastal algselt tehti, prognoosisid kommentaatorid, et selle jõustamiseks kulub tõenäoliselt 10–12 aastat. Selles saagas tehtud värskeim otsus osutab, et nimetatud prognoos võis olla pigem optimistlik.“⁴¹

Kõnealuse kaasuse keskne küsimus puudutab energiaharta ajutise rakendamise klauslit (artikli 45 lõige 1), milles sätestatakse:

„Kuni käesoleva lepingu jõustumiseni rakendavad allkirjutanud seda ajutiselt vastavalt artiklile 44, kui see on kooskõlas nende põhiseaduse ja muude õigusaktidega.“

Sama lepingu artiklis 26 käsitletakse investori ja lepingupoole vaidluste lahendamist ning nähakse ette investori ja riigi vahelise vahekohtumenetluse võimalus. Põhiküsimus puudutab järelikult seda, kas taoline vahekohtumenetlus – mille tulemuseks võib olla näiteks Alalise Vahekohtu otsus 50 miljardi USA dollari väljamõistmise kohta – on kooskõlas ajutise rakendamise korraga. Madalmaade kohtud on kinnitanud, et investori ja riigi vahelise vahekohtumenetluse tunnustamine kuulub sisuliselt ajutise rakendamise juurde. Seevastu Venemaa on väitnud, et ajutine rakendamine ei ole kooskõlas Venemaa põhiseaduse ja õigusaktidega. Jällegi tekib kokkupõrge riikliku tahte ja tõlgenduse ning rahvusvahelise lepingu vahel nii, nagu Hollandi kõrgeimad kohtud seda tõlgendavad. Ajakiri *Economist* võttis asja kokku nii, et rahvusvahelise jurisdiktsiooni olemasolu sõltub sellest, kuidas tõlgendatakse energiaharta lepingu artikli 45 lõike 1 sõna „see“.⁴²

Juba 2009. aastal teatas Venemaa teistele energiaharta lepingu osalisriikidele, et ta loobub kavatsusest saada lepingu osapooleks (st selle ratifitseerimisest) ning soovib lõpetada lepingu ajutise rakendamise. Sellegipoolest oleksid vaidluste lahendamist ja investeringute kaitset käsitlevad sätted pidanud kehtima põhimõtteliselt veel kaksikümmend aastat (nn aegumisklausel). Venemaa põhiseaduse olulisi muudatusi ja manöövreid seoses Jukose kaasusega käsitletakse kokkuvõttes tagapool.

Kolmas artikkel „Certain Challenges for Property Rights in Russia“ ilmus teadusajakirjas *Osteuropa Recht* aastal 2017 ning selles käsitletakse Moskvas 9. veebruaril 2016 toimunud umbes 100 kioski „üleöö“ lammutamist,⁴³ millele järgnes teine lammutamiste laine 2016. aasta augustis.⁴⁴ Paljud sellised kioskid

⁴¹ Karen Maxwell, ‘Yukos Investors – Down But Not Out’, 20 *Essex Street Bulletin*, 2020 (unidentified date) 3

⁴² Anonymous, ‘How One Word in a Treaty Could Cost Russia Billions for Seizing Yukos’, *The Economist* (16. veebruar 2020) <https://www.economist.com/europe/2020/02/16/how-one-word-in-a-treaty-could-cost-russia-billions-for-seizing-yukos>

⁴³ Ilya Zhegulev, ‘They Tore It All Down’: How Moscow Destroyed My Business Overnight’, *Guardian* (16. veebruar 2016) <https://www.theguardian.com/world/2016/feb/16/they-tore-it-all-down-moscow-demolition-kiosks>

⁴⁴ Anonymous, ‘Moscow Undergoes Second Wave of Kiosk Demolition’, *The Moscow Times* (29. august 2016) <https://www.themoscowtimes.com/2016/08/29/dozens-of-kiosks-deconstructed-overnight-a55138>

olid tegutsenud juba ligi 25 aastat, kuid linnavõimude hinnangul olid need püstitatud ilma nõutavate lubadeta („omavolilised rajatised“). Erinevalt Jukose sundvõõrandamisest ja Krimmi olukorrast ei olnud kioskite lammutamise juhtum tugevalt politiseeritud ning mõjutas pigem Venemaa ettevõtlikke tavakodanikke kui glamurseid oligarhe. Kioskite lammutamise peapõhjus oli esteetiline, mitte majanduslik: linnapea Sobjanini projekt muuta Moskva ilusamaks ja kaas-aegsemaks.

Selliseid otsuseid võib teha – isegi parun Haussmanni kuulus Pariisi uuendamise plaan 19. sajandil eeldas varasema ja sageli väärtusliku hoonestu lammutamist. Aga oluline on siin tingimus, et selline vara tuleb hüvitada. Ebapiisav või puuduv hüvitus on olnud probleemiks mitmetes Venemaaga seotud sundvõõrandamise kaasustes EIKs, nt *Voltškova ja Mironov* (28. märts 2017).⁴⁵ Moskva kioskite puhul ei suhtunud võimud omandiõiguse tunnustamisse soosivalt, sest lammutatud kioskite eest ei nähtud ette hüvitist ning väideti lihtsalt, et need olid ehitatud ebaseaduslikult.⁴⁶

Artiklis on väidetud, et EIK varasema praktika valguses võib kioskite lammutamist käsitada kui kioskiomanike omandiõiguse rikkumist. Mõistagi saab EIK oma tööd teha alles pärast kohalike õiguskaitsvahendite ammendumist, kuid siinkirjutaja hinnangul võivad mõned kioskitega seotud kohtuasjad ka EIK ette jõuda. See juhtum tõstatab huvitavaid küsimusi omandiõiguse tekkimisest või mittetekkimisest ühiskondlikel üleminekuperioodidel, eriti seoses varimajandusega, ning ametivõimude katsetest selliseid õigusi tagasi pöörata.

Viimane ja neljas artikkel langeb mõnevõrra ansamblist välja, kuna selles ei vaadelda omandiõigust *stricto sensu* ja isegi mitte Venemaal, vaid käsitletakse lepinguliste kohustuste tõlgendamist seoses objektidega, mida võiks nimetada Nõukogude kultuurivaraks Poolas. Artikli pealkiri on „Soviet War Memorials in Poland: An International Legal Analysis“ ning see ilmus samas ajakirjas *Osteuropa Recht* aastal 2019. Kui me seoses teiste juhtumiuuringutega vaatlesime Euroopa inimõiguste konventsiooni esimese protokolli ja teatud investeeringute kaitse lepingute (nt energiaharta leping ja Vene-Ukraina kahepoolne investeerimisleping) mõju, siis nüüd räägime 1992. aastal sõlmitud Poola ja Venemaa heanaaberliku koostöö lepingust.

Poola võttis 2016. aasta aprillis vastu seaduse, millega keelustati kommunistlike ja muude totalitaarsete režiimide propaganda hoonete, objektide ja kommunaalrajatiste nimedes. Selle seaduse alusel on Poolas lammutatud Nõukogude ajast alles jäänud monumente.⁴⁷ Ametlik Moskva avaldas sellise monumentide kõrvaldamise vastu protesti. Artiklis ei käsitleta Vene-Poola vaidluse poliitilisi ja

⁴⁵ ECtHR, *Volchkova and Mironov v. Russia*, 28 March 2017, App. nos. 45668/05 and 2292/06

⁴⁶ Vt Anna Shamanska, ‘Moscow Major Says Kiosk Owners ‘Can’t Hide’ Behind Their Documents’, *Radio Free Europe* (11. veebruar 2016) <https://www.rferl.org/a/russia-moscow-kiosks-demolished-sobyanin-tweet-social-media/27545909.html>

⁴⁷ Vt nt Amos Chapple, ‘Then and Now: Soviet Monuments Disapper Across Poland’, *Radio Free Europe* (23. oktoober 2020) <https://www.rferl.org/a/then-and-now-photos-show-soviet-monuments-disappearing-in-poland-after-decommunization-law/30905305.html>

ajaloolisi aspekte, vaid keskendutakse õiguslikule küljele: tegemist on muu hulgas õigusvaidlusega selle üle, kuidas tõlgendada 22. mail 1992. aastal Moskvas sõlmitud Poola ja Venemaa heanaaberliku koostöö lepingut.

Poola-Vene lepingu artiklis 17 sätestatakse:

1. Kalmistud, matusepaigad, monumendid ja muud mälestised, mida ühe lepingupoole kodanikud austavad ja meeles peavad, säilitatakse ning need võetakse seadusega kaitse alla kooskõlas rahvusvaheliste normide ja standardite ning riiklike ja religioosete tavadega olenemata sellest, kas need on sõjaväelised või tsiviilrajatised või eksisteerivad praegu või rajatakse vastastikuse kokkuleppe alusel tulevikus teise lepingupoole territooriumile.

Lepingupoole kodanikele tagatakse juurdepääs ja võimalus hooldada oma kaasmaalaste haudu ja mälestisi, mis asuvad teise lepingupoole territooriumil (...)

Poola vastupanu ja martüüriumipaikade nõukogu (ROPWiM) tegi 2015. aastal avalduse, milles nad tõlgendasid Poola-Vene lepingus sisalduvat vastavat normi nii, et kaitse alla kuuluvad ainult sõjahauad, aga mitte monumendid, mis ei ole seotud konkreetsete sõjahaudadega. Venemaa protesteeris monumentide eemaldamise vastu, väites, et see ei ole üksnes moraalselt vale, vaid sellega rikuti ka 1992. aasta lepingut.⁴⁸ Venemaa välisministeerium on jätkanud Poola kritiseerimist selle väidetava lepinguliste kohustuste rikkumise eest.⁴⁹

Mõistagi seisneb sõjamonumentidega seotud üldisem taust selles, et Poola ja Venemaa on eri seisukohtadel II maailmasõja suhtes. Venemaa peab seda Poola vabastamiseks mõrvarliku natsirežiimi alt, samas kui Poola jaoks tähendab see ühe vaenuliku võõrvõimu asendumist teisega, kusjuures eelnevalt olid need mõlemad 23. augustil 1939 sõlmitud Hitleri-Stalini (ehk Molotovi-Ribbentropi) paktiga salaja plaaninud Poola hävitamist. Erinevalt Poolast jäetakse Venemaa ajalookäsitluses rõhutamata ka tõsiasi, et Nõukogude väed hukkasid 1940. aastal Katõnis 22 000 Poola ohvitseri ja haritlast.

Poola-Vene 1992. aasta lepingu lugu näitab, et lepingute tõlgendused võivad aja jooksul muutuda; vähemalt üks pool võib hakata lepinguid *de facto* uuesti läbi

⁴⁸ Vt nt Dmitri Laru, 'Snos pamiati: Pol'sha demontirovala bolee 420 sovetkikh monumentov', *Izvestia* (20. august 2019) <https://iz.ru/911057/dmitrii-laru/snos-pamiati-polsha-demontirovala-bolee-420-sovetkikh-monumentov> (viidatakse Venemaa suursaadikule Varssavis Sergei Andrejevile). Vt ka Valentin Zhukov, 'Pamiatniki Krasnoi Armii v Polshe zashtshishtaet lish prakh sovetkikh soldat', *Vzgliad* (2. juuni 2021) <https://vz.ru/world/2021/6/2/1102121.html> (viidatakse Venemaa asevälisministrile Mihhail Bogdanovile); Elnar Bainazarov, Snosnyi kharakter: Varshava demontirovala shest' pamiatnikov krasnoarmeitsam, *Izvestia* (16. aprill 2021) <https://iz.ru/1152030/elmar-bainazarov/snosnyi-kharakter-varshava-demontirovala-shest-pamiatnikov-krasnoarmeitsam>

⁴⁹ Vt nt 'Brifing ofitsial'nogo predstavileia MID Rossii M.V. Zakharovoi', Moscow (22. aprill 2021) Russian MFA, https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/4698265#16, lk 16 (Nõukogude monumendi mahavõtmine Poolas Lesko linnas)

vaatama. Iseasi on see, kas lepingu teine pool taoliste muudatustega lepib ja kuidas ta neile reageerib.⁵⁰ Selle teemaga on tegelenud ÜRO Rahvusvahelise Õiguse Komisjon (RÕK), mis koostas 2018. aastal eriraportöör Georg Nolte (Saksamaa) tööle tuginedes järelduste projekti hilisemate kokkulepete ja praktika kohta rahvusvaheliste lepingute tõlgendamisel.⁵¹ RÕKi 7. järelduses märgitakse, et hilisemad kokkulepped ja praktika aitavad koosmõjus teiste tõlgendusviisidega lepingu mõtet selgitada. Selle tulemuseks on tõenäoliste tõlgenduste valiku kitsendamine, laiendamine või muul moel piiritlemine. See võib hõlmata ka lepinguga pooltele võimaldatud kaalutusõiguse kasutamise erinevat ulatust. Tuleks siiski meeles pidada, et Poola ja Venemaa ei ole sõlminud kõnealuse lepingunormi kohta hilisemat kokkulepet ning hilisem *praktika* on ainult ühepoolne: seda teostab Poola ja Venemaa ei lepi sellega.

Juhtumiuuring Nõukogude monumentidest Poolas näitab, et lepingu sisu ei kajasta lepinguosaliste praegust mõtteviisi ning kontekst on võrreldes lepingu sõlmimise ajaga muutunud. Näiteks viibis nõukogudejärgne Vene sõjavägi Poola-Vene lepingu sõlmimise ajal 1992. aastal veel Poolas.⁵² Seetõttu võib kahelda teatud lepingunormide jätkuvas kehtivuses ning selles, kas nende säilitamine on veel mõttekas või tuleks need tühistada või ümber vaadata. Igal juhul on näidatud, et Moskva arvates ei ole Varssavi kinni pidanud 1992. aastal sõlmitud kokkuleppest. Moskva ei ole väljendanud mingit huvi selle vastu, et lepingunormi muuta või siis leppida Poola „uuenenud“ tõlgendusega sellest, millised objektid kuuluvad 1992. aasta lepingu artikli 17 kohaselt kaitse alla. Samas kehtib rahvusvahelises lepinguõiguses selgelt välja kujunenud põhimõte, et lepingutest ei saa loobuda ühepoolset.

Poola ja Venemaa monumendivaidluse ning muude artiklites käsitletud juhtumine ajalooline ühisosa on seotud üleminekuajaga ning selle mõjuga lepingute tõlgendamisele ja rakendamisele. Samal ajal, kui Poola muutus Nõukogude Liidu vasallist ja Varssavi pakti liikmesriigist NATO ja ELi liikmeks, toimus ka Venemaal kannapööre seoses omandiõigusega. Käesoleva väitekirja artiklites keskendutakse selle ülemineku tagajärjel Venemaal tekkinud õiguslikele konfliktidele ja eelkõige omandiõigusele. Eriti suuri raskusi on siin põhjustanud selle

⁵⁰ Vt üldiselt Malgosia Fitzmaurice, Panos Merkouris, *Treaties in Motion. The Evolution of Treaties from Formation to Termination* (Cambridge University Press 2020); üldiste arengute osas vt ka Pol'sha ne budet sokhranyat' pamyatniki, proslavlyayushchiye Stalina (Poland will not preserve monuments glorifying Stalin), *Nezavisimaya gazeta*, 11.07.2021. https://www.ng.ru/world/2021-07-11/1_8195_poland.html.

⁵¹ Vt ILC, Subsequent agreements and subsequent practice in relation to the interpretation of treaties, Text of the draft conclusions adopted by the Drafting Committee on second reading (11 May 2018) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G18/132/33/PDF/G1813233.pdf?OpenElement>. Tolleaegne RÕKi eriraportöör Geirg Nolte on samuti avaldanud sel teemal põhjalikke kirjutisi, vt nt Georg Nolte (ed.) *Treaties and Subsequent Practice* (Oxford University Press 2013)

⁵² Vt John Pomfret, 'Last Russian Troops Leave Poland', *Washington Post* (19. september 1993) <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1993/09/19/last-russian-troops-leave-poland/09b43e47-1ee7-494d-a37a-7d65f06ad6d1/>

ülemineku tagasipööramine – näiteks kui Venemaa valitsus kõigepealt lubas Jukosel oma naftaäri arendada ja võttis selle loa siis tagasi või kui valitsus tunnustas 2003. aasta piirilepingus Krimmi Ukraina osana, aga võttis selle poolsaare 2014. aastal ikkagi endale. Need mõlemad sügavalt poliitilised konfliktid on mh tingitud Nõukogude Liidu problemaatilisest ja konfliktiderohkest üleminekust nõukogudejärgsele elukorraldusele, riigiomandilt eraomandile. Nagu käesolev väitekiri näitab, on seda üleminekut saatnud pidevad tagasilöögid.

Kõik neli artiklit keerlevad ühe keskse teema ümber: Venemaa riigiõiguslikku tõlgendust rahvusvaheliste lepingute kohaldamisest on viimastel aastatel ja eriti alates 2015. aastast täpsustatud. Tähelepanuväärselt on see nõrgestanud rahvusvaheliste lepingute ja neile rahvusvahelistes kohtutes antud tõlgenduste positsiooni. Kõnealuse protsessi eestvedaja on olnud Venemaa konstitutsioonikohus, mis asub Peterburis ja mille esimees on Valeri Zorkin.

Igal juhul otsustas Venemaa valitsus, et ta ei saa jääda rahvusvaheliste või välisriikide kohtute otsuste täitmisel iga kord reservatsioonideta „kaotajaks“ (kaotades muu hulgas raha) või näida nõrgana, samal ajal kui teised riigid ei täida alati oma kohustusi Venemaa ees. Nii muutis Venemaa oma riigiõiguslikku suhtumist rahvusvahelistesse lepingulistesse kohustustesse ning loomulikult mõjutas see ka muid valdkondi peale omandiõiguse. Sellegipoolest oli just Jukose kaasus, kus oli kaalul tohtu raha, üks põhitegureid, mis ajendas Venemaad pöörduma riigiõiguslikult autarkilisema ja natsionalistlikuma lähenemisviisi poole.

Kõnealune riigiõiguslik pööre on toimunud mitmes allpool kirjeldatud etapis. Kui Venemaa põhiseadus 1993. aastal vastu võeti, oli üks selle enim tsiteeritud norme artikli 15 lõige 4:

„Rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud printsiibid ja normid ja Vene Föderatsiooni rahvusvahelised lepingud on Venemaa õigussüsteemi osad. Kui Vene Föderatsiooni sõlmitud rahvusvahelise lepingu normid lahknevad seaduses sätestatud normidest, kohaldatakse rahvusvahelise lepingu norme.“

Seda mõisteti valdavalt nii, et ajaloos esimest korda oli rahvusvaheline õigus saanud Vene Föderatsiooni siseriikliku õiguse suhtes ülimuslikuks. Ent uuel aastatuhandel hakkasid Venemaad tabama mitmed olulised tagasilöögid ja kaotused rahvusvahelistes vaidlustes, sealhulgas ka EIK-s. Seepeale kerkis Venemaa poliitikas ja õigusteaduses küsimus: põhiseadus küll ütleb, et rahvusvahelised normid on Venemaa õiguse suhtes ülimuslikud, aga kas *põhiseadus ise* kuulub selle õiguse mõiste alla või mitte? Ehk kui mõni rahvusvaheline kohtulahend on Venemaa tajutud huvide seisukohast tõeliselt kahjulik, kas Venemaa valitsus peaks sellega ikkagi kohusetundlikult leppima või peaks ta pigem kasutama põhiseadust kui tõket, mis ei lase sellisel rahvusvahelisel otsusel jõustuda?

EIK ja VKK vastuolu tuli esile Markini kaasuses, milles kaks kõrget kohut jõudsid erinevatele järeldustele küsimuses, kas sõjaväelase Markini inimõigusi on rikutud või mitte.⁵³

⁵³ ECtHR, *Markin v. Russia*, 22 March 2012, App No 30078/06

Nagu eelnevalt osutatud, jõudis riigiõigusliku mõtlemise muutus lõpule Venemaa konstitutsioonikohtu 14. juuni 2015. aasta otsusega,⁵⁴ mille ajendiks oli abstraktne põhiseadusele vastavuse kontroll, mitte ükski konkreetne juhtum või kohtumenetlus. Rühm Riigiduuma saadikuid soovis VKK-lt vastust nende tähelepanu hõivanud küsimusele. Nad nimelt leidsid, et Venemaa põhiseadusega vastuolus olevate rahvusvaheliste kohtuotsuste täitmise kohustus on põhiseadusevastane.⁵⁵

Venemaa konstitutsioonikohus nõustus saadikutega, et põhiseadus on Venemaa õiguskorra kõrgeim tasand.⁵⁶ Kuigi Venemaa jagab pädevusi selliste rahvusvaheliste organisatsioonide ja organitega nagu EIK, jääb ta suveräänseks riigiks.⁵⁷ Seega kui peaks ilmnema vastuolu põhiseadusega, on Venemaal erandkorras õigus sellist EIK otsust *mitte* täita.⁵⁸

Samuti on huvitav, kuidas VKK käsitles oma 14. juuli 2015. aasta otsuses rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsiooni. VKK meenutas tõlgendamise üldnormi,⁵⁹ mis on sätestatud konventsiooni artikli 31 lõikes 1:

„Lepingut tõlgendatakse heas usus, andes lepingus kasutatud mõistetele konteksti arvestades tavatähenduse ning lähtudes lepingu mõttest ja eesmärgist.“

Mõneti ootamatult esitab konstitutsioonikohus seejärel näite, et kui EIK peaks andma mõnele mõistele ebatavalise tähenduse või minema oma tõlgenduses kaugemale Euroopa inimõiguste konventsiooni mõttest ja eesmärgist, siis eespool nimetatud tõlgendusnormi valguses oleks puudutatud riigil õigus keelduda sellise otsuse täitmisest, sest see läheb kaugemale kohustusest, mille riik Euroopa inimõiguste konventsiooniga liitudes heas usus endale võttis.⁶⁰ Veelgi rabavam on järgmine näide, mille konstitutsioonikohus oma mõtte selgitamiseks esitab: EIK otsuse võimalik vastuolu rahvusvahelise õiguse imperatiivsete normidega (*jus cogens*), mille hulka kuuluvad „tingimusteta“ suveräänne võrdsus ja suveräänsusest tulenevate õiguste austamine, aga ka riigi siseasjadesse sekkumisest hoidumise põhimõte.

⁵⁴ RCC, Postanovlenie Konstitutsionnogo Suda Rossiiskoi Federatsii po delu o proverke polozhenii stat'i 1 Federal'nogo zakona 'O ratifikatsii Konventsii o zashchite prav cheloveka i osnovnykh svobod i Protokolov k nei', punktov 1 i 2 stat'i 32 Federal'nogo zakona 'O mezhdunarodnykh dogovorakh Rossiiskoi Federatsii', etc, (14. juuli 2015) <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision201896.pdf>

⁵⁵ Ibid., lk 4

⁵⁶ Ibid., lk 12

⁵⁷ Ibid., lk 12

⁵⁸ Vt ka Matthias Hartwig, 'Vom Dialog zum Disput? Verfassungsrecht vs Europäische Menschenrechtskonvention – Der Fall der Russländischen Föderation (2017), *Europäische Grundrechtezeitschrift* N0 1-6, 1

⁵⁹ VKK, Postanovlenie (14. juuli 2015) *ibid.*, lk 13

⁶⁰ Ibid., lk 13

Siinkohal piisab, kui märkida, et imperatiivsete normide ulatus rahvusvahelises õiguses on väga vaieldav küsimus⁶¹ ning kaugeltki kõik pole üheselt veendunud, et mittesekumise põhimõtte kuulub selliste normide hulka (või kui kuulub, siis mida see täpselt tähendab). Igal juhul näib veidi kummaline, et riik liitub Euroopa inimõiguste konventsiooniga, aga osutab seejärel mittesekumise põhimõttele kui imperatiivsele normile, mis peaks kuidagi EIK tööd piirama. Ilmselt võib väita, et iga EIK otsus kujutab endast teatud mõttes „sekumist“ asjaomase riigi siseasjadesse. Samas on see riik vabatahtlikult otsustanud lepingu süsteemiga liituda. Seega näib, et VKK kommentaar *jus cogens*’i kohta oli suunatud eelkõige siseriiklikule publikule, kes soovis kuulda midagi, mis rõhutaks Venemaa suveräänsust, aga oli ehk vähem kursis asjaoluga, et EIK ei ole üldiselt tuntud kui rahvusvahelise õiguse imperatiivsete normide süsteemiline rikkujä.

Edasi väidab VKK, et lepingu ja põhiseaduse vahel ei pruukinud algselt vastuolu esineda, aga kui EIK lepingu suhteliselt abstraktset normi aja jooksul konkretiseeris, tekkis vastuolu põhiseadusega selles osas, mis puudutab kodanike õigusi ja vabadusi, aga ka suveräänsust ja põhiseaduse kõrgeimat juriidilist jõudu.⁶² Taas kord on tegemist ebatavalise argumendiga, sest sisuliselt väidetakse, et EIK võib oma tõlgendusega vähemalt teoreetiliselt rikkuda kodanike õigusi ja vabadusi. VKK täpsustab, et vastuolu tuvastamine ei tähenda vastava lepingu tühistamiseks muutumist Venemaal, vaid üksnes seda, et konkreetset kohtuotsust ei saa selles riigis täitmisele pöörata.⁶³ Lisaks märgib VKK, et on võimalik ka rahvusvahelise kohtuotsuse vastuolu „põhiseaduslike väärtustega“⁶⁴ ning sel juhul pole võimalik seda otsust täita. Venemaa ei saa EIK otsust täita, kui konstitutsioonikohtu tõlgendus tema põhiseadusest tagab isikute õigustele ja vabadustele parema kaitse kui EIK, võttes arvesse ka teiste isikute õigusi ja vabadusi.⁶⁵ VKK viimases argumentis näib sisalduvad juba Nõukogude inimõigusdoktriinist tuttav kollektivistlik idu – üksikisiku inimõigustest tulenevad nõuded võivad

⁶¹ Vt ILC, *Fourth report on peremptory norms of general international law (jus cogens)* by Dire Tladi, *Special Rapporteur* (13 January 2019) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/024/33/PDF/N1902433.pdf?OpenElement>. Raporti eelnõu järeluses 24 esitatakse imperatiivsete normide mitteammendav loetelu, mis sisaldab mitmeid inimeste kaitseks ette nähtud norme, kuid neist üheski ei mainita riigi suveräänsust ega mittesekumise põhimõtet. Kuna loetelu on mitteammendav, ei saa selle põhjal midagi enamat järeldada peale selle, et Lõuna-Aafrikast pärit RÕKi eriraportöör ja VKK võisid kumbki pöörata tähelepanu *jus cogensi* erinevatele aspektidele.

⁶² RCC, Postanovlenie, RCC, Postanovlenie Konstitutsionnogo Suda Rossiiskoi Federatsii po delu o razreshenii voprosa o vozmozhnosti ispolnenia o sootvetstvi s Konstitutsiei Rossiiskoi Federatsii postanovlenia Evropeiskogo Suda po pravam cheloveka ot 31 iulia 2014 po delu „OAO Neftianaia kompania ‘Yukos’ protiv Rossii“ v sviazi s zaprosom Ministerstva iustitsii Rossiiskoi Federatsii (19. jaanuar 2017) <http://doc.krsf.ru/decision/KSRFDecision-258613.pdf>

⁶³ Ibid., lk 16

⁶⁴ Ibid., lk 17

⁶⁵ Ibid., lk 17

minna vastuollu ühiste huvidega ning sellisel juhul peavad lõppeks peale jääma ühised huvid või teiste isikute õigused.

VKK väitis oma 14. juuli 2015. aasta otsuses ka seda, et riikide ja EIK ning Euroopa inimõiguste konventsiooni vahekorras rääkides põhiseaduse esikohale seadmine ei ole VKK enda leiutis. Otsuses viidatakse Saksa konstitutsioonikohtu Görgülü kaasusele, Itaalia konstitutsioonikohtu Maggio kaasusele, Rahvusvahelise Kohtu kaasusele, mis puudutas riigi immuunsust jurisdiktsiooni suhtes (Saksamaa vs Itaalia; Kreeka sekkumisel), samuti Austria 1987. aasta kaasusele ja Ühendkuningriigi Hirsti kohtuasjale EIK-s.

VKK otsuse lõpus rõhutatakse, et EIK peab austama Euroopa Nõukogu liikmesriikide riigiõiguslikku identiteeti.⁶⁶ Lisaks pidas VKK võimalikuks riskiks seda, et EIK võib ignoreerida subsidiaarsuse (kaalutusruumi) põhimõtet ning võtta riiklikult seadusandjalt ära osa suveräänsuset, mille üleandmist ei ole ette nähtud.⁶⁷ Kokkuvõttes järeldas VKK, et kui Venemaa erinevad põhiseaduslikud organid alates madalama astme kohututest kuni presidendini peaksid jõudma järeldusele, et rahvusvaheliste kohtuotsuste täitmine ei ole põhiseadusega seotud põhjustel võimalik, saavad nad pöörduda lõpliku seisukoha küsimiseks Venemaa konstitutsioonikohtu poole.⁶⁸

VKK 2015. aasta otsus oli abstraktne põhimõtteline otsus, mida hakati alles hiljem kohaldama tegelike kohtuasjade suhtes, millest meie kontekstis kõige olulisem on Jukose kaasus. VKK leidis 19. jaanuaril 2017, et EIK otsust Jukose asjas⁶⁹ ei saa Venemaal täita, sest see tähendaks Venemaa põhiseaduse rikkumist.⁷⁰ Konstitutsioonikohtu 19. jaanuari 2017. aasta otsuse põhjendust on kirjeldatud allpool.

Venemaa justiitsministeerium küsis konstitutsioonikohtult kinnitust, kas EIK tehtud hüvitiseotsuse täitmine oleks põhiseadusevastane. VKK kordas oma järeldustes juba 2015. aasta otsusest tuntud mõted: rahvusvahelises õiguses eksisteerib (lepinguõiguse Viini konventsiooni alusel) põhimõte *pacta sunt servanda*, kuid lepinguga loodud organ võib lepingu abstraktseid norme pärast lepingu ratifitseerimist ja jõustumist konkretiseerida viisil, mis läheb lahku rahvusvahelise õiguse imperatiivsetest normidest, mille hulka kuuluvad „tingimusteta“ riigi suveräänsuse ja riigi siseasjadesse sekkumisest hoidumise põhimõtted.⁷¹ VKK

⁶⁶ Ibid., lk 29

⁶⁷ Ibid., lk 31

⁶⁸ Ibid., lk 33–34

⁶⁹ ECtHR, *OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos v. Russia*, App No 14902/04

⁷⁰ RCC, Postanovlenie Konstitutsionnogo Suda Rossiiskoi Federatsii po delu o razreshenii voprosa o vozmozhnosti ispolnenia o sootvetstvii s Konstitutsiei Rossiiskoi Federatsii postanovlenia Evropeiskogo Suda po pravam cheloveka ot 31 iulia 2014 po delu „OAO Neftianai kompania ‘Yukos’ protiv Rossii“ v sviazi s zaprosom Ministerstva iustitsii Rossiiskoi Federatsii (19. jaanuar 2017) <http://doc.ksrf.ru/decision/KSRFDecision258613.pdf>

⁷¹ Ibid. 8. VKK otsuses sellisel kujul esitatud viidet imperatiivsetele normidele on nimetatud rahvusvahelise õiguse seisukohast sisuliselt ebapädevaks, vt Stanislav V. Chernichenko, ‘Evropeiskii Sud po pravam cheloveka: problema neispolnivosti postanovlenii’ (2018), 3 *Moscow Journal of International Law* 7

leidis taas, et EIK otsust ei saa Venemaal täita, kui see „rikub põhiseaduse vastavaid sätteid, mis käsitlevad inimese ja kodaniku õigusi ja vabadusi ning Venemaa põhiseadusliku korra aluseid“.⁷² Seejärel selgitas VKK maksude tasumise tähtsust Venemaa õiguskorras, sest ainult maksud võimaldavad riigil sotsiaalpoliitikat ellu viia.⁷³ Suur osa VKK otsuse tekstist on pühendatud selgitamisele, miks see, mida EIK pidas maksuseaduste tagasiulatuvaks kohaldamiseks, ei olnud seda tegelikkuses või oli põhjendatud.⁷⁴

Üks argument, mida Venemaa konstitutsioonikohus sellega seoses kasutab on „maksusuhete regulatsiooni väljatöötamise konkreetne ajalooline kontekst“.⁷⁵ Seejärel osutab kohus „poliitilisele ja majanduslikule ebastabiilsusele 1990. aastatel“, mil makse käsitlevad õigusaktid ja nende kohaldamine olid pidevas muutumises ning makse oli raske koguda. Maksureform õnnestus Venemaal lõpule viia alles pärast 2000. aastat uue maksuseaduse vastuvõtmisega jne.⁷⁶ Sisuliselt esitab VKK oma otsuses tõlgenduse maksuseaduste ajaloost Venemaal alates 1990. aastatest, kuid jõuab seda ajalugu vaadeldes risti vastupidisele järeldusele kui EIK. Nimelt leiab VKK, et kuna Jukos ei tasunud korrektselt makse, oleks selle endistele aktsionäridele ja nende õigusjärglastele EIK poolt välja mõistetud hüvitise maksmine „vastuolus maksudega seotud õigussuhete võrdsuse ja õigluse põhiseaduslike põhimõtetega“, sest hüvitist tuleks maksta samast riigieelarvest, millesse Jukos oleks pidanud täielikult panustama, aga ei teinud seda.⁷⁷ Seega lähtub konstitutsioonikohus EIK otsuse täitmisest keeldudes tegelikult põhiseaduslikest „võrdsuse ja õigluse“ põhimõtetest ehk täpsemalt eeldusest, et maksude tasumine peaks toimuma nende põhimõtete kohaselt.⁷⁸ Sel põhjusel leiab VKK, et EIK määratud hüvitist (1,866 miljardit eurot) ei saa Jukose aktsionäridele välja maksta.⁷⁹

Kohtunikud Jaroslavtsev ja Aranovski lisasid VKK 2017. aasta otsusele Jukose kohtuasjas oma eriarvamused.⁸⁰

VKK näitas selle 2017. aasta otsusega EIK-le, kellele jääb viimane sõna seoses Venemaaga ja sellega, kuidas Venemaa Euroopa inimõiguste konventsiooni toimimist tänapäeval tõlgendab.⁸¹

⁷² Postanovlenie, *ibid.*, lk 10

⁷³ *Ibid.*, lk 11–12

⁷⁴ *Ibid.*, lk 15–16

⁷⁵ *Ibid.*, lk 17 (4.3)

⁷⁶ *Ibid.*, lk 18

⁷⁷ *Ibid.*, lk 22

⁷⁸ Vt ka *ibid.*, lk 24–25 ja 31

⁷⁹ *Ibid.*, lk 25 ja resolutsioon lk 34

⁸⁰ *Ibid.*, lk 35–44 ja 45–67

⁸¹ Sarnaseid järeldusi vt ka Iryna Marchuk, ‘Flexing Muscles (Yet Again): The Russian Constitutional Court’s Defiance of the Authority of the ECtHR in the Yukos Case’, *EJIL: Talk! Blog* (13. veebruar 2017) <https://www.ejiltalk.org/flexing-muscles-yet-again-the-russian-constitutional-courts-defiance-of-the-authority-of-the-ecthr-in-the-yukos-case/>; Maxim Timofeev, ‘Money Makes the Court Go Round: The Russian Constitutional Court’s Yukos Judgment’, *Verfassungsblog* (26. jaanuar 2017) <https://verfassungsblog.de/money-makes-the-court-go-round-the-russian-constitutional-courts-yukos-judgment/>

Kui VKK 2017. aasta otsus Jukose asjas käsitles EIK vastava otsuse mitte-täitmist Venemaal, siis 24. detsembril 2020 andis konstitutsioonikohus välja järgmise tõlgenduse,⁸² mis valmistab juba ette pinnast Alalise Vahekohtu otsuse mittetäitmiseks pärast selle menetlemise lõppu Madalmaade ülemkohtus. Selles käsitleti küsimust lepingute ajutisest rakendamisest ning järeldati, et kui Venemaa valitsus sõlmiks rahvusvahelise lepingu, mille kohaselt Venemaa ja välisinvestorite vaidlused tuleb lahendada rahvusvahelise vahekohtumenetlusega, muutuks selline leping Venemaale siduvaks alles pärast selle Riigiduumas ratifitseerimist.⁸³ (Jukose vahekohtumenetluse aluseks oleva energiaharta lepingu puhul ei olnud seda mõistagi tehtud). Seejärel väitis VKK, et tema loogika ei ole vastuolus lepinguõiguse Viini konventsiooni artikliga 18, mis käsitleb kohustust hoiduda lepinguga mõtte ja eesmärgiga vastuolus olevatest toimingutest kuni lepingu jõustumiseni, sealhulgas ajal, mil leping on juba allkirjastatud, aga ei ole ratifitseeritud.⁸⁴ Konstitutsioonikohtu tõlgendus näitas, et kohus oli vähemalt teadlik rahvusvahelise õiguse tõlgenduse uusimatest arengutest, kuna selles viidati lepingute ajutist rakendamist käsitlevale rahvusvahelise õiguse komisjoni uuringule.⁸⁵

VKK järeldas, et isegi energiaharta lepingu ametlik avaldamine Venemaal ei võimalda selle vaidluste lahendamist käsitlevaid sätteid ajutiselt rakendada, sest selle üle saab otsustada ainult Riigiduumas.⁸⁶

Võib eeldada, et kui energiaharta lepingu ajutises rakendamises 1994. aastal kokku lepiti ja enne seda, kui Venemaa valitsus hiljem teatas, et ta ikkagi ei liitu selle lepinguga, olid vähemalt mõned lepingu osapooled ja välisinvestorid juba aru saanud, et välisinvestorite ja riigi vaheliste vaidluste lahendamine kuulub otseselt energiaharta lepingu mõtte ja eesmärgi juurde (või on vähemalt osa selle mõttest ja eesmärgist) ning just selle tagamiseks oligi ajutine rakendamine mõeldud. Tõenäoliselt olid nad ebameeldival üllatunud, kui tagantjärele kuulsid, et põhiseadusest tulenevalt ei saanud Venemaa valitsus selliseid Venemaa kohtusüsteemist mööda minevaid kohustusi võtta.

Viimasel ajal on VKK muidugi täiendavat innustust saanud 1. juulil 2020 vastu võetud Venemaa põhiseaduse muudatustest, millega tema 2015. aasta tõlgendus põhiseaduse ülimuslikkusest rahvusvaheliste lepingute ees tõsteti põhiseadusliku õigusnormi tasemele. Võib väita, et omandiõigusega seotud Jukose kaasus (ja Venemaa riigieelarvet ähvardanud tohutu hüvitisesumma) mängis

⁸² RCC, *Opreделение Konstitucionnogo Suda Rossiiskoi Federatsii o raziasnenii Postanovlenia Konstitucionnogo Suda Rossiiskoi Federatsii ot 27 marta 2012 goda No 8-II po delu o proverke konstitucionnosti punkta 1 stat'i 23 Federal'nogo zakona 'O mezhdunarodnykh dogovorakh Rossiiskoi Federatsii'* (24. detsember 2020) <http://doc.ksrfd.ru/decision/KSRFDDecision507357.pdf>

⁸³ Ibid., lk 21–22

⁸⁴ Ibid., lk 22.

⁸⁵ ILC, *Sixth Report on the Provisional Application of Treaties*, by Juan Manuel Gómez-Robledo, Special Rapporteur (24. veebruar 2020) <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N20/049/98/PDF/N2004998.pdf?OpenElement>

⁸⁶ RCC, *Opreделение* (24. detsember 2020), lk 24–25

Venemaa põhiseaduse muutmise juures väga olulist rolli ja soodustas rahvusvaheliste lepingute ülimuslikkuse põhimõtte nõrgestamist.⁸⁷ Kui rahvusvahelised kohustused ja siseriiklikud huvid peaksid edaspidi jälle vastuollu sattuma, siis esineb nüüd alati ahvatlus osutada põhiseaduse ülimuslikkusele ja esitada selle põhjal konkreetsele olukorda sobiv tõlgendus. Peaksime meeles pidama, et põhiseaduslikud võrdsuse ja õigluse põhimõtted maksuküsimustes, millele VKK oma 2017. aasta Jukose otsuses osutas, on tegelikult väga üldised ja algelised, ning samuti on seda konstitutsioonikohtu poolt sageli kasutatav väljend „põhiseadusliku korra alused“ (*основы конституционного строя*).

Seega isegi kui muu hulgas omandiõigust kaitsvad rahvusvahelised kohustused (näiteks Euroopa inimõiguste konventsiooni esimene protokoll) on Venemaale siduvad, on selles riigis viimasel ajal tekkinud komme rakendada nende rahvusvaheliste kohustuste suhtes tugevaid põhiseaduslikke pidureid. Tagajärjeks võib olla otsene vastuolo selliste rahvusvaheliste lepingute õiguse põhimõtetega nagu *pacta sunt servanda* (Viini konventsiooni artikkel 26) ja keeld viidata oma riigisisesele õigusele lepingu täitmatajätmise ettekäändena (Viini konventsiooni artikkel 27). Lisaks võib rahvusvaheliste lepingute ja vaidluste kohtuliku lahendamise mehhanismide rolli pisendamise põhiseaduse abil potentsiaalselt halvendada omandiõiguse kaitse olukorda, vähemalt välisinvestorite jaoks kahepoolsete investeerimislepingute ja energiaharta lepingu puhul, aga võib-olla ka Venemaa siseriiklike investorite jaoks Euroopa inimõiguste konventsiooni puhul.

VI. Selgitus omandiõiguse praeguse seisu kohta Venemaal: ajaloolised ja sotsioloogilised tegurid

Rahvusvaheline õigus ei saa omandiõiguse seisu riigi jaoks lõpuni kindlaks määrata, vaid piirdub valdavalt selle õiguse kaitsmise ja toetamisega. Eelkõige sõltub omandiõiguse kujunemine riigi ajaloo trajektooriga, ühiskonnast ja valitsevatest institutsioonidest.

Võib väita, et kui Venemaa 1996. aastal Euroopa Nõukoguga liitus, ei võtnud ta täielikult arvesse, millist mõju Euroopa Nõukogu liikmesus ja Euroopa inimõiguste konventsioon tema siseriiklikule õigusele avaldama hakkavad. Pole kuigi üllatav, et Venemaa on viimasel ajal otsustanud hoiduda EIK otsuste täitmisest, väites, et see oleks vastuolus tema põhiseadusega. Seda näitlikustas kohtuotsus asjas *Antšugov ja Gladkov vs Venemaa*,⁸⁸ mida võib pidada üheks sammuks Euroopa inimõiguste konventsiooni valikulise järgimise suunas. Samasugune hoiak tuli veel selgemalt esile Jukose kaasuses.⁸⁹ Vastupidiselt Euroopa Nõukogu

⁸⁷ Vt lisaks Vladislav Starzhenetskiy, ‘The Execution of ECtHR Judgements and the ‘Right to Object’ of the Russian Constitutional Court, in: Marten Breuer (ed) Principled Resistance to ECtHR Judgments – A New Paradigm?’ (Heidelberg Springer 2019), lk 245–272

⁸⁸ Russian Constitutional Court, No. 12-P 2016 (9. aprill 2016) 18 ff, http://www.ksrf.ru/en/Decision/Judgments/Documents/2016_April_19_12-P.pdf

⁸⁹ Vt Marshall I Goldman, *Petrostate: Putin, Power, and the New Russia* (Oxford University Press 2008)

rahvusvahelistele normidele peab Venemaa konstitutsioonikohus Vene põhiseadust Euroopa inimõiguste konventsiooni suhtes ülimuslikuks ning kasutab seda põhjendusena, et mitte täita EIK otsuseid. VKK põhiaargument lähtub eeldusest, et Euroopa inimõiguste konventsiooni tõlgenduste muutumist ajas tuleks piirata või vähemalt peaks Venemaal olema selliste tõlgenduste suhtes mingisugune vetoõigus. Selle mõttekäigu kohaselt tuleks Venemaa konstitutsioonikohtus otsuste tegemisel lähtuda „asjaoludest ja tingimustest, milles Venemaa selle [Euroopa inimõiguste konventsiooni] allkirjastas ja ratifitseeris“ (VKK otsus nr 12-P/2016/ (n2) punkt 4.2). VKK lisas, et tema tõlgenduse õigsust kinnitab asjaolu, et sel ajal, kui Venemaa Euroopa inimõiguste konventsiooni ratifitseeris, ei esitanud Euroopa Nõukogu mingeid vastuväiteid seoses vastuoluga konventsiooni ja Venemaa põhiseaduse vahel. Seega eelistab VKK Euroopa inimõiguste konventsiooni staatilist tõlgendust, kuigi konventsiooni peetakse nn elavaks instrumendiks. Nõue, et tõlgenduse aluseks peavad olema „tingimused, milles Venemaa konventsiooni ratifitseeris“, ja sellest tulenev konventsiooni mittetäitmine, on vastuolus EIK otsuste siduvuse põhimõttega.

Käesolevas väitekirjas vaadeldud Jukose kaasus on oluline kahel põhjusel. Esiteks iseloomustab see Venemaa lähiajalugu, mille käigus toimus riigi varada ulatuslik erastamine, mis algas 1990. aastate alguses ja lõppes Vladimir Putini presidendiks saamisega 2000. aastal. Lisaks näitlikustab Jukos hästi erastamisprotsessi mitmetahulisust ja seoseid praeguse poliitikaga. See kaasus toob esile Venemaal valitseva seose poliitika ja õiguse vahel, sest niipea, kui Jukose endine omanik Mihhail Hodorkovski ja Jukose aktsionärid poliitilist tegevust alustasid, esitati neile süüdistus pettuses ja maksudest kõrvalehoidmises. Pärast Jukose pankroti väljakuulutamist andis Venemaa valitsus selle varad üle riigiettevõtetele.

Enne, kui Venemaa põhiseaduse muudatused 1. juulil 2020 vastu võeti, esitas Euroopa Nõukogu Veneetsia komisjon nende kohta oma arvamuse.⁹⁰ Komisjon hindas kavandatud muudatuste kooskõla Euroopa inimõiguste konventsiooni artikli 46 lõikega 1 ja teiste rahvusvahelise õiguse normidega ning ühtlasi Venemaa põhiseaduse artikliga 15, mille kohaselt rahvusvahelised lepingud peaksid olema siseriikliku õiguse suhtes ülimuslikud. Veneetsia komisjoni järelduste kohaselt on Venemaa kui Euroopa Nõukogu liige, kes on ratifitseerinud Euroopa inimõiguste konventsiooni, võtnud endale kohustuse täita EIK otsuseid, mis on sel juhul siduvad. Veneetsia komisjon rõhutas, et ta on juba varasemate küsimuste kaalumisel jõudnud järeldusele, et EIK otsuse täitmata jätmine oleks vastuolus Euroopa inimõiguste konventsioonist tulenevate Venemaa kohustustega.

⁹⁰ CoE, Venice Commission, Russian Federation – Opinion on draft amendments to the Constitution (as signed by the President of the Russian Federation on 14 March 2020) related to the execution in the Russian Federation of decisions by the ECtHR, adopted by the Venice Commission on 18 June 2020 by a written procedure replacing the 123rd Plenary Session, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2020\)009-e#](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)009-e#)

Kui Euroopa Nõukogu Parlamentaarne Assamblee taastas 2019. aastal Venemaa hääleõiguse, mis oli ära võetud seoses Krimmi annekteerimisega ja tegevusega Ida-Ukrainas, nimetas Vene meedia⁹¹ seda poliitiliseks võiduks. Sellest nähtub, et Euroopa Nõukogu liikmesus on Venemaa jaoks oluline. EIK jääb Venemaa kodanike jaoks ka edaspidi võimaluseks pöörduda inimõiguste rikkumise asjus rahvusvahelisse kohtusse.⁹²

Venemaa raskused inimõiguslepingute rakendamisel on tingitud siseriiklikest institutsioonidest, mis ei toeta alati inimõiguslepingute järgimist. Lisaks on probleem seotud asjaoluga, et Euroopa inimõiguste konventsiooni ei ole piisaval määral siseriiklikesse õigusaktidesse üle võetud. See ei ole siiski uus nähtus ja selle juured ulatuvad tagasi 1990. aastatesse, kui Venemaast sai Euroopa Nõukogu ja teiste rahvusvaheliste organisatsioonide liige.

Euroopa Nõukogu märkimisväärse laienemisega 1990. aastatel⁹³ kaasnes „kapitalistliku“ omandiõiguse idee äkiline ülekandmine endistesse sotsialistlikesse riikidesse, kus eraomand oli veel arenev ja suhteliselt uus mõiste. Praegune eraomandi mõiste tekkis Venemaal 1980. aastate lõpus ning see piiras riigi tegevust ja erasektori arengut. Sellegipoolest algasid erastamised juba enne tsiviilseadustiku vastuvõtmist.⁹⁴ Need erastamised kujutasid endast poliitika tegemise ja demokraatia edendamise vahendit. Ühtlasi tekkisid selle tulemusena „omanikud“, kelle polnud mingit huvi pöörduda tagasi asjade varasema korralduse juurde.⁹⁵

Siia võiksime lisada ka õigussiirde mõiste. Õigussiirdest rääkides tuleb arvesse võtta paljusid erinevaid õigusmõisteid, praktikaid ja institutsioone. Õigussiiret mõistetakse üldiselt kui „õiguslike mudelite levitamist eksportivast õiguskorrast vastuvõtvasse õiguskorda“.⁹⁶ Samas ei pruugi sisse toodud õigusaktid ja institutsioonid uues kohas automaatselt tööle hakata.⁹⁷

⁹¹ Yuri Safronov, 'Krichashchiy primer realpolitik – Rossii vernuli pravo golosa v PASE', *Novaya Gazeta* (25 June 2019) <https://novayagazeta.ru/articles/2019/06/25/81019-krichaschiy-primer-realpolitik>

⁹² Netherlands Helsinki Committee, *Russia's Continuation in the Council of Europe: Challenges and Chances for Human Rights* (23 December 2019) <https://www.nhc.nl/russia-and-council-of-europe-challenges-chances/>

⁹³ L'Assemblée parlementaire du Conseil de l'Europe, *Rapport sur l'élargissement du Conseil d'Europe*, Doc. 7103 (10. juuni 1994) <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=8102&lang=FR>

⁹⁴ Aurore Chaigneau, *Le droit de propriété à la lumière de l'expérience russe* (Paris Dalloz 2005), lk 334; vt ka Stefan Hedlund, *Russia's market economy: a bad case of predatory capitalism* (London Routledge 2002)

⁹⁵ Alexander Radygin, 'Privatization in Russia: Hard choice, First Results, New Targets', *The Center for Research into Communist Economies (CRCE)* (1995)

⁹⁶ Gianmaria Ajani, 'Legal Transplants' in: Marciano A., Ramello G.B., *Encyclopedia of Law and Economics* (Heidelberg Springer 2019) https://doi.org/10.1007/978-1-4614-7753-2_731

⁹⁷ Inga Markovits, 'Exporting Law Reform-But Will It Travel' *Cornell Int'l LJ* 37 (2004) 95

Selle termini võttis 1974. aastal kasutusele Alan Watson,⁹⁸ kelle väitel saab seadusi takistamatult ühest riigist või ajalooperioodist teise eksportida. See argument lähtus eeldusest, et seadus on intellektuaalse loometöö tulemus, mille mõne teise koha juristid saavad hõlpsasti kasutusele võtta. Vastupidise väite esitab Pierre Legrand, kelle arvates ei saa imporditud seadusi edukalt teise õigusruumi ümber istutada.⁹⁹ Sel moel aitab Watsoni ja Legrandi ideede võrdlus rõhutada, et võrdleva õigusteaduse ja õiguskultuuri arusaamad erinevad olenevalt sellest, kas neile lähenetakse õiguspositivistlikust vaatenurgast (Watson) või kultuuriga arvestavast kontekstilisest aspektist (Legrand).¹⁰⁰ Muidugi tuleb meeles pidada, et enne kommunistide võimuletulekut 1917. aastal tunnustati Venemaa Keisririigis eraomandit; selles mõttes kaasnes eraomandi taastamisega 1990. alguses ühtlasi midagi, mis Venemaal oli vahepeal kadunud. Sissetoodu ei olnud täiesti „võõras“.

See aga juhatab meid järgmise mõiste juurde, milleks on rajasõltuvus. Siinses kontekstis kirjeldab rajasõltuvus seda, kuidas mõningaid otsuseid saab seostada ajalooliste sündmustega, isegi kui toimumise ajal võisid need sündmused näida vähetähtsana.¹⁰¹ Seega on õigussiirde elujõulisuse hindamisel väga oluline arvesse võtta ajaloolist konteksti. See võib seletada, miks teatud institutsioonid ja vastastikused suhted kindlas süsteemis toimivad.¹⁰² Seega võetakse arvesse õiguskultuuri, mis aitab luua mõnede õigusprobleemide jaoks „kohandatud“ lahendusi.

Selle õigusajaloolise tausta mõistmine aitab näha võimaliku õigussiirde piire, sest Nõukogude seadused avaldavad Venemaa õigusemõttele endiselt tugevat mõju. Siin võib rajasõltuvus näidata, kas mingid õigusreformid osutuvad tõenäoliselt edukaks või mitte.

Seda erinevat õiguslikku tausta arvestades oleks Euroopa Nõukogu võinud anda Venemaale rohkem aega, et ta saaks liikuda oma õiguskultuuriga järk-järgult sellise õiguskorra suunas, mida rahvusvaheliste normidega luuakse ja kujundatakse. Rajasõltuvus aitab kontseptualiseerida ja arutada seadustepõhise võrdleva õigustehnika võimalusi.¹⁰³

Teiste õigusreformide ja õigusteooriate importimist käsitlevate seisukohtade järgi suureneb edu tõenäosus juhul, kui reformid ei nõua inimestelt individuaalset nõuete järgimist. Reformid, mis ei sõltu eriti juba eksisteerivast kohalikust koostööst, toimivad selles mõttes paremini siis, kui kõik vajalik tuleb nendega kaasa

⁹⁸ Alan Watson, *Legal transplants: an approach to comparative law* (University of Georgia Press 1993)

⁹⁹ Pierre Legrand, 'The Impossibility of 'Legal Transplants'' *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 4, no. 2 (1997), lk 111–124

¹⁰⁰ Jaakko Husa, 'Developing Legal System, Legal Transplants, and Path Dependence: Reflections on the Rule of Law' *The Chinese Journal of Comparative Law* 6, no. 2 (2018) 129–150: 136

¹⁰¹ *Ibid.*, lk 138

¹⁰² *Ibid.*, lk 140

¹⁰³ *Ibid.*, lk 149

(nad istutatakse potitaimena).¹⁰⁴ Markovits väidab, et siirded õnnestuvad üksnes juhul, kui need ei ohusta õigussüsteemi põhiveendumust.¹⁰⁵

Venemaa juhtum näitab, kuidas riigi õigusvõime, nõudluse poolel esinevate tõkete ja ebaseaduslike strateegiate tõhususe analüüsi ühendav raamistik võib pakkuda omandi kaitsmiseks terviklikku lähenemisviisi, milles ühendatakse teadmised institutsionaalse pakkumise ja nõudluse kohta, et muuta omandi kaitse strateegiad postkommunistlikes riikides ja mujal paremini arusaadavaks.¹⁰⁶

Aastal 2000 presidendiks saades teatas Vladimir Putin oma kõnes Föderatsiooninõukogule, et ta soovib kehtestada „õiguse diktatuuri“¹⁰⁷ ja seada riigivõimu kasutamisele piirid.¹⁰⁸ Sellest sai alguse Venemaa õigusinstitutsioonide tõhustamine. Tegemist oli olulise sammuga, mis aitas täita enamiku riigiettevõtete erastamise ajal 1990. aastatel tekkinud lünka. Kuigi sel ajal nägid ilmavalgust paljud ametliku õigusliku infrastruktuuri osad, valitses erastamise ajal ka märkimisväärne õiguslik vaakum.¹⁰⁹

Väga oluline samm ametliku õigusliku infrastruktuuri poole oli 1993. aasta põhiseadus, sest sellega kuulutati välja sõltumatu kohtuvõim.¹¹⁰ Ometi tekkis kohe muid takistusi, mille seast torkas eriti silma õigusametnike vähene pädevus. Olulistest riigiametites ja kohtus töötavad juristid pidid kohanema põhimõtteliselt teistsuguse õigussüsteemiga, mis oli vajalik toimivale turumajandusele üleminekuks, ning neil tekkis raskusi seaduste täitmise tagamise ja tõlgendamisega.¹¹¹

Hendley¹¹² järgi tõi see kaasa n-õ arenguarvumendi, mida võib pidada riigi ja ühiskonna koostöös välja töötatud reeglite kogumiks, mida institutsioonid kõikjal ühetaoliselt rakendavad. Need reeglid on poliitiliselt neutraalsed ning vajaduse korral on riik täielikult võimeline nende täitmist tagama.¹¹³

Boyko ja Shleifer märkisid arenguarvumendi kirjeldades täiendavalt, et asja erastatud ettevõtted vajavad edu saavutamiseks õiguskaitset ja seadusi. Enne erastamist taolist nõudlust õigusreformi järele ei eksisteerinud ning see seletab, miks erastamisega varem ei tegeletud.¹¹⁴

Õigusloome üldine praktika on siiski laenata õigusnorme õiguslikult kogenud ja arenenud riikidelt selle asemel, et neid ise otsast peale luua. Seetõttu kasutatakse

¹⁰⁴ Inga Markovits (n 97), lk 110

¹⁰⁵ Inga Markovits (n 97), lk 108

¹⁰⁶ Jordan Gans-Morse (n 29), lk 35

¹⁰⁷ Julien Nocetti selgitab seda terminit oma artiklis „Russia’s ‘dictatorship-of-law’ approach to internet policy“ nii, et seda tuleks mõista analoogiaana makrsistlikule „protetariaadi diktatuuri“ mõistele.

¹⁰⁸ President Putin’s Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation, 8 July 2000, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/21480>

¹⁰⁹ Jordan Gans-Morse (n 29) 74; vt ka Andrei Shleifer, *A Normal Country. Russia after Communism* (Harvard University Press 2005)

¹¹⁰ Vene Föderatsiooni 12. detsembri 1993. aasta põhiseadus, artikkel 10

¹¹¹ Jordan Gans-Morse (n 29), lk 76

¹¹² Kathryn Hendley, ‘Legal Development in Post-Soviet Russia’ *Post-Soviet Affairs* 13, no. 3 (1997), lk 228–251

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ *Ibid.*

orienteerumiseks näiteks Prantsuse ja Saksa tsiviilõiguse süsteeme ja Inglise tavaõigust. Sellegipoolest tuleb uute seaduste kehtestamisel arvestada valitsevate tavade ja ning sellega, millised õiguskaitseasutused ja kohtud neid kasutama hakkavad.¹¹⁵

VII. Kokkuvõte

Viimastel aastatel on ilmnenud mitmed põhimõttelised probleemid seoses rahvusvaheliste lepingute täitmisega Venemaa poolt. Samas ei ole tegemist küsimusega, mida saaks vaadata üksnes mustvalgelt selle põhjal, kas EIK otsuseid Venemaa siseriiklikus õigussüsteemis täidetakse või mitte. Siin on vaja võtta arvesse suuremat pilti, sealhulgas Venemaa ajalugu ja eriti lähiminevikku pärast Nõukogude Liidu lagunemist. Lisaks 1980. aastate keskpaigast ja eriti pärast 1991. aastat toimunud tohututele muutustele Venemaa õigussüsteemis tuli seoses Euroopa Nõukogu liikmeks saamisega 1996. aastal ja Euroopa inimõiguste konventsiooni ratifitseerimisega 1998. aastal valemisse lisada ka inimõigused ja neid tagavad muudatused põhiseaduses. Ent kui omandiõiguse mõistet käsitada teatud laadi õigussiirdena, vähemalt eelnenud Nõukogude perioodiga võrreldes, siis on näha, et selle ülevõtmine Venemaa õigussüsteemi ei ole läinud nii ladusalt, kui Venemaa Euroopa inimõiguste konventsiooniga ühinemise ajal eeldati.

Käesoleva väitekirja eesmärk vaadelda rahvusvaheliste lepingute täitmist Vene Föderatsiooni poolt ja Venemaa käsitust rahvusvahelise õiguse vahekorra riigisisese õigusega osutus seega üsna keeruliseks. Väitekirja eesmärgi saavutamiseks on uurimisküsimus jagatud erinevateks alaküsimusteks, mida on käsitletud väitekirja põhisisu moodustavas neljas artiklis. Niisiis uuritakse väitekirjas erinevaid näiteid sellest, kuidas Venemaa täidab rahvusvahelisi lepinguid ja norme, millele ta on varem liitunud.

Analüüsides Jukose kaasust ja seda, kas Venemaa põhiseaduse artikli 15 lõige 1 annab Vene valitsusele õiguse vahekohtu otsust mitte täita ning milline on Venemaa põhiseaduse hiljutiste muudatuste mõju seoses rahvusvaheliste lepingutega ja rahvusvaheliste organisatsioonide otsustega, saab kiiresti selgeks, et ka siin on vastus mitmetahuline. Venemaa põhiseaduse muudatused kindlustavad otseselt põhiseaduse eelisasendit Vene õigussüsteemis ja selle ülimaldust rahvusvahelise õiguse ees. Sellest omakorda tuleneb Venemaa konstitutsioonikohtu käsitlus, et rahvusvahelised lepingud ja rahvusvaheliste organisatsioonide otsused ei saa Venemaa territooriumil kehtida, kui need on vastuolus Vene Föderatsiooni põhiseadusega. Tagajärjeks on jätkuvad poliitilised ja teoreetilised debadid. Samuti on endistel Jukose aktsionäridel tõenäoliselt jätkuvalt keeruline kätte saada neile Alalise Vahekohtu otsusega välja mõistetud hüvitist.

Juhtumiuring, mis käsitleb 1998. aastal sõlmitud Vene-Ukraina kahepoolset investeerimislepingut ja selle kohaldamist Krimmi poolsaarel, näitab, et leping

¹¹⁵ Jonathan R Hay and Shleifer A, 'Private Enforcement of Public Laws: A Theory of Legal Reform' *The American Economic Review* 88, no. 2 (1998), lk 401–402

võimaldab endiselt tagada omandile piisava kaitse, kuigi rahvusvahelise õiguse kohaselt on Krimm nüüd õigusvastaselt annekteeritud/okupeeritud territoorium. Artiklis esitatud analüüsi järgi kaitsevad omandiõigust mõlemad instrumendid – nii Vene-Ukraina investeerimisleping kui ka Euroopa inimõiguste konventsioon – ja need võivad vähemalt põhimõtteliselt kasulikult koos eksisteerida. See võib kaasa tuua uusi kohtumenetlusi sarnastes vaidlustes, näiteks Ukraina Donbassi piirkonnas, mis on praegu venemeelsete Ukraina separatistide kontrolli all, aga erinevalt Krimmist ei ole Venemaa poolt annekteeritud. See näitab, et Krimmis asuva investorite vara kaitse tagamiseks on (rahvusvahelises) õiguses olemas vähemalt kaks teed. Mõistagi tuleb seda nüüd praktikas täiendavalt testida.

Et omandiõiguse kohta Venemaa õigussüsteemis paremini mõista, on tehtud nn kioskite lammutamise asja juhtumiuring, sest omandiõigus peaks olema tagatud nii Venemaa õiguse kui ka Euroopa inimõiguste konventsiooni alusel. Venemaa hiljutine otsus tunnustada selliseid EIK otsuseid, mida ei peeta põhi-seadusega vastuolus olevaks, näitab konventsiooni jätkuvat tähtsust Venemaa jaoks. Lisaks on Venemaa endiselt Euroopa Nõukogu liige ja järgib seetõttu üldiselt Euroopa inimõiguste konventsiooni, millega ta ühines Euroopa Nõukogu liikmeks saades. Samas on turumajandusele üleminek ja erastamine üldiselt erandjuhtumid, mida kõik liikmesriigid ei ole pidanud läbi tegema, seega on nende lähteolukorrad erinevad. Loomulikult ei õigusta see Euroopa inimõiguste konventsiooni rikkumist, kuid aitab selgitada, miks nende rahvusvaheliste normide järgimine põhjustab omandiõiguse valdkonnas raskusi.

Veidi teistsuguse vaatenurga võib saada siis, kui vaadelda kultuurivarade kaitset käsitlevat 1992. aasta Poola-Vene lepingut. See ei näita üksnes omandiõiguse üldist ulatust, vaid asetab Venemaa konkreetset juhul selle osapoole rolli, kes peab kaitsma Poola pinnal asuvaid endisi Nõukogude kultuurivarasid. Siin analüüsitakse riikidevahelist kahepoolset lepingut. Selle juhtumiuringu kohaselt käsitleb Poola õigus kultuuripärandit ainult ühelt poolt ning tulemus on (kultuurilise) varaga seotud õiguste tõlgendamisel väga kitsendav. Praeguse režiimi eesmärk on kustutada kõik NSV Liidu mõjuvõimu all olnud Poola kommunistlikku minevikku meenutavad jäljed. Sellegipoolest on see minevik ühtlasi osa riigi ajaloo. Ennagi on juhtunud seda (näiteks Saksamaa natsipropaganda puhul), et rahvusliku pärandiga manipuleeritakse ning ajalugu üritatakse ümber kirjutada. Kokkuvõtteks: kui sellise kahepoolse lepingu erinevate tõlgenduste ühitamine ei tundu võimalik, siis võib olla aeg see leping ümber vaadata ja kaaluda, kas on mõistlik sellega jätkata või mitte.

Siit jõuame tagasi Venemaa liikmesuseni Euroopa Nõukogus ja ühtlasi küsimuseni, millised on Venemaa kavatsused, kui ta püüab end rahvusvahelisest õigusest ja lepingutest vabastada ning pöörduda tagasi „traditsiooniliste väärtuste“ ja suveräänsuse juurde. Jääb mulje, et põhiseadust muutes ja ometi oluliste rahvusvaheliste institutsioonide liikmeks jäädes püüab Venemaa uuesti määratleda enda rolli praeguses rahvusvahelises elus ning taotleb rahvusvahelise õiguse seniste võimustruktuuride ümbervaatamist. Sarnast eemaldumise suundumust, mis oli eriti märgatav Trumpi möödunud presidentuuri ajal, järgivad ka Ameerika

Ühendriigid, püüdes ise valida, milliseid lepinguid ja rahvusvahelisi norme järgida ja milliseid mitte.¹¹⁶

Jukose kaasus aitas Venemaal maksvusele pääseda uuel arusaamal rahvusvaheliste lepingute ja rahvusvaheliste kohtulahendite kohaldamisest. Kuna see hõlmab EIK ja Alalise Vahekohtu lahendeid, ohustab Venemaa praegune ksäitus ka vastastikuseid investeerimislepinguid ja välisinvesteeringuid. Seda käitumismustrit kinnitavad rahvusvaheliste lepingute ja rahvusvaheliste organisatsioonide otsuste kohaldamist käsitlevad Venemaa põhiseaduse muudatused.

Venemaa käitumine rahvusvaheliste lepingute täitmisel ja tema arusaam rahvusvahelise ja siseriikliku õiguse vahekorraest erineb sellest Euroopa inimõiguste konventsiooni kohaldamise käsitusest, mida järgivad teised Euroopa Nõukogu liikmesriigid. Seoses konventsiooni esimese protokolli artikliga 1 tähendab see, et omandiõiguse kaitse Euroopa inimõiguste konventsioonis sätestatud kujul ei ole Venemaal enam automaatselt/praktiliselt tagatud. Ometi on ta Euroopa Nõukogu liikmesriik ja Euroopa inimõiguste konventsioon on liikmesriikide jaoks riiklikul tasandil kohaldatav. Selles kontekstis on eriti Venemaa konstitutsioonikohtu viimaste otsuste valguses oluline mõista, et Venemaa ei pea inimõiguste konventsiooni „elavaks instrumendiks“, mida EIK tõlgendab oma pretsendiõigusega. Vähemalt soovib Venemaa saada „vetoõigust“ sellise praktika suhtes, mida ta peab kohtu omaalgatuslikuks tegevuseks ja liiga vabaks tõlgendamiseks.

Kui uurida omandiõiguse kaitset Venemaal, ilmneb selles hulk puudujääke. Nagu käesoleva väitekirja neli artiklit näitasid, peab materiaalse omandiõiguse aluseks olema õiguskord ja ametlikest õigusreeglitest kinnipidamine (nii riigisiselt kui ka rahvusvaheliselt). Kuna seadusi ei austata, ei pruugi praegu kehtivad regulatsioonid Venemaal omandiõigust (nagu see on tagatud Euroopa inimõiguste konventsiooniga) piisavalt tõhusalt kaitsta.

Praegune suundumus on kasutada rahvusvaheliste õiguslike kohstuste suhtes põhiseaduslikku vetot (seda on käesolevas väitekirjas nimetatud ka piduriks). Lühikeses perspektiivis võib see küll raha säästa, kuid alahinnata ei tohiks selle kahjulikku mõju omandiõigusele, Venemaa investeerimiskliimale ja riigi üldisele ajaloolisele trajektoorige.

¹¹⁶ Karen J Alter, ‘The Future of International Law’ In Diana Ayton-Shenker (ed), *The New Global Agenda*, (Lahnham: Rowman & Littlefield 2018). Chapter 2 (25–42)., iCourts Working Paper Series, No. 101, 2017, Northwestern Public Law Research Paper No. 17–18, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3015177>

XII. PUBLICATIONS

XIII. CURRICULUM VITAE

Name: Maren Krimmer
Date of birth: 9 December 1983
Place of birth: Minden, Germany
E-mail: maren@krimmer.ee
Languages: English, French, German, Russian

Career

2015–present OSCE/ODIHR, consultant
2005–present Legal positions in law firms, chamber of commerce and companies

Education

2014–present University of Tartu, PhD Studies in Law
2011 Nekrassow State University Kostroma, DAAD Summer School
in Russian Economy
2009 Federal University of Siberia Krasnoyarsk, DAAD Summer
School in Russian Law
2008–2009 Institute for Peace and Security Studies, Hamburg, Master of
Peace and Security Studies
2007–2008 University Paris 12, Master in Public Law
2006–2007 University Paris 12, Bachelor (Licence) in Law
2005–2006 University Libre de Bruxelles, ERASMUS
2005 University Paris 8, ERASMUS
2003–2005 University of Bremen, Law Studies

XIV. ELULOOKIRJELDUS

Nimi: Maren Krimmer
Sünniaeg: 9. december 1983
Sünnikoht: Minden, Saksamaa
E-mail: maren@krimmer.ee
Keeleoskus: Inglise, prantsuse, saksa, vene

Töökogemus

2015–praegu OSCE/ODIHR, konsultant
2005–praegu Juriidilised ametikohad advokaadibüroodes, kaubanduskojas ja ettevõtetes

Hariduskäik

2014–praegu Tartu Ülikool, Õigusteaduse doktoriõpe
2011 Nekrassowi riiklik ülikool Kostroma, DAADi Venemaa majanduse suvekool
2009 Siberi föderaalne ülikool Krasnojarsk, DAADi vene õiguse suvekool
2008–2009 Institute for Peace and Security Studies, Hamburg, Magistrikraad rahu- ja julgeoleku-uuringutes
2007–2008 Ülikool Pariisi 12, magistrikraad avalikus õiguses
2006–2007 Ülikool Pariisi 12, Bakalaureus (litsents) õigusteaduses
2005–2006 Ülikool Libre de Bruxelles, ERASMUS
2005 Ülikool Pariisi 8, ERASMUS
2003–2005 Bremen Ülikool, Õigusteadus

Teaduspublikatsioonid

- I. Krimmer, Maren, ‘Protection of Property Rights in Crimea: The Tools of International Investment Law compared to the Mechanisms of the European Convention on Human Rights’, *Review of Central and East European Law*, 2020, No. 1, 131–146. ETIS rating: 1.1
- II. Krimmer, Maren, ‘The Yukos Arbitration Saga and Russia’s Constitutional Amendments’, *Juridica International*, 2020, No. 29, pp. 86–94. ETIS rating: 1.2
- III. Krimmer, Maren, ‘Certain Challenges for Property Rights in Russia’, *Osteuropa Recht*, 2017, No. 4, pp. 462–473. ETIS rating: 1.2
- IV. Krimmer, Maren, ‘Soviet War Memorials in Poland: An International Legal Analysis’, *Osteuropa Recht*, 2019, No. 4, pp. 422–438. ETIS rating: 1.2

DISSERTATIONES IURIDICAE UNIVERSITATIS TARTUENSIS

1. **Херберт Линдмяэ.** Управление проведением судебных экспертиз и его эффективность в уголовном судопроизводстве. Tartu, 1991.
2. **Peep Pruks.** Strafprozesse: Wissenschaftliche “Lügendetektion”. (Instrumentaldiagnostik der emotionalen Spannung und ihre Anwendungsmöglichkeiten in Strafprozess). Tartu, 1991.
3. **Marju Luts.** Juhuslik ja isamaaline: F. G. v. Bunge provintsiaalõigusteadus. Tartu, 2000.
4. **Gaabriel Tavits.** Tööõiguse rakendusala määratlemine töötaja, tööandja ja töölepingu mõistete abil. Tartu, 2001.
5. **Merle Muda.** Töötajate õiguste kaitse tööandja tegevuse ümberkorraldamisel. Tartu, 2001.
6. **Margus Kingisepp.** Kahjuhüvitis postmodernses deliktiõiguses. Tartu, 2002.
7. **Vallo Olle.** Kohaliku omavalitsuse teostamine vahetu demokraatia vormis: kohalik rahvaalgatus ja rahvahääletus. Tartu, 2002.
8. **Irene Kull.** Hea usu põhimõte kaasaegses lepinguõiguses. Tartu, 2002.
9. **Jüri Saar.** Õigusvastane käitumine alaealisena ja kriminaalsed karjäärid (Eesti 1985–1999 longituuduurimuse andmetel). Tartu, 2003.
10. **Julia Laffranque.** Kohtuniku eriarvamus. Selle võimalikkus ja vajalikkus Eesti Vabariigi Riigikohtus ja Euroopa Kohtus. Tartu, 2003.
11. **Hannes Veinla.** Ettevaatusprintsipi keskkonnaõiguses. Tartu, 2004.
12. **Kalev Saare.** Eraõigusliku juriidilise isiku õigussubjektsuse piiritlemine. Tartu, 2004.
13. **Meris Sillaots.** Kokkuleppemenetlus kriminaalmenetluses. Tartu, 2004.
14. **Mario Rosentau.** Õiguse olemus: sotsiaalse käitumise funktsionaalne programm. Tartu, 2004.
15. **Ants Nõmper.** Open consent – a new form of informed consent for population genetic databases. Tartu, 2005.
16. **Janno Lahe.** Süü deliktiõiguses. Tartu, 2005.
17. **Priit Pikamäe.** Tahtluse struktuur. Tahtlus kui koosseisupäraste asjaolude teadmine. Tartu, 2006.
18. **Ivo Pilving.** Haldusakti siduvus. Uurimus kehtiva haldusakti õiguslikust tähendusest rõhuasetusega avalik-õiguslikel lubadel. Tartu, 2006.
19. **Karin Sein.** Ettenähtavus ja rikutud kohustuse eesmärk kui lepingulise kahjuhüvitise piiramise alused. Tartu, 2007.
20. **Mart Susi.** Õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks – Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Kaitse Konventsiooni artikkel 13 Euroopa Inimõiguste Kohtu dñaamilises käsitluses. Tartu, 2008.
21. **Carri Ginter.** Application of principles of European Law in the supreme court of Estonia. Tartu, 2008.
22. **Villu Kõve.** Varaliste tehingute süsteem Eestis. Tartu, 2009.

23. **Katri Paas.** Implications of Smallness of an Economy on Merger Control. Tartu, 2009.
24. **Anneli Alekand.** Proportsionaalsuse printsiip põhiõiguste riive mõõdupuuna täitemenetluses. Tartu, 2009.
25. **Aleksei Kelli.** Developments of the Estonian Intellectual Property System to Meet the Challenges of the Knowledge-based Economy. Tartu, 2009.
26. **Merike Ristikivi.** Latin terms in the Estonian legal language: form, meaning and influences. Tartu, 2009.
27. **Mari Ann Simovart.** Lepinguvabaduse piirid riigihankes: Euroopa Liidu hankeõiguse mõju Eesti eraõigusele. Tartu, 2010.
28. **Priidu Pärna.** Korteriomanike ühisus: piiritlemine, õigusvõime, vastutus. Tartu, 2010.
29. **René Värk.** Riikide enesekaitse ja kollektiivse julgeolekusüsteemi võimalikkusest mitteriiklike terroristlike rühmituste kontekstis. Tartu, 2011.
30. **Paavo Randma.** Organisatsiooniline teovalitsemine – *täideviija täideviija taga* kontseptsioon teoorias ja selle rakendamine praktikas. Tartu, 2011.
31. **Urmas Volens.** Usaldusvastutus kui iseseisev vastutussüsteem ja selle avaldumisvormid. Tartu, 2011.
32. **Margit Vutt.** Aktsionäri derivatiivnõue kui õiguskaitsevahend ja ühingujuhtimise abinõu. Tartu, 2011.
33. **Hesi Siimets-Gross.** Das „Liv-, Est- und Curlaendische Privatrecht“ (1864/65) und das römische Recht im Baltikum. Tartu, 2011.
34. **Andres Vutt.** Legal capital rules as a measure for creditor and shareholder protection. Tartu, 2011.
35. **Eneken Tikk.** Comprehensive legal approach to cyber security. Tartu, 2011.
36. **Silvia Kaugia.** Õigusteadvuse olemus ja arengudeterminandid. Tartu, 2011.
37. **Kadri Siibak.** Pangandussüsteemi usaldusväarsuse tagamine ja teabekohustuste määratlemine finantsteenuste lepingutes. Tartu, 2011.
38. **Signe Viimsalu.** The meaning and functioning of secondary insolvency proceedings. Tartu, 2011.
39. **Ingrid Ulst.** Balancing the rights of consumers and service providers in electronic retail lending in Estonia. Tartu, 2011.
40. **Priit Manavald.** Maksejõuetusõigusliku regulatsiooni valikuvõimaluste majanduslik põhjendamine. Tartu, 2011, 193 lk.
41. **Anneli Soo.** Remedies against ineffectiveness of defense counsel. Judicial supervision over the performance of defense counsel in Estonian criminal proceedings. Tartu, 2011, 282 p.
42. **Arnold Sinisalu.** Mõjutustegevuse piirid rahvusvahelises õiguses. Tartu, 2012, 277 lk.
43. **Kaspar Lind.** Käibemaksupettused ja nende tõkestamine. Tartu, 2012, 155 lk.
44. **Berit Aaviksoo.** Riigi otsustusruumi ahenemine: kodakondsus nüüdisaegses Euroopas. Tartu, 2013, 368 lk.
45. **Kai Kullerkupp.** Vallasomandi üleandmine. Õigusdogmaatiline raamistik ja kujundusvõimalused. Tartu, 2013, 398 lk.

46. **Iko Nõmm.** Käibekohustuse rikkumisel põhinev deliktiõiguslik vastutus. Tartu, 2013, 212 lk.
47. **Piia Kalamees.** Hinna alandamine õiguskaitsevahendite süsteemis. Tartu, 2013, 232 lk.
48. **Irina Nossova.** Russia's international legal claims in its adjacent seas: the realm of sea as extension of Sovereignty. Tartu, 2013, 205 p.
49. **Age Värv.** Kulutuste kondiktsioon: teise isiku esemele tehtud kulutuste hüvitamine alusetu rikastumise õiguses. Tartu, 2013, 273 lk.
50. **Elise Vasamäe.** Autoriõiguste ja autoriõigusega kaasnevate õiguste jätkusuutlik kollektiivne teostamine. Tartu, 2014, 308 lk.
51. **Marko Kairjak.** Keerukuse redutseerimine Eesti õiguses karistusseadustiku § 217² objektiivse koosseisu relatiivsete õigusmõistete sisustamise näitel. Tartu, 2015, 179 lk.
52. **Kadi Pärnits.** Kollektiivlepingu roll ja regulatsioon nüüdisaegsetes töösuhetes. Tartu, 2015, 179 lk.
53. **Leonid Tolstov.** Tort liability of the director to company's creditors. Tartu, 2015, 169 p.
54. **Janar Jäätma.** Ohutõrjeõigus politsei- ja korrakaitseõiguses: kooskõla põhiseadusega. Tartu, 2015, 242 lk.
55. **Katre Luhamaa.** Universal Human Rights in National Contexts: Application of International Rights of the Child in Estonia, Finland and Russia. Tartu, 2015, 217 p.
56. **Mait Laaring.** Eesti korrakaitseõigus ohuennetusõigusena. Tartu, 2015, 267 lk.
57. **Priit Kama.** Valduse ja kohtuliku registri kande publitsiteet Eesti eraõiguses. Tartu, 2016, 194 lk.
58. **Kristel Degener.** Abikaasade vara juurdekasvu tasaarvestuse varasuhe. Tartu, 2016, 242 lk.
59. **Olavi-Jüri Luik.** The application of principles of European insurance contract law to policyholders of the Baltic states: A measure for the protection of policyholders. Tartu, 2016, 228 p.
60. **Kaido Künnapas.** Maksukohustuse täitmise preventiivne tagamine enne maksukohustuse tuvastamist: ettevaatuspõhimõtte maksumenetluses. Tartu, 2016, 388 lk.
61. **Eve Fink.** Õiguspärase ootuse kaitse põhimõtte eeldused ja piirid Euroopa liidu õiguses. Tartu, 2016, 245 lk.
62. **Arsi Pavelts.** Kahju hüvitamise nõue täitmise asemel ostja õiguste näitel. Tartu, 2017, 414 lk.
63. **Anna-Maria Osula.** Remote search and seizure of extraterritorial data. Tartu, 2017, 219 p.
64. **Alexander Lott.** The Estonian straits. Exceptions to the strait regime of innocent or transit passage. Tartu, 2017, 259 p.
65. **Dina Sõritsa.** The Health-care Provider's Civil Liability in Cases of Prenatal Damages. Tartu, 2017, 365 p.

66. **Einar Vene.** Ajaline faktor halduskohtumenetluses tühistamis- ja kohustamiskaebuse lahendamist ning rahuldamist mõjutava tegurina. Tartu, 2017, 294 lk.
67. **Laura Feldmanis.** Süüteoaktest loobumise instituudi põhjendus ja kohaldatavuse piirid kuritegelikule eeltegevusele. Tartu, 2017, 292 lk.
68. **Margit Piirman.** Inimese pluripotentsete tüvirakkudega seotud leiutiste patentimise piirangud vastuolu tõttu avaliku korra ja moraaliga (Eesti patendiõiguse näitel). Tartu, 2018, 246 lk.
69. **Kerttu Mäger.** The Taming of the Shrew: Understanding the Impact of the Council of Europe's Human Rights Standards on the State Practice of Russia. Tartu, 2018, 305 p.
70. **Tambet Grauberg.** Õiguse kuritarvitamise keelamise põhimõte: Euroopa Kohtu seisukohtade mõju liikmesriigi maksuõigusele. Tartu, 2018, 277 lk.
71. **Maarja Torga.** The Conflict of Conflict Rules – the Relationship between European Regulations on Private International Law and Estonian Legal Assistance Treaties Concluded with Third States. Tartu, 2019, 252 p.
72. **Liina Reisberg.** Semiotic model for the interpretation of undefined legal concepts and filling legal gaps. Tartu, 2019, 232 p.
73. **Mari Schihalejev.** Debtor-Related Creditors' Claims in Insolvency Proceedings. Tartu, 2019, 137 p.
74. **Ragne Piir.** Mandatory Norms in the Context of Estonian and European International Contract Law: The Examples of Consumers and Posted Workers. Tartu, 2019, 117 p.
75. **Madis Ernits.** Constitution as a system. Tartu, 2019, 201 p.
76. **Kärt Pormeister.** Transparency in relation to the data subject in genetic research – an analysis on the example of Estonia. Tartu, 2019, 184 p.
77. **Annika Talmar.** Ensuring respect for International Humanitarian Law 70 years after the adoption of the Geneva Conventions of 1949. Tartu, 2020, 286 p.
78. **Liliia Oprysk.** Reconciling the Material and Immaterial Dissemination Rights in the Light of the Developments under the EU Copyright *Acquis*. Tartu, 2020, 397 p.
79. **Katrin Sepp.** Legal Arrangements in Estonian Law Similar to Family Trusts. Tartu, 2020, 163 p.
80. **Taivo Liivak.** Tort Liability for Damage Caused by Self-driving Vehicles under Estonian Law. Tartu, 2020, 206 p.
81. **Anne Veerpalu.** Regulatory challenges to the use of distributed ledger technology: Analysis of the compliance of existing regulation with the principles of technology neutrality and functional equivalence. Tartu, 2021, 365 p.